

Regeringens proposition

1983/84: 105

om ändring i brottsbalken m. m. (sexualbrotten);

beslutad den 2 februari 1984.

Regeringen föreslår riksdagen att anta de förslag som har tagits upp i bifogade utdrag av regeringsprotokoll ovannämnda dag.

På regeringens vägnar

OLOF PALME

STEN WICKBOM

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås omfattande ändringar i 6 kap. brottsbalken, som behandlar brott som på olika sätt har anknytning till sexuallivet. Våldtäktsbegreppet utvidgas bl. a. på det sättet att det kommer att omfatta även övergrepp som innefattar sexualhandlingar jämförliga med samlag. Bestämmelsen om våldtäkt görs könsneutral. En särskild straffskala införs för grova våldtäktsfall. Minimistraffet för normalfallet av våldtäkt blir även i fortsättningen två års fängelse, men enligt en särskild regel skall fängelse på kortare tid kunna dömas ut, om brottet med hänsyn till våldets eller hotets art och omständigheterna i övrigt framstår som mindre allvarligt. Nuvarande bestämmelse om våldförande upphävs, och offrets handlande före övergreppet eller förhållande till gärningsmannen saknar betydelse för brottsrubriceringen.

Förslaget innebär vidare att den gällande bestämmelsen om frihetskränkande otukt ersätts med bestämmelser om sexuellt tvång och sexuellt utnyttjande. Vidare införs i stället för den nuvarande bestämmelsen om otukt med ungdom en bestämmelse om straff för sexuellt utnyttjande av underårig, som i vissa hänseenden avviker från den tidigare kriminaliseringen. En särskild straffskala införs för grova fall av detta brott.

Att ha sexuellt umgänge med barn under femton år blir enligt förslaget straffbart liksom tidigare. Nuvarande bestämmelser om straff för incest behålls också. Straffet skärps för fall då någon har sexuellt umgänge med egen avkomling under 18 år. Enligt förslaget blir det vidare till skillnad från f. n. straffbart att förmå ett barn under 15 år att företa eller medverka i en handling med sexuell innebörd även om det inte är fråga om sexuell beröring eller sexuellt umgänge. Den nuvarande kriminaliseringen av blotande och liknande förfaranden behålls.

Bestämmelserna om straff för köppleri skärps. Nuvarande krav på att ett sådant brott skall ha skett vanemässigt eller för att bereda gärningsmannen vinning slopas. Ett särskilt straffansvar införs för fastighetsägare med sikte på fall då en upplåten lägenhet väsentligen används för prostitution och fastighetsägaren inte gör vad som skäligen kan begäras av honom för att få upplåtelsen att upphöra. Genom ändringar i hyres- och bostadsrättslagstiftningen ökas möjligheterna att säga upp hyresgäster och bostadsrätts-havare i fall då en lägenhet används på sådant sätt.

Straffbarhet för sexualbrott på försöks-, och förberedelse- och stämp-lingsstadiet utvidgas. De nuvarande särskilda reglerna om krav på angi-velse och om preskription vid våldtäkt och liknande brott tas bort.

Stöd och hjälp till personer som utsatts för sexualbrott skall inom ramen för tillgängliga resurser lämnas av sjukvårdens och socialtjänstens organ. Genom en ändring i rättegångsbalken får en målsägande som behöver personligt stöd i samband med rättegången möjlighet att under denna vara åtföljd av lämplig person som sådant stöd. Härutöver avses vanliga regler gälla om rättshjälp för den målsägande som för egen talan. Särskilt material för utbildning och information beträffande förfarandet vid förundersökning och rättegång i mål om sexualbrott skall arbetas ut.

Den nya lagstiftningen föreslås träda i kraft den 1 juli 1984.

1 Förslag till Lag om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrivs att 4 kap. 3 § och 6 kap. brottsbalken skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

4 kap.

3 §

Den som *eljest, medelst* olaga tvång eller vilseledande, föranleder att någon kommer i krigs- eller arbetstjänst eller annat *dylikt* tvångstillstånd eller förmår någon att *begiva* sig till eller *kvarstanna* å utrikes ort, där han kan befaras *bliva* utsatt för förföljelse eller *utnyttjad till otuktigt levnadssätt* eller på annat sätt råka i nödläge, *dömes* för försättande i nödläge till fängelse, lägst ett och högst tio år.

Den som, *i annat fall än som avses i 1 eller 2 §, genom* olaga tvång eller vilseledande, föranleder att någon kommer i krigs- eller arbetstjänst eller annat *sådant* tvångstillstånd eller förmår någon att *bege* sig till eller *stanna kvar* på utrikes ort, där han kan befaras *bli* utsatt för förföljelse eller utnyttjad *för tillfälliga sexuella förbindelser* eller på annat sätt råka i nödläge, *döms* för försättande i nödläge till fängelse, lägst ett och högst tio år.

Är brottet mindre grovt, dömes till böter eller fängelse i högst två år.

6 kap.

Om sedlighetsbrott

Om sexualbrott

1 §

Tvingar *man* kvinna till samlag genom våld *å henne* eller genom hot som innebär trängande fara, *dömes* för våldtäkt till fängelse, lägst två och högst *tio* år. Lika med våld anses att försätta *kvinnan* i vanmakt eller annat sådant tillstånd.

Är brottet med hänsyn till *kvinnans förhållande till mannen eller eljest* att anse som mindre grovt, *dömes för* våldförande till fängelse i högst fyra år.

Den som tvingar *annan* till samlag eller *därmed jämförligt sexuellt umgänge* genom våld eller genom hot som innebär *eller för den hotade framstår som* trängande fara, *döms* för våldtäkt till fängelse, lägst två och högst *sex* år. Lika med våld anses att försätta *någon* i vanmakt eller annat sådant tillstånd.

Är brottet med hänsyn till *våldets eller hotets art och omständigheterna* i övrigt att anse som mindre allvarligt, *döms* till fängelse i högst fyra år.

Är brottet grovt, *döms för* grovt våldtäkt till fängelse, lägst fyra och högst *tio* år. Vid bedömande av om brottet är grovt skall särskilt beaktas, om våldet var livsfarligt eller om den som begått gärningen

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

tillfogat allvarlig skada eller allvarlig sjukdom eller annars visat särskild råhet.

2 §

Den som, i annat fall än i 1 § sägs, förmår någon till samlag eller annat könsligt umgänge medelst olaga tvång eller genom grovt missbruk av dennes beroende ställning eller övar könsligt umgänge med någon under otillbörligt utnyttjande av att denne befinner sig i vanmakt eller annat hjälplöst tillstånd eller är sinnessjuk eller sinnesslö, dömes för frihetskränkande otukt till fängelse i högst fyra år.

Den som, i annat fall än som avses i 1 §, genom olaga tvång förmår någon till sexuellt umgänge, döms för sexuellt tvång till fängelse i högst fyra år.

3 §

Den som förmår annan till sexuellt umgänge genom att grovt missbruka hans eller hennes beroende ställning eller genom att otillbörligt utnyttja att han eller hon befinner sig i vanmakt eller annat hjälplöst tillstånd eller är psykiskt sjuk eller psykiskt utvecklingsstörd, döms för sexuellt utnyttjande till fängelse i högst fyra år.

3 §

Har någon könsligt umgänge med barn under femton år, dömes för otukt med barn till fängelse i högst fyra år.

4 §

Har någon sexuellt umgänge med den som är under arton år och som är hans avkomling eller står under hans fostran eller för vars vård eller tillsyn han har att svara på grund av myndighets beslut, döms för sexuellt utnyttjande av underårig till fängelse i högst fyra år.

Om gärningsmannen förgripit sig särskilt hänsynslöst mot barnet eller brottet eljest är att anse som grovt, skall dömas till fängelse, lägst två och högst åtta år.

Om den som har begått gärningen har handlat särskilt hänsynslöst mot den underårige eller om brottet i annat fall är att anse som grovt, skall dömas för grovt sexuellt utnyttjande av underårig till fängelse, lägst två och högst åtta år.

Nuvarande lydelse

Förelagen lydelse

4 §¹

Har någon könsligt umgänge med den som är under aderton år och som står under hans tillsyn vid skola, anstalt eller annan inrättning eller som eljest står under hans övervakning, vård eller lydnad eller sker det under utnyttjande i annat fall av den underåriges beroende ställning, dömes för otukt med ungdom till fängelse i högst fyra år.

5 §²

Har någon samlag med eget barn eller dess avkomling, dömes för otukt med avkomling till fängelse i högst två år.

Den som har samlag med sitt hellsyskon, dömes för otukt med syskon till fängelse i högst ett år.

Vad i denna paragraf sägs gäller ej den som förmåtts till gärningen medelst olaga tvång eller på annat otillbörlig sätt.

Har någon, i annat fall än som avses i 4 §, samlag med eget barn eller dess avkomling, döms för sexuellt umgänge med avkomling till fängelse i högst två år.

Den som har samlag med sitt hellsyskon, döms för sexuellt umgänge med syskon till fängelse i högst ett år.

6 §

Har någon, i annat fall än som avses förut i detta kapitel, sexuellt umgänge med barn under femton år, döms för sexuellt umgänge med barn till fängelse i högst fyra år.

6 §

Den som berör barn under femton år på sedlighetssårande sätt, dömes, om gärningen ej är belagd med straff enligt vad förut i detta kapitel är sagt, för otuktigt beteende till böter eller fängelse i högst ett år.

Detsamma skall gälla, om någon blottar sig för annan på sätt som är ägnat att väcka anstöt eller eljest

7 §

Den som, i annat fall än som avses förut i detta kapitel, sexuellt berör barn under femton år eller förmår barnet att företa eller medverka i någon handling med sexuellt innebörd, döms för sexuellt ofredande till böter eller fängelse i högst ett år.

Detsamma skall gälla, om någon blottar sig för annan på sätt som är ägnat att väcka anstöt eller eljest

¹ Senaste lydelse 1978: 103.

² Senaste lydelse 1973: 648.

Nuvarande lydelse

genom ord eller handling som uppenbart sårar tukt och sedlighet uppträder anstötligt mot annan.

7 §³

Om någon vanemässigt eller för att bereda sig vinning främjar eller utnyttjar annans otuktiga levnadssätt eller om någon förleder den som är under tjugo år till sådant levnadssätt, dömes för koppleri till fängelse i högst fyra år.

Är brottet grovt, skall dömas till fängelse, lägst två och högst sex år. Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om gärningsmannen främjat otuktigt levnadssätt i större omfattning eller hänsynslöst utnyttjat annan.

Om någon för att bereda sig särskild vinning främjar tillfällig könsförbindelse mellan andra, dömes för främjande av otukt till böter eller fängelse i högst sex månader.

8 §⁴

Den som genom att utlova eller ge ersättning skaffar eller söker skaffa sig tillfällig könsförbindelse med någon som är under aderton år, dömes för förförelse av ungdom till böter eller fängelse i högst sex månader.

Föreslagen lydelse

genom ord eller handling på ett uppenbart sedlighetssårande sätt uppträder anstötligt mot annan.

8 §

Den som främjar eller på ett otillbörligt sätt ekonomiskt utnyttjar att annan har tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning, döms för koppleri till fängelse i högst fyra år.

Får den som med nyttjanderätt har upplåtit en lägenhet vetskap om att lägenheten helt eller till väsentlig del används för tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning och underlåter han att göra vad som skäligen kan begäras för att få upplåtelsen att upphöra, skall han, om verksamheten fortsätter eller återupptas i lägenheten, anses ha främjat verksamheten och dömas till ansvar enligt första stycket.

9 §

Är brott som avses i 8 § grovt, skall dömas för grovt koppleri till fängelse, lägst två och högst sex år.

Vid bedömande av om brottet är grovt skall särskilt beaktas, om den som har begått gärningen främjat tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning i större omfattning eller hänsynslöst utnyttjat annan.

10 §

Den som genom att utlova eller ge ersättning skaffar eller söker skaffa sig tillfälligt sexuell umgänge med någon som är under arton år, döms för förförelse av ungdom till böter eller fängelse i högst sex månader.

³ Senaste lydelse 1969: 162.

⁴ Senaste lydelse 1978: 103.

Nuvarande lydelse

9 §

Ansvar som i detta kapitel är stadgat för gärning som begås mot någon under viss ålder skall ådömas även den som *icke* insåg men hade skäligen anledning *antaga* att den andre ej uppnått sådan ålder.

10 §

För försök till våldtäkt, våldförande, otukt med barn eller otukt med ungdom dömes till ansvar enligt vad i 23 kap. stadgas.

11 §

Våldtäkt eller våldförande eller försök till sådant brott, så ock frihetskränkande otukt må åtalas av åklagare allenast om målsägande angiver brottet till åtal eller åtal finnes påkallat ur allmän synpunkt.

Sedan sex månader förflutit efter det brottet begicks må åklagare ej väcka åtal, med mindre angivelse skett före utgången av sagda tid eller laga förfall för angivelse visas hava förelegat eller ock åtal finnes påkallat ur allmän synpunkt. Efter utgången av nämnda tid må ej heller målsägande väcka åtal för brottet, om ej laga förfall visas hava förelegat.

Är vid otukt med barn eller otukt med ungdom eller vid försök till sådant brott ringa skillnad i ålder och utveckling mellan gärningsmannen och den mot vilken gärningen förövats, må åtal ej väckas av åklagare, med mindre åtal finnes påkallat ur allmän synpunkt.

Föreslagen lydelse

11 §

Ansvar som i detta kapitel är föreskrivet för gärning som begås mot någon under viss ålder skall ådömas även den som *inte* insåg men hade skäligen anledning *anta* att den andre ej uppnått sådan ålder.

12 §

För försök till våldtäkt, grov våldtäkt, sexuellt tvång, sexuellt utnyttjande, sexuellt utnyttjande av underårig, grovt sexuellt utnyttjande av underårig, sexuell umgänge med barn, koppleri och grovt koppleri döms till ansvar enligt vad som föreskrivs i 23 kap. Detsamma gäller i fråga om förberedelse och stämpling till våldtäkt, grov våldtäkt, grovt sexuellt utnyttjande av underårig och grovt koppleri.

13 §

Är vid sexuell umgänge med barn eller försök till sådant brott eller vid sexuell ofredande enligt 7 § första stycket skillnaden i ålder och utveckling mellan den som har begått gärningen och barnet ringa, får åtal väckas av åklagaren endast om åtal är påkallat ur allmän synpunkt.

2 Förslag till Lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs att i rättegångsbalken skall införas en ny paragraf, 20 kap. 15 a §, av nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse
20 kap.
15 a §

Målsägande, som hörs med anledning av åklagarens talan och som med hänsyn till brottets art eller annars kan antas vara i behov av personligt stöd under rättegången, får åtföljas av lämplig person som sådant stöd.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1984.

3 Förslag till Lag om ändring i jordabalken

Härigenom föreskrivs att 12 kap. 42 § jordabalken¹ skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse
12 kap.
42 §²

Hyresrätten är förverkad och hyresvärden således berättigad att uppsäga avtalet.

1. om hyresgästen dröjer med betalning av hyra som utgår i pengar utöver två vardagar efter förfallodagen och annat ej följer av 53 §, dock, i fall då hyran skall betalas i förskott för längre tid än en månad, endast om hyresgästen dröjer med betalning av den på en kalendermånad belöpande hyran utöver två vardagar efter månadens början eller, såvitt angår hyran för första kalendermånaden under hyresförhållandet, efter förfallodagen.

2. om hyresgästen utan behövligt samtycke eller tillstånd överlåter hyresrätten eller eljest sätter annan i sitt ställe eller upplåter lägenheten i andra hand och ej efter tillsägelse vidtager rättelse utan dröjsmål.

3. om lägenheten användes i strid med 23 eller 41 § och hyresgästen icke efter tillsägelse vidtager rättelse utan dröjsmål.

4. om hyresgästen eller annan, till vilken hyresrätten överlåtits eller lägenheten upplåtits, genom vårdslöshet är vållande till att ohyra förekom-

¹ Omtryckt 1971: 1209. 12 kap. omtryckt 1979: 252.

² Senaste lydelse 1980: 893.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

mer i lägenheten eller genom underlåtenhet att underrätta hyresvärden därom bidrager till att ohyran sprides i fastigheten,

5. om lägenheten på annat sätt vanvårdas eller om hyresgästen eller annan, till vilken hyresrätten överlåtits eller lägenheten upplåtits, åsidosätter något av vad som enligt 25 § skall iakttagas vid lägenhetens begagnande eller brister i den tillsyn som enligt nämnda paragraf åligger hyresgäst och rättelse icke utan dröjsmål sker efter tillsägelse,

6. om i strid med 26 § tillträde till lägenheten vägras och hyresgästen ej kan visa giltig ursäkt.

7. om hyresgästen åsidosätter avtalsenlig skyldighet, som går utöver hans åligganden enligt detta kapitel, och det måste anses vara av synnerlig vikt för hyresvärden att skyldigheten fullgöres.

8. om lägenheten helt eller till väsentlig del nyttjas för näringsverksamhet eller därmed likartad verksamhet, vilken utgör eller i vilken till ej oväsentlig del ingår brottsligt förfarande.

8. om lägenheten helt eller till väsentlig del nyttjas för näringsverksamhet eller därmed likartad verksamhet, vilken utgör eller i vilken till ej oväsentlig del ingår brottsligt förfarande, *eller för tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning.*

Hyresrätten är icke förverkad, om det som ligger hyresgästen till last är av ringa betydelse.

Uppsäges avtalet har hyresvärden rätt till ersättning för skada.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1984 och tillämpas även på avtal som har slutits före lagens ikraftträdande. Till grund för förverkande enligt första stycket 8 i dess nya lydelse får läggas endast förfarande efter lagens ikraftträdande.

4 Förslag till**Lag om ändring i bostadsrättslagen (1971:479)**

Häri genom föreskrivs att 33 § bostadsrättslagen (1971:479)¹ skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

33 §

Nyttjanderätten till lägenhet som innehas med bostadsrätt och som tillträtts är förverkad och föreningen således berättigad att uppsäga bostadsrättshavaren till avflyttning,

1. om bostadsrättshavaren dröjer med betalning av grundavgift eller upplåtelseavgift utöver två veckor eller den längre tid som kan vara bestämd i stadgarna från det att föreningen efter förfallodagen anmanat

¹ Omtryckt 1982: 353.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

honom att fullgöra sin betalningsskyldighet eller om bostadsrättshavaren dröjer med betalning av årsavgift utöver två vardagar efter förfallodagen.

2. om bostadsrättshavaren utan behövtligt samtycke eller tillstånd upplåter lägenheten i andra hand,

3. om lägenheten användes i strid med 25 eller 31 §,

4. om bostadsrättshavaren eller den, till vilken lägenheten upplåtits i andra hand, genom vårdslöshet är vållande till att ohyra förekommer i lägenheten eller om bostadsrättshavaren genom underlåtenhet att utan oskäligt dröjsmål underrätta styrelsen om förekomst av ohyra i lägenheten bidrager till att ohyran sprides i fastigheten,

5. om lägenheten på annat sätt vanvårdas eller om bostadsrättshavaren eller den, till vilken lägenheten upplåtits i andra hand, åsidosätter något av vad som enligt 28 § skall iakttagas vid lägenhetens begagnande eller brister i den tillsyn som enligt nämnda paragraf åligger bostadsrättshavare,

6. om i strid med 29 § tillträde till lägenheten vägras och bostadsrättshavaren ej kan visa giltig ursäkt,

7. om bostadsrättshavaren åsidosätter skyldighet, som går utöver hans åligganden enligt denna lag, och det måste anses vara av synnerlig vikt för föreningen att skyldigheten fullgöres; dock kan skyldighet för bostadsrättshavaren att inneha anställning i visst företag eller liknande skyldighet ej åberopas som grund för förverkande,

8. om lägenheten helt eller till väsentlig del nyttjas för näringsverksamhet eller därmed likartad verksamhet, vilken utgör eller i vilken till ej oväsentlig del ingår brottsligt förfarande.

8. om lägenheten helt eller till väsentlig del nyttjas för näringsverksamhet eller därmed likartad verksamhet, vilken utgör eller i vilken till ej oväsentlig del ingår brottsligt förfarande, *eller för tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning.*

Nyttjanderätten är icke förverkad, om det som ligger bostadsrättshavaren till last är av ringa betydelse. Inte heller är nyttjanderätten till en bostadslägenhet förverkad på grund av att en skyldighet som avses i första stycket 7 åsidosätts, om bostadsrättshavaren är en kommun och skyldigheten inte kan fullgöras av en kommun.

Uppsägning på grund av förhållande som avses i första stycket 2, 3 eller 5–7 får ske endast om bostadsrättshavaren underlåter att på tillsägelse vidtaga rättelse utan dröjsmål.

Uppsäges bostadsrättshavaren till avflyttning, har föreningen rätt till ersättning för skada.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1984 och tillämpas även på avtal som har slutits före lagens ikraftträdande. Till grund för förverkande enligt första stycket 8 i dess nya lydelse får läggas endast förfarande efter lagens ikraftträdande.

5 Förslag till

Lag om ändring i sekretesslagen (1980: 100)

Häri genom föreskrivs att 9 kap. 16 § sekretesslagen (1980: 100)¹ skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

9 kap.

16 §

Sekretess gäller hos domstol i mål om ansvar för *sedlighetsbrott*, utpressning, brytande av post- eller telehemlighet, intrång i förvar eller olovlig avlyssning samt i mål om ersättning för skada med anledning av sådant brott, för uppgift om enskilds personliga eller ekonomiska förhållanden, om det kan antas att den enskilde eller någon honom närstående lider skada eller men om uppgiften röjs. Sekretessen gäller dock inte för uppgift om vem som är tilltalad eller svarande i målet.

Sekretess gäller hos domstol i mål om ansvar för *sexualbrott*, utpressning, brytande av post- eller telehemlighet, intrång i förvar eller olovlig avlyssning samt i mål om ersättning för skada med anledning av sådant brott, för uppgift om enskilds personliga eller ekonomiska förhållanden, om det kan antas att den enskilde eller någon honom närstående lider skada eller men om uppgiften röjs. Sekretessen gäller dock inte för uppgift om vem som är tilltalad eller svarande i målet.

I fråga om uppgift i allmän handling gäller sekretessen i högst sjuttio år.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1984.

¹ Omtryckt 1982: 1106.

JUSTITIEDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1983-09-15

Närvarande: statsministern Palme, ordförande, och statsråden I. Carlsson, Lundkvist, Feldt, Gustafsson, Leijon, Peterson, Rainer, Bodström, Göransson, Gradin, Dahl, R. Carlsson, Hellström, Thunborg

Föredragande: statsrådet Rainer

Lagrådsremiss om ändring i brottshalken m. m. (sexualbrotten).

1 Inledning

I 6 kap. brottshalken (BrB) behandlas sedlighetsbrotten, dvs. brott som på olika sätt har anknytning till sexuallivet.

I november 1971 tillkallade dåvarande chefen för justitiedepartementet med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande en sakkunnig¹ för att se över brottshalkens bestämmelser om sedlighetsbrott. Den sakkunnige, som antog namnet sexualbrottsutredningen, fick enligt sina direktiv i uppdrag att se över kapitlet om sedlighetsbrott i dess helhet. Utredningen avlämnade 1976 betänkandet (SOU 1976: 9) Sexuella övergrepp. Betänkandet remissbehandlades².

Vissa delar av betänkandet väckte såväl vid remissbehandlingen som i den allmänna debatten stor uppmärksamhet och föranledde en delvis ganska häftig kritik. I anförande till regeringsprotokollet den 3 februari 1977 uttalade dåvarande chefen för justitiedepartementet att betänkandet enligt hans uppfattning inte i det föreliggande skicket kunde läggas till grund för lagstiftning. Departementschefen erhöll regeringens bemyndigande att tillkalla en kommitté för förnyad översyn av sedlighetsbrotten, och en sådan kommitté tillkallades omedelbart därefter.

Kommittén, som antog namnet 1977 års sexualbrottskommitté, har tidigare avgett delbetänkanden som lagts till grund för lagstiftning (se prop. 1977/78: 69, JuU 26, rskr 155 och prop. 1981/82: 43, JuU 18, rskr 104). Den

¹ Dåvarande hovrättspresidenten Björn Kjellin.

² En redovisning av sexualbrottsutredningens förslag och remissyttrandena över detta finns intagen i SOU 1982: 61 s. 37-47.

har också låtit publicera rapporten (SOU 1981: 64) Våldtäkt – en kriminologisk kartläggning av våldtäktsbrottet.

Kommittén avlämnade i december 1982 betänkandet (SOU 1982: 61) Våldtäkt och andra sexuella övergrepp³. Betänkandet innehåller förslag till ändringar i 6 kap. BrB och till vissa följdändringar i andra författningar.

Kommitténs sammanfattning av innehållet i betänkandet bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 1*. De av kommittén framlagda lagförslagen bör fogas till protokollet som *bilaga 2*.

Efter remiss har yttranden över betänkandet avgetts av riksåklagaren (RÅ), rikspolisstyrelsen, hovrätten för Västra Sverige, domstolsverket, kriminalvårdsstyrelsen, socialstyrelsen, skolöverstyrelsen, statens invandrarverk, ärkebiskopen, universitets- och högskoleämbetet, statens ungdomsråd, brottsförebyggande rådet (BRÅ), jämställdhetsombudsmanen (JämO), utredningen (Ju 1977: 08) om barnens rätt, Riksförbundet för sexuell upplysning (RFSU), Riksförbundet för sexuellt likaberättigande (RFSL), utredningen (S 1977: 21) om de homosexuellas situation i samhället, invandrapolitiska kommittén (A 1980: 04), landstingsförbundet, Stockholms, Malmö och Örebro kommuner, Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund, Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund, Moderata kvinnoförbundet, Moderata ungdomsförbundet, Centerns kvinnoförbund, Centerns ungdomsförbund, Folkpartiets kvinnoförbund, Folkpartiets ungdomsförbund, Vänsterpartiet kommunisterna, kvinnopolitiska utskottet, Svenska kvinnors vänsterförbund, Kommunistisk ungdom, Landsorganisationen i Sverige (LO), Centralorganisationen SACO/SR, Sveriges domareförbund, Svenska läkaresällskapet, Sveriges advokatsamfund, Yrkeskvinnors riksförbund, Föreningen Sveriges statsåklagare, Föreningen Sveriges åklagare, Föreningen Sveriges länspolischefer och Föreningen Sveriges polischefer, Föreningen Sveriges socialchefer, Fredrika-Bremerförbundet, Husmodersförbundet Hem och Samhälle, Alla kvinnors hus, Sveriges frikyrkoråd, Rädna barnens riksförbund, Sveriges fastighetsägarförbund och Hyresgästernas riksförbund.

RÅ har överlämnat yttranden från överåklagarna i Göteborgs och Malmö åklagardistrikt samt länsåklagarna i Stockholms och Gotlands, Jönköpings, Södermanlands, Kopparbergs och Norrbottens län. Universitets- och högskoleämbetet har gett in yttranden från juridiska fakultetsnämnden och institutionen för sociala linjen – socialhögskolan vid Stockholms universitet, juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet samt juridiska, medicinska och samhällsvetenskapliga fakultetsnämnderna vid Lunds universitet. I anslutning till remissbehandlingen har yttranden också avgetts av Svenska Hälso- och sjukvårdens tjänstemannaförbund.

³ Vid betänkandets avlämnande ingick i kommittén som ledamöter hovrättslagmannen och ordföranden i arbetsdomstolen Johan Lind, ordförande, riksdagsledamöterna Gunilla André och Eva Hjelmström, fil. lic. Britta Bergström, pol. mag. Bengt Mårtensson och avdelningschefen Turid Ström.

Lärarnas riksförbund, Sveriges psykologförbund, Sveriges socionomers, personal- och förvaltningstjänstemäns riksförbund samt Sveriges bostadsrättsföreningars centralorganisation.

Härutöver har åtskilliga yttranden från organisationer och enskilda personer kommit in.

En sammanställning av remissyttranden har upprättats inom justitiedepartementet och finns tillgänglig i lagstiftningsärendet (Dnr 200-83).

2 Allmän motivering

2.1 Bakgrund

Bestämmelserna om sedlighetsbrott i 6 kap. brottsbalken, som i vissa fall härleder sitt ursprung långt tillbaka i tiden, har med några undantag behållits oförändrade sedan balkens ikraftträdande år 1965.

I 6 kap. 1 § finns bestämmelser om våldtäkt och våldförande. För våldtäkt skall dömas när en man tvingar en kvinna till samlag genom våld eller genom hot som innebär trängande fara. Lika med våld anses att försätta kvinnan i vanmakt eller annat sådant tillstånd. Om brottet med hänsyn till kvinnans förhållande till mannen eller annars är att anse som mindre grovt skall man inte döma för våldtäkt utan i stället för våldförande.

Om någon på annat sätt än som anges i 1 § tilltvingar sig sexuell umgänge genom olika former av våld, hot eller missbruk av beroende ställning blir det fråga om ansvar för frihetskränkande otukt (6 kap. 2 §).

Vissa typer av sexuella förbindelser med barn och ungdom straffbeläggs i 6 kap. 3 och 4 §§ som otukt med barn och otukt med ungdom.

Har en person samlag med sitt eget barn eller barnets avkomling skall man enligt 6 kap. 5 § BrB (den s. k. incestparagrafen) döma för otukt med avkomling. Enligt samma lagrum döms för otukt med syskon, när någon har samlag med sitt helsyskon. Straff enligt 6 kap. 5 § ifrågakommer dock inte beträffande den som har förnäatts till gärningen genom olaga tvång eller på annat otillbörligt sätt.

Berör någon barn under 15 år på sedlighetssårande sätt, skall enligt 6 kap. 6 § BrB dömas för otuktigt beteende, om gärningen inte är belagd med straff enligt annan tidigare angiven bestämmelse i 6 kap. BrB. För otuktigt beteende döms också, om någon blottar sig för annan på ett sätt som är ägnat att väcka anstöt eller om någon annars genom ord eller handling, som uppenbart sårar tukt och sedlighet, uppträder anstötligt mot annan.

I 6 kap. 7 och 8 §§ finns bestämmelser om straff för koppleri, främjande av otukt och förförelse av ungdom.

Enligt 6 kap. 9 § BrB skall ansvar som i kapitlet är föreskrivet för gärning som begås mot någon under viss ålder ådömas också den som inte insåg men hade skäligen anledning att anta att den andre inte hade uppnått sådan ålder.

Försök till våldtäkt, våldförande, otukt med barn eller otukt med ungdom är straffbart enligt vad som framgår av 6 kap. 10 § BrB.

6 kap. 11 § BrB upptar vissa åtals- och preskriptionsregler. Enligt första stycket får våldtäkt eller våldförande eller försök till sådant brott liksom också frihetskränkande otukt åtalas av åklagare bara om målsäganden anger brottet till åtal eller åtal anses påkallat ur allmän synpunkt. Andra stycket innebär att åklagaren inte får väcka åtal för nyssnämnda brott när sex månader förflutit efter det att brottet begicks, för så vida inte brottet angivits till åtal före den tiden eller det har förelegat laga förfall för angivelse eller också åtal anses påkallat ur allmän synpunkt. Efter utgången av sexmånaderstiden får inte heller målsägande väcka åtal för brottet om inte laga förfall har förelegat.

Finns det vid otukt med barn eller otukt med ungdom eller vid försök till sådant brott ringa skillnad i ålder och utveckling mellan gärningsmannen och den mot vilken gärningen förövats, får enligt tredje stycket åtal inte väckas av åklagaren såvida åtal inte anses påkallat ur allmän synpunkt.

En revidering av kapitlet om sedlighetsbrott har av flera skäl sedan länge framstått som en angelägen reform. I vissa delar präglas otvivelaktigt bestämmelserna av en äldre tids moralföreställningar i sexuella frågor, föreställningar som numera ter sig främmande för stora delar av befolkningen. Till en del grundas också bestämmelsernas utformning på en diskriminerande kvinnosyn som står i direkt strid med strävandena efter jämställdhet mellan kvinnor och män. Ytterligare ett skäl för en översyn är intresset av att ta till vara den moderna sociologiska och kriminologiska forskningen på området som bl. a. har belyst omfattningen och skadeverkningsarna av vissa sexualbrott, främst våldtäkt och koppleri samt sexuella övergrepp mot barn.

Sexualbrottskommitténs förslag innebär i korthet följande. Kapitlet föreslås få rubriken "Om sexuella övergrepp". Brottsområde som innebär att någon med våld eller hot tvingar sig till sexuellt umgänge indelas i tre svårhetsgrader, våldtäkt, grov våldtäkt och sexuellt tvång. Våldtäktsbegreppet görs könsneutralt och utvidgas i förhållande till gällande rätt. Nuvarande bestämmelse om våldförande avskaffas. Fall där någon har missbrukat annans beroende ställning e. d. för att förmå den andra till sexuellt umgänge utan att använda våld eller hot betecknas som sexuellt utnyttjande.

Kommittéförslaget innebär vidare att barn och ungdom skyddas genom särskilda bestämmelser om sexuellt utnyttjande av underårig, grovt sexuellt utnyttjande av underårig och sexuellt umgänge med barn. Liksom enligt gällande rätt uppställs ett absolut förbud för vissa vuxna att ha sexuellt umgänge med barn eller ungdomar som de har under sin vård eller tillsyn. Den nuvarande 15-årsgränsen för sexuellt umgänge behålls. För att barn skall skyddas mot sexuella handlingar av mindre ingripande natur införs en särskild bestämmelse om sexuellt ofredande av barn. Blottande och liknande handlingar som riktar sig mot vuxna skall däremot inte längre

bestraffas som sexualbrott. Bestämmelserna om otukt med avkomling och otukt med syskon – den s.k. incestparagrafen – upphävs, liksom de särskilda angivelse- och preskriptionsbestämmelserna för våldtäkt och liknande handlingar. De som har blivit offer för sexuella övergrepp skall erbjudas bättre hjälp och skydd från samhällets sida.

Någon kriminalisering av prostitutionen föreslås inte av kommittén. Däremot skärps enligt förslaget koppleribestämmelserna, bl. a. genom att ett särskilt straffansvar införs för hyresvärdar i fall då en lägenhet helt eller till väsentlig del används för prostitution.

Om man bortser från förslaget att upphäva incestparagrafen, har betänkandet i det stora hela fått ett positivt mottagande vid remissbehandlingen. Själv anser jag att kommitténs förslag i allt väsentligt tillgodoser de synpunkter som har åberopats till stöd för önskemålet om en översyn av det aktuella brottsbalkskapitlet och finner det väl ägnat att läggas till grund för lagstiftning. Till vissa enskildheter i förslagen där det bl. a. med hänsyn till vad som har kommit fram vid remissbehandlingen kan finnas skäl att avvika från vad kommittén har förordat återkommer jag.

I det följande behandlar jag först våldtäkt och sexuellt tvång (avsnitt 2.2) och därefter sexuellt utnyttjande (2.3), sexuella övergrepp mot barn och ungdom (2.4), incest (2.5) samt sexuellt ofredande (2.6). Jag behandlar sedan angivelse- och preskriptionsreglerna (2.7) och koppleri (2.8). I ett särskilt avsnitt (2.9) tar jag så upp frågan om stöd och hjälp till våldtäkts-offer under rättegång m. m.

2.2 Våldtäkt och sexuellt tvång

Mitt förslag: Gärningsbeskrivningen för våldtäktsbrottet utformas så, att den kommer att omfatta – förutom samlag – även med samlag jämförligt sexuellt umgänge, som framtvingats genom våld eller hot som innebär eller för den hotade framstår som trängande fara. Bestämmelsen görs könsneutral. Minimistraffet blir som förut fängelse i två år och maximistraffet sex år. Om brottet med hänsyn till våldets eller hotets art och omständigheterna i övrigt framstår som mindre grovt, skall straffet bestämmas till fängelse i högst fyra år. För särskilt allvarliga fall av våldtäkt införs en ny brottsbeteckning, grov våldtäkt, med en straffskala om fängelse lägst fyra och högst tio år. Bestämmelsen om våldförande upphävs, och offrets handlande före övergreppet eller förhållande till gärningsmannen skall sakna betydelse för brottsrubriceringen. Den som genom olaga tvång förmår någon till sexuellt umgänge utan att rekvisiten för våldtäkt är uppfyllda, skall dömas för sexuellt tvång till fängelse i högst fyra år.

Kommitténs förslag: Överensstämmer i huvudsak med mitt förslag utom med avseende på straffskalorna. Enligt kommittéförslaget skall sålunda minimistraffet för våldtäkt vara endast fängelse i ett år och för grov våldtäkt endast fängelse två år. Någon möjlighet till nedsättning av straffet under ett år finns å andra sidan inte enligt förslaget.

Remissinstanserna: Remissinstanserna godtar i huvudsak den föreslagna konstruktionen av våldtäktsbrottet. Så gott som samtliga instanser är positiva till att den nuvarande bestämmelsen om våldförande slopas. En del instanser anser att det föreslagna minimistraffet om ett år är för lågt, medan andra anser att det är för högt för vissa typer av övergrepp som enligt kommitténs förslag skall kunna bedömas som våldtäkt. Beträffande brottet sexuellt tvång har inte framförts några erinringar.

Skäl för mitt förslag:

Den sexuella handlingen

Enligt gällande rätt krävs för våldtäktsansvar att det skall vara fråga om en gärning förövad av en man mot en kvinna och alltså om ett heterosexuellt samlag. Däremot krävs inte att detta är fullbordat; det är tillräckligt att parternas könsdelar har berört varandra.

Våldtäktsdefinitionen har brukat kritiseras såsom alltför snäv, och denna kritik har enligt min uppfattning åtskilligt fog för sig. Det finns uppenbarligen andra sexualhandlingar än samlag som med hänsyn till den kränkning som offret utsätts för kan te sig väl så straffvärda och där beteckningen våldtäkt framstår som adekvat. Detta gäller främst vad som ibland kallas för anala och orala samlag, dvs. inträngande i motpartens analöppning eller mun.

I en ny våldtäktsbestämmelse bör slås fast att även ett sexuellt övergrepp där den sexuella handlingen är av sådan karaktär att den kan jämföras med samlag kan föranleda ansvar för våldtäkt. Som en särskild fördel med en sådan utformning av bestämmelsen ser jag att de rättsvårdande myndigheternas undersökningar i vissa fall kan begränsas.

Enligt min mening bör vidare bestämmelsen göras könsneutral, vilket innebär att brottet kan förövas av både män och kvinnor och att övergreppet kan vara av såväl heterosexuell som homosexuell natur.

Det synes knappast vare sig lämpligt eller möjligt att i detalj ange vilka slags sexualhandlingar som kan vara att jämföra med samlag; ett försök i denna riktning från kommitténs sida har fått ett mycket blandat mottagande vid remissbehandlingen. Att s. k. anala och orala samlag som regel måste räknas dit står emellertid klart. När det gäller andra sexualhandlingar får man med ledning av omständigheterna avgöra om handlingen kan anses jämförlig med samlag. Av betydelse är här sådana omständigheter som om övergreppet har varit förenat med smärta, om det har varit av kortare eller längre varaktighet etc. Det bör krävas att handlingen skall ha

varit av klart samlagsliknande karaktär för att brottet skall bedömas som våldtäkt. Denna beteckning bör även i fortsättningen reserveras för de allvarligaste formerna av sexuell kränkning.

Bestämmelsen om våldtäkt bör, som jag återkommer till, kompletteras med en straffbestämmelse för situationer då någon i annat fall förmår annan till sexuell umgänge genom olaga tvång. Brottsbeteckningen bör här lämpligen vara "sexuellt tvång". Brott där våld eller allvarligt hot kommit till användning men där själva sexualhandlingen inte kan jämföras med samlag bör hänföras under denna bestämmelse. Det kommer att gälla vissa sexualhandlingar som enligt gällande rätt bedöms som frihetskränkande otukt. Som exempel kan nämnas samlagsrörelser när parterna är påklädda, tvingande av den andra parten att beröra gärningsmannens könsdelar och liknande handlingar.

Tvånget

För att våldtäkt skall föreligga förutsätts enligt gällande rätt att gärningsmannen använt våld eller allvarligt hot för att uppnå sitt syfte, s. k. råntvång. Med våld avses i första hand misshandel. Vidare avses fall då mannen betvingar kvinnans kroppsliga rörelsefrihet. Som exempel nämns i förarbetena till nuvarande regler att kvinnan försöker värja sig genom att knipa ihop benen och gärningsmannen utövar ett våld som består i att han tvingar isär kvinnans ben. Detta innebär att även ringa fall av fysiskt våld blir hänförligt till sådant våld som kan föranleda ansvar för våldtäkt. I likhet med kommittén anser jag att denna ordning bör gälla även i fortsättningen.

I brottsbalkens nu gällande våldtäktsparagraf likställs med våld att gärningsmannen försätter offret "i vanmakt eller annat sådant tillstånd". Ett praktiskt exempel som brukar anföras är att mannen lurar kvinnan att inta något som henne ovetande innehåller alkohol eller narkotika i sådan mängd att hon blir medvetslös och därefter förgriper sig mot henne. Även denna regel bör finnas kvar i fortsättningen med den ändring som följer av att våldtäktsbestämmelsen blir könsneutral.

Enligt gällande lag kan tvånget också bestå av hot som innebär trängande fara. Det bör självfallet gälla också i fortsättningen. I likhet med vad som skett beträffande bestämmelsen om rån i 8 kap. 5 § BrB bör emellertid göras ett tillägg av innebörd att det inte behöver röra sig om verklig fara utan att det räcker att hotet för den hotade framstår som trängande fara. Med uttrycket trängande fara avses här som i andra sammanhang fara för ett omedelbart förestående angrepp av allvarligare beskaffenhet. Faran måste gälla angrepp mot liv eller hälsa eller något därmed jämförligt betydelsefullt intresse. Hotet riktar sig av naturliga skäl i regel mot offret. Ibland kan det emellertid riktas mot annan person som är närvarande, t. ex. offrets barn.

Ett hot bör kunna anses föreligga även om gärningsmannen inte uttalar några hotelser. I praktiken har, som påpekats både av kommittén och under remissbehandlingen, förekommit fall där en gärningsman tilltvingat sig sexuellt umgänge genom att utnyttja en situation som tett sig som omedelbart hotande från motpartens synpunkt. Även sådana fall bör, om hotet framstått som en trängande fara, kunna rubriceras som våldtäkt, förutsatt givetvis att gärningsmannens uppsåt omfattat hotets karaktär. Till skillnad från RÅ finner jag det inte nödvändigt att uttryckligen ange detta i lagtexten.

Med hänsyn till att våldtäktsparagrafen enligt förslaget blir könsneutral kan givetvis våldet eller hotet utövas av en kvinna mot en man liksom av en person mot en annan av samma kön.

Att förmå någon till sexuellt umgänge genom rättsstridigt tvång bör liksom hittills vara straffbart, även om gärningsmannen inte har använt våld och inte heller hot som är så allvarligt att det kan medföra ansvar för våldtäkt. Enligt gällande lag omfattas sådana fall av brottsbeskrivningen för frihetskränkande otukt. Av vad jag förut har anfört följer att fall av detta slag i fortsättningen kommer att hänföras under den särskilda straffbestämmelse om sexuellt tvång som jag förordar. Liksom nuvarande bestämmelse om frihetskränkande otukt avses den nya bestämmelsen nämligen träffa fall då någon utan att göra sig skyldig till våldtäkt förmår annan till sexuellt umgänge genom olaga tvång.

Beteckningen olaga tvång återfinns i 4 kap. 4 § brottsbalken. Enligt detta lagrum skall den dömas för olaga tvång som genom misshandel eller eljest med våld eller genom hot om brottslig gärning tvingar annan att göra, tåla eller underlåta något. Vidare hänförs dit fall då tvånget består i hot att åtala eller ange annan för brott eller hot om att lämna menligt meddelande om den andra, under förutsättning att tvånget framstår som otillbörligt.

Av vad jag förut har anfört framgår att fall då samlag eller därmed jämförligt sexuellt umgänge har framtvingats genom våld eller hot om allvarligare våld kommer att medföra ansvar för våldtäkt. Bestämmelsen om sexuellt tvång kommer att träffa bl. a. fall då sexuellt umgänge har framkallats genom annat hot om brottslig gärning liksom sådant utpressningstvång som består i att någon genom hot om avslöjanden av olika slag förmår en person att delta i en sexuell handling. Som medel för att framtvunga en sexuell handling torde sistnämnda typ av hotelser alltid framstå som otillbörliga och därmed innebära olaga tvång. Det innebär att handlingen kan bestraffas som sexuellt tvång.

Begreppet våldförande slopas

Våldtäkt är ett brott som man sedan gammalt har sett mycket strängt på. Det är också i alla kända rättsordningar belagt med höga straff. Detta gäller även för vårt land. Det för våldtäkt föreskrivna minimistraffet på två års fängelse är strängare än det som gäller för flertalet andra våldsbrott.

Ett minimistraff på två års fängelse har emellertid ansetts vara för strängt för alla de fall som i och för sig uppfyller rekvisiten för våldtäkt. I våldtäktsparagrafen finns därför en särskild bestämmelse om våldförande, för vilket brott straffskalan omfattar fängelse i högst fyra år utan angivande av minimitid. Som våldförande skall rubriceras en gärning som i och för sig uppfyller lagens rekvisit för våldtäkt men som med hänsyn till kvinnans förhållande till mannen eller eljest är att anse som mindre grovt. Andra omständigheter än kvinnans förhållande till mannen som kan vara av betydelse är enligt förarbetena att kvinnan underlåtit att tillkalla hjälp när detta har varit möjligt eller att hon föranlett eller tillåtit närmanden från mannens sida. Att bestämmelsen om våldförande kom till skall bl. a. ses mot bakgrund av att tilltvingat sexuellt umgänge inom äktenskapet blev straffbart i samband med att brottsbalken infördes.

När det har gällt att bedöma om en gärning skall betecknas som våldtäkt eller våldförande har en något varierande rättspraxis förekommit. Ett sexuellt övergrepp har emellertid i allmänhet bedömts som våldförande, om parterna vid gärningstillfället hade eller tidigare hade haft en stadigvarande sexuell relation till varandra. Men även andra omständigheter, såsom att kvinnan följt med en man, som hon endast varit ytligt bekant med, till hans bostad eller att hon liftat eller följt med en raggabil, har åtminstone tidigare inte sällan medfört att domstolen valt den mildare brottsbeteckningen och detta även i fall där våldet eller hotet varit av mycket allvarligt slag. Vidare har man oftast sett mildare på övergrepp som föregåtts av vissa intimiteter mellan parterna.

Med hänvisning till denna praxis föreslog sexualbrottsutredningen på sin tid en uttrycklig regel om att man vid bedömningen av om brottet skulle anses som mindre grovt skulle beakta "den tvingades handlande före övergreppet". Det var otvivelaktigt den delen av utredningsförslaget som väckte den häftigaste kritiken vid remissbehandlingen och i den allmänna debatten. Inom ramen för denna kritik framfördes bl. a. att förslaget kunde uppfattas så att en del av skulden till ett inträffat övergrepp lades på kvinnan och att det skydd som lagstiftningen borde ge framför allt kvinnor inte kunde få vara beroende av kvinnans handlande före övergreppet.

Mot denna bakgrund är det inte förvånande att sexualbrottskommittén utförligt uppehåller sig vid betydelsen av kvinnans beteende före övergreppet. Sammanfattningsvis uttalar kommittén i denna del att bestämningen av våldtäktsbrottet måste göras utifrån den principiella synpunkten att offrets handlingssätt före övergreppet liksom relationen mellan offret och gärningsmannen saknar rättslig betydelse. Vad som inträffat före övergreppet kan emellertid, menar kommittén, någon gång få betydelse vid avgörandet av om uppsåtsrekvisitet är uppfyllt och vidare kan gärningsmannens sinness tillstånd och allmänna situation vid tiden för övergreppet påverka valet av påföljd.

Även remissinstanserna har uppehållit sig utförligt vid betydelsen av kvinnans handlande före övergreppet och parternas relationer till varandra. Meningarna går emellertid isär på denna punkt. Åtskilliga instanser, främst de olika kvinnoförbunden, uttrycker sin tillfredsställelse med kommitténs ställningstagande. Andra instanser däremot, främst sådana med anknytning till rättsväsendet, menar däremot att kommitténs synsätt är alltför onyanserat.

Det är främst ur tre skilda aspekter som man vid remissbehandlingen har diskuterat den nu aktuella frågan. Det har gällt hur kvinnans beteende före övergreppet och liknande faktorer skall beaktas vid brottsutredningen, i vad mån de skall påverka brottsrubriceringen och om de skall ha någon betydelse vid straffmätningen.

Vad först gäller frågan om brottsutredningarna vill jag till en början slå fast att det givetvis vid våldtäkt liksom vid andra brott för en fällande dom måste krävas att gärningsmannens skuld är bevisad bortom rimligt tvivel. Eftersom det vid misstanke om våldtäkt ofta förekommer motstridiga uppgifter, står det klart att en förhållandevis ingående undersökning ofta blir nödvändig. Härvid kan man inte undgå att även komma in på förhållanden som ligger före det misstänkta övergreppet. Händelseförloppet måste få en fullständig belysning för att åklagaren skall kunna utforma sin gärningsbeskrivning liksom för att domstolen skall kunna rätt värdera bevisningen i målet både vad gäller sakförhållandena och i fråga om gärningsmannens uppsåt. Men den omständigheten att stora krav måste ställas på brottsutredningarna hindrar självfallet inte – som jag skall återkomma till – att förhören med målsäganden uppfyller anspråken på respekt för den personliga integriteten.

Vad gäller den rättsliga betydelsen i övrigt av omständigheter som har föregått ett sexuellt övergrepp är jag ense med kommittén och flertalet remissinstanser om att dessa omständigheter inte bör få inverka på brottsrubriceringen. Lagstiftningen får inte ha en sådan inriktning att man som nu riskerar att uppmärksamheten i stället för att fokuseras på själva övergreppet kommer att till betydande del inriktas på hur kvinnan har uppträtt.

Utgångspunkten måste vara att kvinnan i varje situation har rätt att bestämma över sin egen sexualitet, och att hennes önskan att inte ha samlag eller annat sexuellt umgänge ovillkorligen skall respekteras. Att uppsåtligen tilltvinga sig samlag eller därmed jämförligt sexuellt umgänge med våld eller genom hot som innebär eller framstår som en trängande fara utgör därför en synnerligen grov kränkning av den personliga integriteten och måste som jag ser det bedömas som våldtäkt helt oberoende av parternas relationer och de omständigheter som har föregått övergreppet.

Bestämmelsen om våldförande bör av nu angivna skäl upphävas.

Vad jag uttalat nu utgår från det vanliga fallet, nämligen att gärningsmannen är en man och offret en kvinna. Resonemanget gäller givetvis i tillämpliga delar även andra våldtäktssituationer.

Till frågan om vilka faktorer som bör beaktas vid straffmätningen återkommer jag strax.

Straffskalor

Med hänvisning främst till den utvidgning av våldtäktsbegreppet som föreslås har kommittén förordat att minimistraflet för våldtäkt sänks från nuvarande minimum, fängelse i två år till fängelse i ett år. Kommittén har framhållit att detta inte får uppfattas som att den generellt vill se mildare på våldtäktsbrotten än enligt gällande rätt och att avsikten inte är att få till stånd någon mildare straffmätning än som f. n. förekommer beträffande gärningar som både enligt gällande rätt och enligt kommitténs förslag utgör våldtäkt.

Själv ansluter jag mig till kommitténs uppfattning så till vida att jag anser varje anledning saknas att se mildare än hittills på gärningar av den allvarliga karaktär som våldtäktsbrottet representerar. Snarare finns det fog för en skärpning av den allmänna synen på denna sorts brottslighet. Vi vet numera betydligt mera om brottens skadeverkningar än när de nuvarande bestämmelserna kom till, och det finns enligt min mening starka skäl att skärpa samhällets syn på våldsbrottsligheten (jfr prop. 1982/83: 100 bil. 4 s. 19 och 24–26).

Med denna utgångspunkt har jag svårt att godta kommitténs förslag om en sänkning av minimistraflet. Som flera remissinstanser, främst åklagarmyndigheterna, har framhållit kan det antas att förslaget, om det genomförs, i realiteten skulle leda till en strafflindring, eftersom domstolarna genomgående visar en benägenhet att ådöma straff som ligger på eller nära straffminimum för brottet. Några instanser, t. ex. Socialdemokratiska kvinnoförbundet och Centerns kvinnoförbund, anser att det nuvarande minimistraflet på fängelse två år bör behållas. Jag instämmer i denna bedömning.

Att behålla det nuvarande minimistraflet ter sig så mycket mera motiverat som en sänkning skulle föra med sig vissa särskilda konsekvenser som inte är önskvärda. Bl. a. bör uppmärksammas den särskilda regeln i sekretesslagen (1980: 100) om att den sekretess som gäller inom hälso- och sjukvården och socialtjänsten inte hindrar att anmälan görs till åklagar- eller polismyndighet i fråga om ett brott för vilket inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse två år (se 7 kap. 1 och 4 §§ samt 14 kap. 2 § sekretesslagen). Som har påpekats vid remissbehandlingen innebär kommittéförslaget att denna regel inte längre skulle gälla för våldtäktsbrott. En likartad konsekvens skulle uppkomma när det gäller möjligheten att höra advokater, läkare, vissa kuratorer m. fl. som vittnen i mål om ansvar för våldtäkt, när fråga är om uppgifter som har anförtrotts dem på grund av deras ställning eller som de i samband därmed har fått reda på (jfr 36 kap. 5 § rättegångsbalken). Man synes inte heller kunna underlåta att beakta att den särskilda presumptionsregeln om häktning i 24 kap. 1 § tredje stycket rättegångsbalken inte skulle kunna tillämpas, om straffskalan sänks.

Även om jag alltså inte i denna del kan godta kommittéförslaget, har jag en viss förståelse för kommitténs motivering. En del förfaranden, som nu hänförs till de lindrigare brotten frihetskränkande otukt eller våldförande kommer nämligen enligt såväl kommitténs som mitt förslag att i fortsättningen bedömas som våldtäkt. Uppenbart är att fängelse i två år skulle vara en alltför sträng påföljd för vissa sådana fall. Detta kan emellertid beaktas i lagstiftningen utan att man därför behöver sänka det normala straffminimum. Jag föreslår i stället att våldtäktsparagrafen kompletteras med en särskild bestämmelse av det innehållet att om brottet med hänsyn till våldets eller hotets art och omständigheterna i övrigt är mindre grovt, gärningsmannen skall dömas till fängelse i högst fyra år.

I likhet med sexualbrottskommittén och flertalet remissinstanser anser jag vidare att det bör finnas en särskild bestämmelse för grov våldtäkt. Vid bedömningen av om ett våldtäktsbrott skall anses grovt bör särskilt beaktas om det våld som gärningsmannen har utövat var livsfarligt eller har medfört allvarlig skada eller sjukdom eller om gärningsmannen på annat sätt har visat särskild råhet. Straffet för grov våldtäkt bör lämpligen vara lägst fyra och högst tio år. Straffmaximum för normalfallet av våldtäkt bör då kunna sättas till fängelse i sex år. Jag återkommer till vissa tillämpningsfrågor i specialmotiveringen.

Jag har nu senast uppehållit mig vid frågan vilka faktorer som främst bör beaktas när man bedömer om ett våldtäktsbrott skall föras under en lägre straffskala än den för normalfallet eller under den strängare straffskala som avses gälla för grova fall. Vad jag har uttalat i denna del bör också ge en anvisning om vilka omständigheter som generellt sett bör tillmätas vikt vid straffmätningen.

I första hand bör man även här ta hänsyn till arten och graden av det våld eller hot som gärningsmannen har använt samt arten och graden av den sexuella kränkningen. Det är att märka att de gärningar som kommer att falla in under våldtäktsbestämmelsen kan uppvisa stora variationer: från fall där våldet har bestått i att gärningsmannen med fysiskt tvång skilt kvinnans ben åt och den sexuella handlingen endast inneburit att könsdelarna berört varandra till situationer där offret har behandlats grovt förnedrande med sadistiska inslag och blivit utsatt för upprepade och långtgående sexualövergrepp.

Den objektiva karaktären av övergreppet bör alltså ha grundläggande betydelse vid bedömningen. Som har påpekats vid remissbehandlingen måste här liksom i andra sammanhang en helhetsbedömning göras av den föreliggande situationen.

Därvid kan man självfallet inte bortse från de omständigheter som har föregått ett övergrepp eller som anknyter till parternas personliga relationer; sådana faktorer ingår alltid som en del i helhetsbilden när en domstol skall bestämma påföljd i ett brottmål. I vad mån och på vilket sätt man skall beakta sådana faktorer låter sig inte beskrivas i en enkel formel.

Man kan t. ex. som jag ser det inte – som BRÅ har gjort vid remissbehandling – generellt hävda att våldtäkter av överfallskaraktär bör föranleda strängare straff än fall där kontrahenterna har varit bekanta med varandra, även om man naturligtvis kan ha förståelse för ett sådant synsätt. Men i det förra fallet kan bedömningen påverkas av att våldtäkten visar sig ha varit utslag av en sjuklig inriktning av sexualdriften, och i det senare kan situationen vara den att gärningsmannen grovt har svikit ett förtroende som visats honom, något som ju i princip bör verka i straffhöjande riktning.

Det går inte heller att ge något entydigt besked om hur man skall se på den omständigheten att parterna vid tiden för ett övergrepp sammanlevde i en sexuell relation. Utrymme för att inom ramen för straffskalan beakta ett sådant förhållande i mildrande riktning kan i linje med vad domareförbundet har framhållit finnas i fall då övergreppet varit av engångskaraktär och det våld som förekommit varit av lindrig beskaffenhet.

En annan situation, som RFSU har pekat på, kan vara att kvinnan grovt förödmjukat mannen med den följderna att han förlorat besinningen och handlat på ett sätt som han inte skulle ha kunnat göra under normala förhållanden. Å andra sidan kan i fall då parterna sammanlevt mannen ha utsatt kvinnan för upprepade och förnedrande övergrepp under lång tid och med hänsyn härtill ett särskilt strängt straff vara motiverat.

Vad angår förutsättningarna för att föra ett brott in under den lindrigare straffskalan utan särskilt angivet straffminimum vill jag betona att den avfattning som jag nyss har föreslagit innebär att en bedömning av våldets eller hotets art alltid blir det grundläggande och att alltså en gärning där våldet eller hotet har varit av allvarlig karaktär avses falla in under den strängare skalan oavsett omständigheterna i övrigt.

Innan jag lämnar denna fråga vill jag ytterligare framhålla att den omständigheten att en helhetsbedömning måste göras i dessa fall givetvis inte innebär att man i förundersökningen och processen får dra in förhållanden som saknar rättslig relevans. Hit hör uppgifter om hur kvinnans levnads-sätt har varit. Viktigt är vidare att den omständigheten att en kvinna exempelvis har följt med en man i hans bil eller till hans bostad eller medgett vissa närmanden från hans sida inte ses som om hon därmed skulle vara i någon mening medvållande till ett inträffat övergrepp. Sådana omständigheter får således inte tillåtas påverka hennes rättsskydd. Skulle man se saken på det sättet, riskerar förundersökningen och brottmålsprocessen såväl som den rättsliga bedömningen att snedvridas. Över huvud taget bör den omständigheten att ett övergrepp har föregåtts av samvaro mellan kontrahenterna inte leda till en mildare bedömning.

Vad jag har sagt senast har främst syftat på den vanligaste situationen, nämligen då gärningen förövas av en man mot en kvinna. I tillämpliga delar avser det anförda givetvis även andra fall.

2.3 Sexuellt utnyttjande

Mitt förslag: Den som förmår annan till sexuellt umgänge genom att grovt missbruka den andres beroende ställning eller genom att otillbörligt utnyttja att den andra befinner sig i vanmakt eller annat hjälplöst tillstånd eller är psykiskt sjuk eller psykiskt utvecklingsstörd skall dömas för sexuellt utnyttjande till fängelse i högst fyra år.

Kommitténs förslag. Överensstämmer i sak med mitt förslag.

Remissinstanserna: Endast ett fåtal remissinstanser har yttrat sig särskilt över förslaget i denna del. RÅ föreslår att brottet uppdelas i två grader, sexuellt utnyttjande och grovt sexuellt utnyttjande. Hovrätten för Västra Sverige ifrågasätter om bestämmelsen är för omfattande och anser att i vart fall straffskalan är för sträng.

Skäl för mitt förslag: I tidigare avsnitt har behandlats sexuella övergrepp som karakteriseras av att de har framtingats genom våld eller hot. En sexuell kränkning kan emellertid också komma till stånd genom utnyttjande av en svagare part. Denna typ av övergrepp bestraffas idag som frihetskränkande otukt, otukt med ungdom eller otukt med barn. I detta avsnitt kommer jag att ta upp sexuella utnyttjanden som kan vara straffbara oberoende av offrets ålder. De särregler som bör gälla till skydd för barn och ungdom behandlas i avsnitt 2.4.

Den nuvarande bestämmelsen om frihetskränkande otukt tar sikte på – förutom situationer då olaga tvång kommit till användning – tre olika fall, nämligen dels grovt missbruk av den som i förhållande till gärningsmannen intar en beroende ställning, dels otillbörligt utnyttjande av den som befinner sig i hjälplöst tillstånd och dels sådant utnyttjande av den som är psykiskt sjuk eller psykiskt utvecklingsstörd.

Det led i bestämmelsen som avser grovt missbruk av annans beroende ställning tillämpas mycket sällan, vilket delvis torde sammanhånga med att det ofta är förenat med bevisvärigheter att visa att någon har blivit föremål för sådant missbruk. Vid remissbehandlingen har från något håll ifrågasatts om det bör finnas kvar.

Jag anser emellertid själv att bestämmelsen i denna del har en funktion att fylla, främst då det gäller missbruk av ungdomars beroendeställning. Jag tänker då bl.a. på det fallet att en lärare eller någon annan med liknande anknytning till skolväsendet inleder ett sexuellt förhållande med någon av eleverna vid den skola där han eller hon är verksam. Mot detta gäller f.n. enligt 6 kap. 4 § ett kategoriskt förbud, som enligt vad jag kommer att utveckla under 2.4 bör avskaffas. När sådana fall förekommer i praktiken torde det emellertid inte sällan vara fråga om grovt missbruk av beroendeställning och förfarandet bör då kunna bestraffas som sexuellt utnyttjande.

Det kan också tänkas andra situationer där ungdomar står i sådant beroendeförhållande till en vuxen person att den vuxne kan få till stånd sexuellt umgänge med den unge genom att grovt missbruka dennes beroende ställning. Man kan t. ex. inte utesluta möjligheten av att arbetsgivare eller arbetsledare – t. ex. genom att förespegla särskilda förmåner eller genom att hota med ogynnsam behandling – kan tänkas förmå underåriga arbetstagare till sexuellt umgänge. Vid avgörandet av huruvida missbruket i sådana situationer skall avses grovt bör man fästa stor vikt vid dels arten av beroendeförhållandet och dels i förekommande fall ålderskillnaden mellan den unge och gärningsmannen.

En bestämmelse av aktuellt slag kan emellertid få betydelse även i fall då båda parter är vuxna. Som exempel kan nämnas fall då någon som stått i vårdnadsförhållande eller liknande till en vuxen uppnått myndig ålder men fortfarande befinner sig i en stark beroendeställning. Ett annat tänkbart fall är förhållandet lärare–elev där eleven såsom t. ex. i de högsta gymnasieklasserna eller vid universitetsstudier, uppnått myndig ålder. Bestämmelsen kan också få tillämpning på fall då en vuxen är intagen tvångsvis i någon anstalt eller institution, t. ex. fängelse, psykiatriskt sjukhus eller institution för missbruksvård.

Sammanfattningsvis anser jag alltså att man fortfarande bör ha en bestämmelse som bestraffar sexuellt utnyttjande genom grovt missbruk av annans beroende ställning.

Den andra situation som omfattas av paragrafen, nämligen utnyttjande av en person som befinner sig i hjälplöst tillstånd, torde ha sin största praktiska betydelse i situationer då någon på grund av kraftig berusning eller narkotikapåverkan inte har förmåga att uppfatta att han eller hon utsätts för sexuella närmanden. Det kan också vara fråga om sexuella närmanden till en sovande eller en person som på grund av sjukdom eller kroppsskada inte kan bjuda motstånd eller inte förmår uppfatta gärningens innebörd. Slutligen avses sexuellt umgänge med psykiskt sjuka och psykiskt utvecklingsstörda. Självfallet bör psykiskt utvecklingsstörda och psykiskt sjuka människor ha rätt till ett sexualliv precis som andra människor. Det kan emellertid inte uteslutas att de kan ha särskilda svårigheter att värja sin sexuella och personliga integritet. Även de fall som avses nu bör alltså omfattas av den aktuella kriminaliseringen, i den mån gärningen inte bör rubriceras som våldtäkt.

2.4 Sexuella övergrepp mot barn och ungdom

Mitt förslag: Vissa personer, nämligen sådana som har barn eller ungdom under sin fostran eller vård eller som har tillsyn över dem på grund av myndighets beslut åläggs ett absolut förbud mot sexuellt umgänge med den som står under deras vård eller tillsyn. Detsamma skall gälla biologiska föräldrar samt far- och morföräldrar oavsett om de utövar vårdnad eller tillsyn. Den som överträder detta förbud döms för sexuellt utnyttjande av underårig till fängelse i högst fyra år eller i grova fall för grovt sexuellt utnyttjande av underårig till fängelse lägst två och högst åtta år. Till skillnad mot vad som f. n. är förhållandet omfattar emellertid det kategoriska förbudet inte lärare och motsvarande. Den som har sexuellt umgänge med barn under 15 år döms för sexuellt umänge med barn till fängelse i högst fyra år. Den nuvarande möjligheten att underlåta åtal vid ringa skillnad i ålder och utveckling mellan gärningsmannen och barnet behålls.

Kommitténs förslag: Överensstämmer i huvudsak med mitt förslag. Maximistraffet för sexuellt umgänge med barn föreslås dock vara endast två år och åtal för brott skall kunna underlåtas även i det fallet att gärningen utgör ett led i en fastare förbindelse mellan gärningsmannen och barnet.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanser tillstyrker kommitténs förslag eller lämnar det utan erinran. Flera menar emellertid att de nuvarande obligatoriska förbuden mot sexuellt umgänge mellan lärare och elever bör behållas. Åtskilliga instanser är negativa till kommitténs utformning av åtalsregeln för sexuellt umgänge med barn. Ett par instanser anser att den av kommittén föreslagna straffskalan för detta brott är för mild.

Skäl för mitt förslag: Inledningsvis vill jag framhålla att de allmänna bestämmelser om sexuella övergrepp som jag tidigare har föreslagit givetvis också avses gälla övergrepp mot underåriga. Barn och ungdomar behöver emellertid ett väsentligt utökat skydd mot att utsättas för sexualhandlingar som de inte är mogna för. Många gånger kan en underårig tänkas bli indragen i ett sexuellt förhållande utan att man kan säga att det är fråga om ett direkt fysiskt eller psykiskt tvång. Det kan vara fråga om övertalning eller annat utnyttjande av det faktiska överläge som en vuxen person intar i förhållande till den underåriga.

Här bör man särskilt uppmärksamma de olika former av sexuella övergrepp inom familjen som i dagligt tal går under beteckningen incest. Det är då vanligen fråga om sexuella övergrepp från en faders eller styvfaders sida mot en dotter eller styvdotter, men även andra fall förekommer. Under senare år har denna typ av sexuella utnyttjanden kommit att uppmärksammas mer än tidigare. Det har därvid kommit fram omständigheter

som tyder på att dessa slags övergrepp är vanligare i praktiken än vad man tidigare allmänt har antagit.

Sådana övergrepp är givetvis ägnade att medföra skador för barnet. Barnet kan få svårigheter att knyta normala kontakter med andra människor både när det gäller sexuallivet och på andra områden. Ibland uppstår också, särskilt om det är ett litet barn, rent fysiska skador. Det är angeläget att man i den straffrättsliga lagstiftningen med eftertryck gör klart att övergrepp inom familjen skall beivras.

I detta sammanhang vill jag också understryka vikten av att samhällets insatser för att stödja och hjälpa de barn som har råkat ut för övergrepp av aktuellt slag intensifieras. Enligt vad jag har inhämtat har man inom socialstyrelsen tillsatt en särskild arbetsgrupp med uppgift att utarbeta riktlinjer för omhändertagande av barn som utsätts för sexuella övergrepp inom familjen. Även inom kommunerna har man börjat ägna ökad uppmärksamhet åt denna typ av övergrepp och möjligheterna att ingripa inom ramen för socialtjänsten.

Sexuella övergrepp mot barn och ungdomar förekommer givetvis också utanför familjens ram. Även i dessa fall kan barnet eller ungdomen åsamkas betydande skador. Lagstiftningen måste konstrueras så att även denna typ av övergrepp motverkas.

Sexualbrottskommittén har som utgångspunkt för sitt lagförslag ställt upp tre principer, nämligen att lagstiftningen skall

- straffa alla former av sexuella handlingar inom familjen som riktas mot barn och ungdomar
- straffa också handlingar med sexuell innebörd som sker utanför familjen och riktas mot barn
- straffa sexuellt umgänge med ungdomar när det sexuella umgänget sker i situationer där man typiskt har att räkna med en risk för att det kan innebära ett övergrepp.

Jag instämmer i dessa principer. Liksom kommittén anser jag att man som huvudregel bör utgå från en bestämmelse om sexuellt utnyttjande av underårig. Med underårig avses alla barn och ungdomar under 18 år.

Den nuvarande straffbestämmelsen om otukt med ungdom i 6 kap. 4 § BrB straffbelägger generellt fall då någon har sexuellt umgänge med den som är under 18 år och som står under hans tillsyn vid skola, anstalt eller annan inrättning eller annars står under hans övervakning, vård eller lydnad. Även i fortsättningen bör man uppställa ett absolut förbud för vissa personer att ha sexuellt umgänge med underåriga som de har speciella relationer till. I den mån detta förbud överträds skall det utan tvekan betraktas som sexuellt utnyttjande. Man behöver alltså inte föra bevisning om i vad mån omständigheterna i det särskilda fallet kan anses innebära att den underåriga utnyttjats.

När det gäller frågan vilken personkrets som skall omfattas av ett sådant förbud är det av skäl som jag tidigare har anfört till en början uppenbart att

man bör straffbelägga sexuella förbindelser mellan föräldrar och barn som inte har uppnått myndig ålder. Detsamma bör gälla annan person som har anförtrotts rollen som vårdnadshavare och därmed också har övertagit ansvaret för barnets fostran. Även om förhållandena kan gestalta sig olika beroende på en rad faktorer allteftersom barnet lever i en traditionell familjemiljö med sina biologiska föräldrar eller adoptivföräldrar eller står under särskild förordnad förmyndares vårdnad, är det angeläget att sexuella förbindelser mellan barnet och dess vårdnadshavare motverkas. Varje sådan förbindelse bör därför vara underkastad straffansvar. Avgörande bör inte vara den rättsliga vårdnaden utan förbudet bör avse varje person som står i ett vårdnadsförhållande till barnet, t. ex. en fosterförälder eller en man som inte är barnets far men som modern sammanlever med och barnet bor hos.

Kommittén har i sitt lagförslag uttryckt saken så att den som har sexuell umgänge med någon som är under 18 år och som står under hans fostran skall bestraffas. I motiveringen anförs att straffbestämmelsen avses inbegripa även en biologisk förälder som visserligen inte har del i den juridiska vårdnaden men som har umgängesrätt eller faktiskt umgås med barnet.

Flera remissinstanser, bland dem RÅ, har påpekat att begreppet fostran varken i den mening det används i föräldrabalken eller från rent språklig synpunkt täcker denna situation. Denna anmärkning är befogad. För att missförstånd skall undvikas bör därför i straffbestämmelsen uttryckligen anges att den avser även fall då någon har sexuell umgänge med egen avkomling under 18 år. Härigenom kommer straffbestämmelsen att omfatta alla biologiska föräldrar samt mor- och farföräldrar oavsett om dessa har del i vårdnaden av barnet eller inte. Till frågan om kriminaliseringen i övrigt av incest återkommer jag (avsnitt 2.5).

Jag föreslår alltså att ett förbud av aktuellt slag till en början får omfatta att någon har sexuell umgänge med egen avkomling eller den som står under hans fostran. Även andra personer kan emellertid inta en sådan position i förhållande till en underårig att de bör vara underkastade ett absolut förbud mot att ha sexuella relationer med denne. Jag syftar då närmast på vissa särskilda typer av vård- och tillsynssituationer.

Socialt störda ungdomar, som på grund av missförhållanden i hemmet, kriminalitet, missbruk eller av annan liknande orsak har blivit föremål för åtgärder inom social- eller kriminalvården står i ett uttalat beroendeförhållande till sina vårdare eller övervakare. De ungdomar det här gäller befinner sig redan som en följd av samhällets ingripande mot dem i en särskilt känslig situation och har ofta allvarliga personliga problem av skilda slag. Dessa ungdomar kan lätt bli offer för sexuell utnyttjande. Den vuxne kan här locka den unge till sexuell umgänge genom att utlova särskilda förmåner eller genom att hota med sämre behandling eller andra åtgärder som den unge vill slippa ifrån. Situationen kan också vara den att den unge inlåter sig på eller kanske till och med inbjuder till en sexuell förbindelse av

detta slag därför att han eller hon tror sig därigenom kunna utverka förmåner eller på annat sätt påverka sin situation. Dessa ungdomar är i särskilt hög grad i behov av skydd mot att bli sexuellt utnyttjade av de vuxna personer som har en vård- eller tillsynsfunktion. Detta bör tillgodoses genom att man på samma sätt som när det gäller vuxna familjemedlemmar uppställer ett straffsanktionerat förbud för personer tillhörande den vård- och tillsynspersonal som här åsyftas att över huvud taget ha sexuellt umgänge med ungdomar under 18 år som står under deras vård eller tillsyn.

De situationer som jag här avser är främst när underåriga är föremål för vård eller behandling enligt lagen (1980:621) om vård av unga, lagen (1966:293) om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall eller den s. k. omsorgslagen (1967:940). Motsvarande gäller naturligtvis fall då behandlingen regleras av frivårdsförordningen (1983:250), lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt eller lagen (1981:1243) om vård av missbrukare i vissa fall, även om dessa författningar mera sällan tillämpas i fråga om underåriga.

Den nuvarande bestämmelsen om otukt med ungdom straffbelägger också generellt fall då någon har sexuellt umgänge med den som är under 18 år och som står under hans tillsyn vid en skola eller motsvarande. Kommittén anser att denna kriminalisering inte bör behållas. Flertalet remissinstanser lämnar kommittéförslaget i denna del utan erinran, och förslaget tillstyrks uttryckligen bl. a. av statens ungdomsråd. Vissa instanser, bland dem rikspolisstyrelsen, hovrätten för Västra Sverige, socialstyrelsen, skolöverstyrelsen, JämO och Lärarnas riksförbund, förordar emellertid att det nu gällande absoluta förbudet för lärare att ha sexuellt umgänge med en underårig elev behålls.

Naturligtvis måste det som regel anses olämpligt och många gånger direkt stötande om en lärare skulle ha en sexuell förbindelse med en elev som inte har uppnått myndighetsåldern. Ett generellt straffansvar för sådana fall går emellertid enligt min mening för långt. Flertalet ungdomar undergår numera någon form av högre skolutbildning. Skolformerna är många och varierande. Inte sällan, särskilt med hänsyn till att man i rätt stor utsträckning anlitar unga vikarier, är det relativt liten åldersskillnad mellan lärare och elever. Det nu gällande förbudet tillkom under en tid då skolan var väsentligt mer auktoritär och beroendeförhållandet mellan lärare och elever mera markerat än vad som är fallet i dag. Man kan numera inte utgå från att det i alla skolformer och i alla situationer finns ett uttalat beroendeförhållande mellan lärare och elev. I de fall där ett förbud kan te sig motiverat, exempelvis där det är stor åldersskillnad mellan parterna och eleven är starkt beroende av lärarens betygssättning eller motsvarande, torde den allmänna bestämmelsen om sexuellt utnyttjande vara tillräcklig för ett ingripande. Jag ansluter mig därför till kommittéförslaget.

Domstolsverket och Föreningen Sveriges statsåklagare anser att förbudet mot sexuella förbindelser med ungdomar också bör omfatta personal på institutioner, t. ex. psykiatriska sjukhus, där ungdomar har tagits in på frivillig väg. Även för sådana fall anser jag emellertid att de allmänna bestämmelserna om sexuellt utnyttjade utgör ett tillräckligt skydd.

Sammanfattningsvis anser jag alltså att skyddet mot sexuellt utnyttjande av ungdomar bör utformas så att den som har sexuellt umgänge med någon som är under 18 år och är hans avkomling eller står under hans fostran eller för vars vård eller tillsyn han har att svara på grund av myndighets beslut skall straffas.

Den av kommittén föreslagna straffskalan om fängelse i högst fyra år, som överensstämmer med nu gällande straffskalor för otukt med barn och otukt med ungdom, synes vara väl avvägd. I likhet med kommittén anser jag att man dessutom bör införa en strängare straffskala för fall då gärningsmannen har handlat på ett särskilt hänsynslöst sätt mot den underårige eller brottet i annat fall är att anse som grovt. Som exempel på grovt brott kan nämnas fall då en vuxen person i en familjerelation under lång tid har utnyttjat en underårig sexuellt. Brottet bör betecknas grovt sexuellt utnyttjande och föranleda fängelse i lägst två och högst åtta år.

Bestämmelsen om sexuellt utnyttjande av ungdom blir sålunda tillämplig bara när den underårige står i ett bestämt förhållande till den vuxne. Det skydd som bestämmelsen erbjuder är otillräckligt då det gäller barn eller ungdomar i de lägre tonåren, som i regel saknar den mognad som förutsätts för att ett sexuellt umgänge inte skall vara förenat med en allvarlig risk för skadeverkningar. När det gäller ännu yngre barn är risken för fysiska och psykiska skador uppenbar. I sådana fall kan man f. ö. knappast tala om frivillighet från barnets sida eftersom dess förmåga att förstå innebörden av sexuella handlingar är begränsad.

Enligt gällande rätt är det straffbart att inleda sexuell förbindelse med ett barn under 15 år även om förbindelsen skulle vara helt frivillig från barnets sida och oavsett om något beroendeförhållande föreligger eller inte. Denna åldersgräns infördes för flickor år 1864 och för pojkar år 1937.

Såväl sexualbrottsutredningen som sexualbrottskommittén har fört utförliga resonemang kring denna regel. Därvid har bl. a. diskuterats möjligheten av att i stället för att ange en åldersgräns knyta straffbarheten till om det i det särskilda fallet har förekommit övertalning i sådana former eller sådan risk för skador att förfarandet framstår som straffvärt. Både sexualbrottsutredningen och sexualbrottskommittén har emellertid avvisat denna tanke. Själv finner jag det också klart att en lösning av detta slag inte bör väljas. Bl. a. gäller att den skulle vara förenad med avsevärda lagtekniska svårigheter och att stora bevissvårigheter skulle uppstå vid tillämpningen.

Diskussionen har också gällt frågan om åldersgränsen bör sänkas bl. a. med hänsyn till att den genomsnittliga åldern för pubertetens inträde markant har nedgått sedan den nuvarande regeln ursprungligen kom till.

Sexualbrottsutredningens förslag innebar också en sänkning av gränsen till 14 år, men detta förslag avstyrktes av flertalet remissorgan.

Sexualbrottskommittén konstaterar att, oavsett vid vilken ålder gränsen sätts, en straffbestämmelse kommer att träffa ett inte obetydligt antal fall som inte är straffvärda. Det gäller framför allt då en flicka strax under åldersgränsen har samlag eller annat sexuellt umgänge med en bara några år äldre pojke. Antalet sådana fall blir uppenbarligen större ju högre åldersgränsen sätts. Samtidigt kommer ett inte ringa antal fall att falla utanför det straffbara området, nämligen fall då unga flickor i åldrarna strax ovanför gränsen efter övertalning inlåter sig på sexuellt umgänge med betydligt äldre män, trots att de egentligen inte vill vara med om det. Antalet sådana fall blir högre ju lägre åldersgränsen sätts. Enligt kommittén bör den nuvarande regeln behållas.

Socialstyrelsen framhåller i sitt remissvar att den nuvarande åldersgränsen kan utgöra ett stöd för unga flickor när det gäller att värja sig mot sexuella närmanden från pojkar och män och att det för övrigt också är önskvärt att ungdomar avhåller sig från sexuella förbindelser åtminstone tills de fyllt 15 år. Socialstyrelsen anser också att nuvarande lagregel ger stöd för föräldrar och andra fostrare när de ställs inför frågor om gränsdragning för sexualdebut.

Jag kan ansluta mig till dessa synpunkter. Med hänsyn härtill och till att 15-årsgränsen torde ha en mycket stark förankring i det allmänna rättsmedvetandet finner jag liksom det helt övervägande antalet remissinstanser skäl saknas att frångå den nuvarande lagstiftningen på denna punkt.

I enlighet med kommitténs förslag bör det således vara straffbart att ha sexuellt umgänge med barn under 15 år. Brottsbeteckningen bör lämpligen vara sexuellt umgänge med barn. Den nuvarande strafflatituden fängelse i högst fyra år bör behållas. Någon anledning att ha en särskild bestämmelse för grova fall finns inte. I de fall handlingen är så straffvärd att fyra års fängelse ter sig otillräcklig torde den regelmässigt vara att hänföra till våldtäkt eller grovt sexuellt utnyttjande av ungdom.

Som jag redan tidigare har varit inne på är det inte ovanligt att ungdomar i åldrarna strax under 15 år har sexuellt umgänge med obetydligt äldre motparter. Det är naturligtvis inte meningen att man regelmässigt skall ingripa med straff i sådana fall. Man måste ta hänsyn till att det finns stora skillnader i utvecklingen mellan olika tonåringar och att deras fysiska och psykiska mognad är högst varierande. Den nu gällande regeln om att åtal endast när det är påkallat från allmän synpunkt skall väckas, om det är ringa skillnad i ålder och utveckling mellan gärningsmannen och den mot vilken gärningen har förövats, bör därför behållas.

Sexualbrottskommittén har föreslagit att en motsvarande åtalsprövningsregel införs för fall då gärningen utgör ett led i en fastare förbindelse mellan gärningsmannen och barnet. I likhet med åtskilliga remissinstanser anser jag mig inte kunna godta förslaget. Att en sexuell förbindelse med ett

barn under 15 år är fast gör den inte mindre olämplig; i många fall, särskilt om det är betydande åldersskillnad mellan parterna, måste det anses vara tvärtom.

2.5 Incest

Mitt förslag: Den nuvarande bestämmelsen i 6 kap. 5 § BrB – den s. k. incestparagrafen – om straff för den som har samlag med avkomling eller syskon behålls i princip oförändrad. Brottet betecknas sexuellt umgänge med avkomling resp. sexuellt umgänge med syskon.

Kommitténs förslag: Bestämmelserna om otukt med avkomling och otukt med syskon upphävs.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanserna anser att den nuvarande bestämmelsen bör behållas. Några instanser anser emellertid att den bör kompletteras med en åtalsprövningsregel.

Skäl för mitt förslag: Kommitténs motivering för förslaget att upphäva incestparagrafen är i korthet att övriga bestämmelser ger tillräckligt skydd för straffvärda sexuella förbindelser inom familjen, nämligen sådana fall där den ena parten är underårig eller där ett beroendeförhållande har missbrukats. Frivilliga sexuella förbindelser mellan vuxna personer bör enligt kommittén inte bestraffas även om parterna är nära släkt.

Förslaget har fått ett i huvudsak mycket negativt mottagande av remissinstanserna. Några instanser, bland dem företrädare för universiteten, några politiska kvinno- och ungdomsförbund liksom ett par åklagarmyndigheter och Svenska läkaresällskapet, har emellertid i princip godtagit förslaget.

De argument som har framförts mot kommitténs förslag är i huvudsak följande. En avkriminalisering av incest anses sakna stöd i det allmänna rättsmedvetandet. Etiska liksom sannolikt också arvsbiologiska skäl sägs tala mot en sådan förändring. Om incest blir tillåtet, har ifrågasatts om inte också vissa familjerättsliga regler borde ändras. Slopas förbudet mot incest för vuxna, kan detta undergräva en allmänt omfattad tabuföreställning och därigenom medföra att antalet incestuösa förbindelser även med unga personer ökar. Vad gäller förhållandet mellan föräldrar och barn har slutligen pekats på att ett barn även efter det att det har fyllt 18 år ofta står i ett starkt beroendeförhållande till sina föräldrar.

Åtskilliga av de remissinstanser som har avstyrkt förslaget – bland dem RÅ, hovrätten för Västra Sverige, domstolsverket, utredningen om barnens rätt och RFSU – har emellertid förordat att incestparagrafen kompletteras med en regel av innebörd att åtal skall väckas endast när det är påkallat från allmän synpunkt eller att åtal skall kunna underlätas för

ömmande fall. Som exempel på fall då åtal inte borde väckas nämns förbindelser mellan vuxna helsyskon som, då de inledde förbindelsen, inte kände till att de var släkt.

Själv vill jag först hänvisa till att jag i det föregående har föreslagit ett kategoriskt förbud mot att ha sexuellt umgänge med egen avkomling som inte fyllt 18 år. Om mitt förslag godtas, kommer ett sådant brott att bestraffas som sexuellt utnyttjande av ungdom, som har en strängare straffskala än den nuvarande incestparagrafen.

När det gäller frivilliga förbindelser mellan vuxna kan man kanske ha en viss förståelse för de resonemang som ligger till grund för kommitténs förslag. Erfarenheten visar att det kan komma upp fall i praktiken – särskilt om kontrahenterna är vuxna syskon – då det kan diskuteras om en lagföring är nödvändig. Vid en samlad bedömning finner jag emellertid att åtminstone en del av de skäl som har framförts till stöd för att behålla nuvarande ordning väger långt tyngre. Enligt min mening bör den nuvarande kriminaliseringen behållas.

Naturligtvis kunde det övervägas att införa en åtalsprövningsregel på området (jfr JuU 1977/78:26 s. 10–11). Den av kommittén redovisade statistiken visar emellertid att under perioden 1974–1981 lagföringar för det aktuella brottet har förekommit endast i nio fall. Bl. a. med hänsyn härtill finner jag det inte tillräckligt motiverat med en åtalsprövningsregel. I fall som av ett eller annat skäl framstår som mindre straffvärda har ju domstolen möjlighet att välja exempelvis villkorlig dom som påföljd. Någon gång kan också möjlighet finnas att underlåta åtal med stöd av den allmänna regeln i 20 kap. 7 § första stycket 3 RB eller att efterge påföljd.

I överensstämmelse med den terminologi som i övrigt har använts i förslaget bör brottet i fortsättningen lämpligen benämnas sexuellt umgänge med avkomling resp. sexuellt umgänge med syskon.

De nuvarande straffsatserna bör behållas oförändrade.

2.6 Sexuellt ofredande

Mitt förslag: Den nu gällande bestämmelsen om otuktigt beteende (6 kap. 6 § BrB) behålls i vad den avser berörande av barn under 15 år på ett sedlighetssårande sätt. Straffansvaret utvidgas till att avse fall då någon förmår barnet att företa eller medverka i handling med sexuell innebörd, t. ex. i samband med posering e. d. Även i fråga om sedlighetssårande uppträdande, främst blottande, mot vuxna personer behålls kriminaliseringen.

Brottet betecknas som sexuellt ofredande.

Kommitténs förslag: Överensstämmer i huvudsak med mitt förslag såvitt avser sexuellt ofredande av barn. Däremot föreslås att bestämmelsen om sedlighetssårande uppträdande mot vuxen upphävs.

Remissinstanserna: Av de remissinstanser som har yttrat sig i denna fråga har de flesta godtagit bestämmelsen om ofredande av barn men ansett att blottande o. d. alltjämt bör vara straffbart.

Skäl för mitt förslag: Enligt gällande lagstiftning skyddas barn under 15 år även mot andra sexuella beröringar än sådana som kan anses innefattas i begreppet sexuellt umgänge. I denna del bör uppenbarligen kriminaliseringen behållas.

Klart är emellertid att det finns vissa andra sexuellt färgade beteenden som kan vara skadliga för barn. Jag tänker då särskilt på fall där ett barn utnyttjas som modell för framställning av pornografiska bilder genom att man förmår det att företa en handling med sexuell innebörd. I fråga om sådana handlingar gäller f. n. att de är straffbara endast om gärningsmannen har uppsåt att sprida bilden (jfr 16 kap. 10 a § BrB), vilket ju inte behöver vara fallet. Det kan även förekomma att barn förmås att posera på liknande sätt utan att avsikten är att framställa pornografiska alster. Handlingar av detta och liknande slag är som jag ser det klart straffvärda. Jag anser i likhet med kommittén att en bestämmelse om skydd för barn mot andra sexuella handlingar än sexuellt umgänge bör omfatta fall då någon sexuellt berör barn under 15 år eller förmår barnet att företa eller medverka i handling med sexuell innebörd.

Även blottande och liknande anstötliga handlingar bör givetvis vara straffbara när de riktar sig mot barn. Frågan om sådana handlingar alltjämt bör vara straffbelagda då de riktar sig mot vuxna är mera tveksam. Som skäl för att upphäva nu gällande kriminalisering i denna del kan med sexualbrottskommittén anföras att handlingar av aktuellt slag som regel kan bestraffas som förargelseväckande beteende (16 kap. 16 § BrB) eller ofredande (4 kap. 7 § BrB).

Många remissinstanser, främst kvinnoorganisationerna, har emellertid framhållit att blottande ofta upplevs som synnerligen obehagligt och är ägnat att skrämja inte bara barn utan också kvinnor som blir utsatta för det. RÅ har framhållit att det är viktigt att dylika beteenden registreras som sexualbrott för att, i den mån så erfordras, utgöra spaningsmaterial vid grövre sexuella övergrepp.

Om man i enlighet med kommittéförslaget skulle hänföra en stor grupp av de här aktuella gärningarna under bestämmelsen om förargelseväckande beteende, skulle detta i viss mån innebära en återgång till den ordning som gällde före ikraftträdandet av brottsbalken. När kriminaliseringen genom brottsbalken fick sin nuvarande utformning, åberopades bl. a. intresset av att vid behov kunna underkasta gärningsmännen behandling. Härvid pekades särskilt på risken för att de stundom skulle kunna tänkas göra sig skyldiga till allvarigare sexualbrott. De undersökningar på området som sexualbrottsutredningen har redovisat (se SOU 1976: 9 s. 71–72) ger visserligen vid handen att dessa synpunkter var något överdrivna; s. k. blottare är som regel ofarliga.

Helt har dock som jag ser det knappast synpunkterna förlorat sin giltighet. Med hänvisning till det anförda och till vad som har anförts under remissbehandlingen anser jag tillräckliga skäl saknas att ändra den nuvarande kriminaliseringen i denna del.

De brott som jag nu senast har behandlat benämns enligt gällande lagstiftning otuktigt beteende. Som ny brottsbeteckning föreslår jag sexuell ofredande. Straffet bör som hittills vara böter eller fängelse i högst ett år.

2.7 Angivelse- och preskriptionsreglerna

Mitt förslag: De nu gällande särskilda angivelse- och preskriptionsreglerna (6 kap. 11 § första och andra styckena BrB) upphävs.

Kommitténs förslag: Överensstämmer med mitt förslag.

Remissinstanserna tillstyrker enhälligt förslaget.

Skäl för mitt förslag: Vid våldtäkt, våldförande och frihetskränkande otukt uppställer lagen f. n. krav på målsägandeangivelse för att åklagaren skall få väcka åtal, om åtal inte anses påkallat från allmän synpunkt. Denna regel liksom den motsvarande åtalsregel som tidigare gällde vid misshandel på enskild plats, tillkom främst som ett skydd för målsäganden. Vad gäller våldtäkt ansåg man att en våldtäktsrättegång mot kvinnans vilja kunde innebära ett så svårt lidande för henne att en önskan från hennes sida att slippa en sådan normalt borde respekteras.

De skäl som har legat till grund för införandet av angivelsesregeln är enligt min mening inte hållbara, och de har som jag ser det haft olyckliga konsekvenser för rättstillämpningen på området. Det bör vara en ovillkorlig skyldighet för samhället att beivra våldsbrott av den allvarliga karaktär som det här är fråga om. Att låta kvinnan själv ta ställning till om en formell angivelse skall göras eller inte kan innebära en svår psykisk press för henne. Särskilt svår kan situationen vara när gärningsmannen är en kvinnan närstående person eller någon som på annat sätt är bekant med henne. Vidare ger den gällande ordningen möjlighet för gärningsmannen att på det ena eller andra sättet utöva påtryckning mot kvinnan i syfte att förmå henne att låta bli att ange brottet till åtal eller återta anmälan. Av en kriminologisk undersökning som kommittén har presenterat framgår också att angivelse uteblev eller återtog vid en fjärdedel av de våldtäktsbrott som under 1970-talet kom till polisens kännedom.

Med hänsyn till vad jag nu har anført anser jag liksom kommittén och remissinstanserna att den nuvarande angivelsesregeln bör avskaffas.

I fråga om de brott som avses nu finns också en särskild preskriptionsregel, som innebär att åtal inte annat än när det är påkallat från allmän

synpunkt får väckas sedan sex månader har förflutit från brottet, om inte ångivelse skett dessförinnan eller laga förfall har förelegat. Regeln har tillkommit främst för att man har velat förhindra att kvinnan utövar utpressning genom att under längre tid hota med att anmäla brottet. Som kommittén har påpekat kan regeln därmed sägas vara en reflex av synsättet att man har skäl att vara misstänksam mot kvinnor som uppger sig ha blivit våldtagna. Det är svårt att se varför risken för utpressning annars skulle vara större vid denna särskilda brottstyp än vad den är vid alla andra fall av allvarliga brott där målsäganden har möjlighet att hota gärningsmannen med att låta brottet komma till polisens kännedom. I likhet med kommittén och remissinstanserna anser jag att även denna regel vilar på ohållbara grunder och bör avskaffas.

2.8 Koppleri m. m.

Mitt förslag: Prostitutionen som sådan kriminaliseras inte, vare sig för den prostituerade eller för kunden. Lagstiftningen inriktas i stället på att prostitutionen skall motverkas genom ökade möjligheter till ingripande mot koppleri. För sådant brott döms enligt förslaget den som främjar eller på ett otillbörligt sätt ekonomiskt utnyttjar att annan har tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning. Till skillnad mot vad som f. n. gäller krävs inte att främjandet sker vanemässigt eller i syfte att få ekonomisk vinning. Fastighetsägare åläggs att göra vad som skäligen kan begäras för att få hyresavtalet eller motsvarande upplåtelse att upphöra, om fastighetsägaren får veta att en upplåten lägenhet helt eller till väsentlig del används för prostitution. Gör inte fastighetsägaren det, kan han straffas för koppleri. I den föreslagna utformningen kommer koppleribestämmelserna att ta sikte endast på att försvåra olika former av manlig eller kvinnlig prostitution. Det fordras alltså att ena parten ger den andra ersättning för den sexuella förbindelsen.

Sexualbrottskommitténs förslag: Överensstämmer i sak väsentligen med mitt förslag.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanserna godtar kommitténs ståndpunkt att prostitution inte bör kriminaliseras. Några instanser – Örebro kommun, Centerns kvinnoförbund, Folkpartiets kvinnoförbund, Svenska kvinnors vänsterförbund, Kommunistisk ungdom, Svenska hälso- och sjukvårdens tjänstemannaförbund, Yrkeskvinnors riksförbund, Frikyrkorådet och Alla Kvinnors Hus – anser emellertid att kunderna bör bestraffas. Även ärkebiskopen och JämO anser att en kriminalisering av de prostituerades kunder är en tänkbar väg. Sveriges socioökonoms, personal- & förvaltningstjänstemäns riksförbund föreslår införandet av ett allmänt,

inte straffsanktionerat förbud mot könshandel. Även i fråga om koppleri-ansvaret har de flesta remissinstanser godtagit kommitténs förslag. Några instanser — hovrätten för Västra Sverige, juridiska fakulteten vid Lunds universitet, BRÅ och Sveriges domareförbund — anser emellertid att det bl. a. vad gäller kriminaliseringen gentemot fastighetsägare är alltför långtgående. Till vissa enskildheter som påtalats vid remissbehandlingen återkommer jag i specialmotiveringen.

Skäl för mitt förslag: Av de kartläggningar som har presenterats i olika sammanhang — bl. a. av prostitutionsutredningen i betänkandet (SOU 1981: 71) Prostitutionen i Sverige — framgår att prostitutionen i ett brett perspektiv har samband med sociala förhållanden och strukturer liksom naturligtvis med människors och då kanske främst mäns syn på det motsatta könet. Prostitutionen är uppenbarligen en företeelse med sådana negativa verkningar i samhället att den bör bekämpas med kraft. Verksamheten är inte bara på flera olika sätt skadlig för många av de inblandade kvinnorna. Den är också oförenlig med strävandena efter jämställdhet mellan kvinnor och män och ägnad att negativt påverka sexualsynen i allmänhet.

De sociala åtgärdernas betydelse för att minska prostitutionen kan knappast överskattas. Utan sådana åtgärder finns sannolikt inte förutsättningar att nå varaktiga resultat. I ett mera långsiktigt perspektiv kan insatser som syftar till att förändra människors inställning till sexualitet och könsrollsmönster och som är ägnade att främja jämställdheten mellan män och kvinnor leda till att prostitutionen blir en sällsynt företeelse.

Bör prostitutionen kriminaliseras?

En särskild fråga i den debatt som har förts rörande åtgärder mot prostitutionen har varit om prostitutionen skall kriminaliseras eller inte. Enligt gällande rätt är det inte straffbart att sälja sexuella tjänster. Det är inte heller annat än undantagsvis straffbart att köpa sådana tjänster. Endast i de fall den prostituerade är under 18 år kan det bli aktuellt att betrakta en prostitutionskontakt som en straffbar handling för kunden. Det är nämligen straffbart som förförelse av ungdom att genom att utlova eller ge ersättning skaffa eller söka skaffa sig tillfällig sexuell förbindelse med den som är under 18 år (6 kap. 8 § BrB). Den som gör sig skyldig till sådan handling kan dömas till böter eller fängelse högst sex månader. Andra bestämmelser kan givetvis ibland bli aktuella. Exempelvis är det straffbart som frihetskränkande otukt att ha sexuell umgänge med någon under otillbörligt utnyttjande av att denne befinner sig i vanmakt eller annat hjälplöst tillstånd, t. ex. till följd av kraftig berusning.

Ett allmänt förbud mot prostitution skulle som jag ser det med största sannolikhet få övervägande negativa effekter. Visserligen skulle kanske prostitutionen minska något, men de kvinnor som trots ett förbud skulle komma att ägna sig åt prostitution skulle för att över huvud taget finna

kunder vara tvungna att anlita särskilda mellanhänder. Dessa skulle därmed göra sig skyldiga till koppleri. Men eftersom en förbjuden prostitution och den därtill hörande ytterligare kriminaliteten skulle komma att ske i det fördolda, finns anledning anta att möjligheten att upptäcka brott i anslutning till prostitution inte skulle bli stor. Därutöver skulle de inblandade kvinnorna i än högre utsträckning än vad som är fallet i dag kunna bli beroende av den eller de personer som tjänstgör som kopplare.

En ytterligare negativ effekt som sannolikt skulle bli följden av en allmän kriminalisering är att rättsvårdande och socialvårdande myndigheter skulle ställas inför ökade svårigheter att få kunskap om prostitutionens utbredning. Samhällets möjligheter att hjälpa kvinnorna i deras svåra situation skulle minska. Med andra ord skulle de kvinnor som efter en allmän kriminalisering fortfarande ägnar sig åt prostitution bli svårare att finna och därmed svårare att hjälpa.

Till detta kommer att en kriminalisering som riktar sig mot den prostituerade själv skulle te sig ytterligt inhuman och kunna uppfattas som en form av klasslagstiftning.

Från de sist angivna synpunkterna möter det naturligtvis inte några betänkligheter med en kriminalisering som riktar sig mot endast dem som utnyttjar de prostituerades tjänster. Även en sådan kriminalisering skulle sannolikt leda till en viss minskning av prostitutionen, men för de kvarvarande prostituerade skulle den leda till samma behov av mellanhänder som om straffbarheten hade omfattat den prostituerade eller båda parter handlande. Också denna form av kriminalisering skulle vidare säkerligen bidra till att göra prostitutionen osynlig med de konsekvenser som jag nyss har berört. Man kan kanske inte heller helt bortse från risken för att en sådan ordning skulle kunna bilda grogrund för olika slags utpressningsverksamhet.

I den allmänna debatten har också förespråkats andra lösningar, däribland en kriminalisering av fall där någon utnyttjar en prostituerad som bedriver verksamheten i syfte att få pengar till köp av alkohol eller narkotika. Här är det naturligtvis fråga om ett särskilt hänsynslöst handlande från kundens sida som i och för sig väl skulle förtjäna en straffrättslig sanktion. Samtidigt står det klart att en sådan kriminalisering skulle bli mycket svår att praktiskt hantera till följd av bevissvårigheter, det inom straffrätten gällande kravet på uppsåt, etc. För de inblandade kvinnorna skulle sannolikt en kriminalisering även i detta hänseende få övervägande negativa konsekvenser.

Sammanfattningsvis kommer jag till samma slutsats som sexualbrottskommittén, nämligen att det med hänsyn främst till de i prostitutionen inblandade kvinnorna skulle vara olyckligt att ens för vissa speciella fall utöka kriminaliseringen rörande prostitutionskontakter. Det finns däremot inte anledning att ändra den bestämmelse som f. n. kriminaliserar fall när någon försöker få prostitutionskontakter med ungdomar under 18 år. Som

jag redan har nämnt är det också straffbart som frihetskränkande otukt att otillbörligt utnyttja att någon på grund av berusning befinner sig i hjälplöst tillstånd. Den kriminaliseringen bör i enlighet med vad jag tidigare förordat (avsnitt 2.3) behållas.

Jag har hittills huvudsakligen uppehållit mig vid den kvinnliga prostitutionen. Vad jag har anfört har emellertid uppenbarligen i stort sett samma tillämpning på manlig prostitution.

Koppleri

Straffbestämmelsen rörande koppleri i 6 kap. 7 § första stycket BrB omfattar följande tre gärningstyper

- a) att vanemässigt främja eller utnyttja annans otuktiga levnadssätt
- b) att för att bereda sig vinning främja eller utnyttja annans otuktiga levnadssätt
- c) att förleda den som är under tjugo år till otuktigt levnadssätt.

I bestämmelsens andra stycke finns en särskild straffskala för grova brott. Vid bedömning av om brottet är grovt skall man särskilt lägga vikt vid om gärningsmannen främjat otuktigt levnadssätt i större omfattning eller hänsynslöst utnyttjat annan.

Som jag tidigare har konstaterat är det ett samhällsintresse att i största möjliga utsträckning söka förhindra prostitutionen och begränsa skadeverkningarna av den. Ett sätt att göra det är att minska möjligheterna för personer att tjäna pengar på andras prostitution. Detta kan åstadkommas genom effektivt verkande straffbestämmelser som riktas mot koppleri-verksamhet av olika slag.

Med denna utgångspunkt står det, som jag ser saken, klart att man i princip bör behålla den nu gällande kriminalisering som gör det möjligt att inskrida med straff mot kopplare. Starka skäl talar också för att något utvidga det straffbara området, så att man kan få till stånd effektivare ingripanden mot koppleriverksamheten.

Inte sällan förhåller det sig så i den praktiska hanteringen att det är svårt för polis och åklagare att utreda om viss person som *främjat* prostitution har gjort sig skyldig till koppleriverksamhet. Åklagaren måste bevisa antingen att prostitutionen har främjats vanemässigt eller också att den som främjat den haft ekonomisk vinning av sitt handlande.

Enligt min mening är det inte nödvändigt att kräva att främjandet skall ha varit vanemässigt eller att det skall ha medfört ekonomisk vinning. Prostitutionen är, som tidigare framhållits, ett samhällsont som måste bekämpas. För att straffbarhet skall inträda bör det vara tillräckligt att någon främjar prostitution. Jag föreslår därför att man slopar det nuvarande kravet på att främjandet skall ha varit vanemässigt eller att det skall ha lett till ekonomisk vinning. I brottsbalken bör i stället föreskrivas att det är straffbart som koppleri att främja att annan har tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning. Främjande kan givetvis ske även genom psykisk

påverkan, och för flertalet fall blir det därmed straffbart även att förleda någon till prostitution oavsett personens ålder. Någon särskild bestämmelse om detta behövs inte.

Gällande rätt innebär vidare att det är straffbart som koppleri att *utnyttja* annans otuktiga levnadssätt. Även beträffande denna form av koppleribrott krävs emellertid att det har skett vanemässigt eller för att ge gärningsmannen ekonomisk vinning. I fråga om denna typ av koppleribrott bör man för straffbarhet lämpligen kräva att någon på ett otillbörligt sätt ekonomiskt utnyttjar att annan har tillfälliga sexuella förbindelser mot betalning. Med en på detta sätt utformad straffbestämmelse bör det i praktiken vara något lättare att komma åt olika typer av sutenörverksamhet.

Både sexualbrottskommittén och remissinstanserna har särskilt uppmärksammat frågan om åtgärder mot *fastighetsägare* som hyr ut lokaler till prostituerade.

Uthyrning av lokal för användning som bordell, massageinstitut eller dylikt kan f. n. vara straffbart som koppleri. När en sådan uthyrning varken sker vanemässigt eller för vinnings skull gör sig fastighetsägaren enligt gällande rätt inte skyldig till brott. Dessutom har fastighetsägaren f. n. i praktiken inte så stora möjligheter att få hyresförhållandet att upphöra annat än när det står klart att lägenheten har använts för brottslig verksamhet.

Enligt min uppfattning är det önskvärt att i så stor omfattning som möjligt försvåra de s. k. massageinstitutens verksamhet. Denna prostitutionens form är för sin existens helt beroende av att det finns för ändamålet lämpliga lokaler. Ju större svårigheter man skapar för dem som vill bedriva sådan verksamhet att få lokaler, desto mindre omfattning torde denna typ av prostitution få i framtiden.

Med den uppbyggnad av kriminaliseringen som jag har förordat i det föregående blir det i princip straffbart för en fastighetsägare att upplåta en lägenhet med uppsåt att den helt eller väsentligen skall användas för prostitution. Den fastighetsägare som hyr ut en lokal med sådant uppsåt måste nämligen anses ha främjat verksamheten och kommer alltså normalt att kunna straffas för koppleri.

Om man som ett resultat av förslaget i denna del åstadkommer att sådan prostitution som bedrivs under täckmantel av "massageinstitut", "pose-ringsateljé" e. d. motverkas, torde detta leda till en minskning av prostitutionen totalt sett. Jag anser att denna fördel överväger den nackdel som ligger i att ett mindre antal kvinnor som i dag prostituerar sig på massageinstitut i stället kanske i varje fall temporärt övergår till gatuprostitution.

Det räcker emellertid inte med att straffbelägga förfaranden då en fastighetsägare hyr ut en lägenhet med uppsåt att hyresgästen väsentligen skall använda lägenheten för prostitution. Man måste också kunna komma åt den situation då fastighetsägaren var i god tro vid uthyrningen men så småningom får reda på att lägenheten används för prostitutionsverksam-

het. I det sammanhanget bör man observera att det kan ligga till så att fastighetsägaren faktiskt visste vad det var fråga om vid uthyrningen av lägenheten men bestrider detta, varefter åklagaren får svärigheter att överbevisa fastighetsägaren. Det underlättar därför polisens och åklagarens insatser mot prostitutionen, om man skapar en straffsanktionerad förpliktelse för fastighetsägare att vidta de åtgärder som skäligen kan begäras för att få hyresavtalet att upphöra, om han efter upplåtelsen får reda på att lägenheten väsentligen används för prostitution.

Den s. k. hyreslagen (12 kap. jordabalken) innehåller i 42 § bestämmelser om förverkande av hyresrätten. Sedan den 1 januari 1981 gäller att en hyresgäst har förverkat sin hyresrätt och att hyresvärden således har rätt att säga upp hyresavtalet, om lägenheten helt eller till väsentlig del utnyttjas för näringsverksamhet, vilken utgör eller i vilken till ej oväsentlig del ingår brottsligt förfarande. Bestämmelsen kom till i första hand för att olika former av olagligt spel skulle kunna motverkas mer effektivt, men den är även avsedd att kunna användas vid koppleri (se prop. 1979/80: 179 s. 29).

Denna bestämmelse kan emellertid inte användas i fall då en prostituerad själv använder en lägenhet för prostitutionsverksamhet utan att koppleri eller annan brottslig verksamhet bedrivs i lägenheten. Jag anser att bestämmelsen bör utvidgas så att förverkande kan ske även i dessa fall. Jag vill betona att avsikten inte är att göra det omöjligt eller försvåra för prostituerade att få bostad. Om man i bestämmelsen ställer upp det kravet att lägenheten skall helt eller till väsentlig del användas för tillfälliga sexuella förbindelser mot betalning, träffas i praktiken inte det fallet att den prostituerade använder lägenheten till permanent bostad (jfr prop. 1979/80: 179 s. 102).

Efter en sådan ändring av hyreslagen kommer sannolikt seriösa fastighetsägare i allmänhet att säga upp hyresgäster som använder lägenheten väsentligen för prostitutionsverksamhet. Man har emellertid självfallet att räkna med att det också finns fastighetsägare som inte skulle anse sig ha anledning att ingripa med uppsägning utan låta prostitutionen fortsätta. Som förut nämnts bör man emellertid genom ändringar i strafflagstiftningen åstadkomma att fastighetsägaren tvingas att vidta åtgärder.

Ett sådant resultat kan åstadkommas genom att man efter mönster av vad som f. n. gäller om dobbleri (16 kap. 18 § BrB) för in en särskild regel i brottsbalken som tar sikte på det fallet att en hyresvärd får veta att en uthyrd lägenhet helt eller till väsentlig del används för prostitution. Bestämmelsen bör få den innebörden att hyresvärden i sådant fall anses främja tillfälliga sexuella förbindelser mot betalning, om prostitutionsverksamheten fortsätter eller återupptas och värden underlåter att göra vad som skäligen kan begäras för att få upplåtelsen att upphöra.

Vad jag har sagt om hyresavtal bör naturligtvis på motsvarande sätt gälla i fråga om upplåtelse av bostadsrätt. Till vissa särskilda tillämpningsfrågor återkommer jag i specialmotiveringen.

En speciell fråga med generell räckvidd är om man bör inskrida med straff för koppleri även i *andra situationer* än när det är fråga om *prostitution*. Nuvarande regler om koppleri är naturligtvis i första hand inriktade på att förhindra prostitution. I lagtexten används emellertid uttrycket "otuktigt levnadssätt". Detta uttryck har mer vidsträckt omfattning än vad som brukar inrymmas i begreppet prostitution. Det är alltså möjligt att med straff inskrida mot den som underlättar för andra att ha tillfälliga förbindelser utan att det är fråga om någon prostitution. Som exempel kan anges att någon mot särskild ersättning lånar ut sin lägenhet till sina vänner och bekanta för att de skall kunna ha sexuellt umgänge med tillfälliga partners i lägenheten.

I denna del får bestämmelserna anses bygga på ett föråldrat synsätt. Tillfälliga sexuella förbindelser som inte har karaktären av prostitution bör inte beröras av strafflagstiftningen. Det kan inte vara befogat att upprätthålla ett straffrättsligt skydd för den allmänna sedligheten. Koppleribestämmelserna bör därför i framtiden enbart ta sikte på att försvåra olika former av prostitution, vare sig det är fråga om manlig eller kvinnlig prostitution.

Straffet för koppleri är f. n. fängelse i högst fyra år. Till skillnad från ett par remissinstanser finner jag ingen anledning att ändra den straffskalan. På samma sätt som är fallet enligt gällande rätt bör det också vara möjligt att döma till högre straff då brottet ter sig särskilt allvarligt, dvs. då det är fråga om grovt koppleri. Straffskärpning bör komma i fråga då gärningsmannen främjat prostitution i stor omfattning eller om han behandlat den prostituerade på ett särskilt hänsynslöst sätt.

2.9 Stöd och hjälp till våldtäktsoffer under rättegång m. m.

Mitt förslag: Material för information och utbildning beträffande förfarandet vid förundersökning och rättegång i mål om sexualbrott arbetas ut av de ansvariga myndigheterna. Behovet av hjälp och stöd åt den som varit utsatt för sexualbrott tillgodoses inom ramen för tillgängliga resurser hos socialtjänsten och sjukvården och avses kunna ske bl. a. genom att en kontaktperson förordnas enligt socialtjänstlagstiftningen. Genom en särskild ändring i rättegångsbalken skapas utrymme för att kontaktpersonen eller annan som lämnar en målsägande biträde med personligt stöd skall kunna göra detta även under rättegången.

Kommitténs förslag: Överensstämmer i stort med mitt förslag. Dock föreslås ingen ändring i rättegångsbalken.

Remissinstanserna: Remissinstanserna är över lag positiva till kommittéförslaget. Från flera håll föreslås dock att en kvinna som varit utsatt för våldtäkt skall ha rätt till juridiskt biträde i rättegången.

Skäl för mitt förslag: I den allmänna debatten har inte sällan kritik riktats mot det sätt på vilket förundersökningsförfarandet och rättegången genomförs när det är fråga om våldtäktsbrott. Man har påpekat att förfarandet ofta blir mycket påfrestande för kvinnan, att de som leder förhören inte har känsla för den svåra situation hon befinner sig i och därför inte behandlar henne med den hänsyn och urskillning som är på sin plats. Förslag har också väckts om att juridiskt biträde bör lämnas kvinnan framför allt under rättegången men även under förundersökningsförfarandet.

Allmänt om det rättsliga förfarandet

Om mitt förslag i det föregående genomförs kommer en del av grundvalen för den kritik som har nämnts nyss att falla bort. Jag vill här särskilt hänvisa till att jag i det föregående har betonat att sådana faktorer som exempelvis hur kvinnans levnadssätt har varit får anses irrelevanta för den rättsliga bedömningen. Den del av förundersöknings- och rättegångsförfarandet som hittills ibland har inriktats på sådana faktorer blir därmed så gott som alltid onödig. I sammanhanget bör understrykas att det är mycket angeläget att domstolens ordförande under rättegången vakar över att rättegången inte glider in på ett spår där frågan närmast blir hur kvinnans levnadssätt har varit och inte heller inriktas på henne beteende i samband med den åtalade gärningen i den mån det saknar rättslig relevans. Kommer frågor av den typen från försvararens eller åklagarens sida, åligger det ordföranden att inom ramen för sin processledning se till att processen inte kommer på sned.

I detta hänseende behövs inte några särskilda lagregler. Det följer nämligen av 46 kap. 4 § rättegångsbalken (RB) att rätten skall se till att man inte drar in i målet någonting som inte har betydelse.

Självfallet gäller motsvarande beträffande förundersökningsförfarandet. Under förundersökningen skall man utreda vem som skäligen kan misstänkas för ett brott och om tillräckliga skäl finns för åtal mot honom. Man skall vidare bereda målet så att man kan förebringa bevisningen vid huvudförhandlingen i ett sammanhang. Vid förundersökningen skall beaktas inte bara de omständigheter som talar mot den misstänkte utan också de som är gynnsamma för honom. Bevis som är till den misstänktes förmån skall tas tillvara. Vidare gäller att undersökningen skall bedrivas så att ingen onödigt utsätts för misstanke eller får vidkännas kostnad eller olägenhet (23 kap. 4 § RB). Härav följer givetvis bl. a. att förundersökningen inte får medföra olägenheter för kvinnan exempelvis genom att hon i onödan utsätts för närgångna och kränkande frågor.

Bl. a. med hänsyn till att våldtäkt är ett mycket allvarligt brott, står det dock klart att en förhållandevis ingående undersökning till belysning av vad som verkligen har hänt ofta är nödvändig. Men den som leder ett polisförhör måste kunna ställa sina frågor med den hänsyn situationen kräver utan att för den skull ge avkall på förhörets syfte. Av värde är

naturligtvis också om den åklagare som har att ta ställning till om åtal skall väckas eller ej vid ett personligt samtal med kvinnan underrättar henne om beslutet och om innebörden i olika brottsrubriceringar, liksom om vad som händer vid en rättegång. I de fall då åtal inte väcks på grund av att åklagaren inte anser sig kunna bevisa brott är det ofta viktigt att kvinnan får kännedom om bakgrunden till beslutet. Hon bör inte få tro att ett sådant beslut innebär någon sorts anklagelse mot henne.

Inför en rättegång finns anledning att från domstolens sida ägna eftertanke åt det förhållandet att det för kvinnan kan vara en svår påfrestning att möta den man som utsatt henne för ett övergrepp. Självfallet kan inte annat än rent undantagsvis ett möte helt undvikas. Det bör dock i de flesta fall finnas möjligheter att ordna de praktiska detaljerna inför rättegången så att kvinnan och mannen inte behöver tillbringa pauser eller annan väntetid i samma lokaler. Det kan också finnas anledning att informera kvinnan om hennes möjligheter att på samma sätt som vad gäller ett vittne få lämna sin berättelse utan att den åtalade mannen är närvarande (se 46 kap. 7 § RB) och om att rättegången kan hållas inom stängda dörrar (se 5 kap. 1 § RB).

Inte bara de situationer kvinnan ställs inför i samband med polisförhör och rättegång kan utgöra påfrestningar för henne. Den läkarundersökning som normalt sker i nära anslutning till själva övergreppet utgör givetvis ett känsligt moment. Bl. a. gäller erfarenhetsmässigt att det är av värde att personalen ser till att hon inte lämnas ensam under väntan på undersökningen. Det är också klart att den undersökande läkaren bör informera kvinnan om undersökningens syfte och i förväg berätta om hur den skall utföras.

Om riksdagen godkänner föreliggande förslag, är det min avsikt att för regeringen anmäla frågan om att ge socialstyrelsen, rikspolisstyrelsen, RÅ och domstolsverket i uppdrag att i samarbete utarbeta lämpligt material för information och utbildning på området. Detta överensstämmer med kommitténs förslag. Det finns anledning för myndigheterna att samråda med RFSU för att utnyttja den kunskap på området som vuxit fram där under de senaste åren. Jag vill också nämna att det enligt min uppfattning bör särskilt anges att samråd bör ske med Sveriges advokatsamfund. Uppenbarligen är det nämligen av stor vikt att kanaler skapas för att informationsmaterialet skall nå ut till advokater som kan komma i fråga som offentliga försvarare för personer som misstänks för sexualbrott. Den information som arbetas ut på området bör över huvud taget riktas till all personal inom rättsväsendet samt hälso- och socialvården som kan tänkas komma i kontakt med offer för sexualbrott liksom naturligtvis i lämplig utsträckning även till dem som utsatts för sådana brott.

Personligt stöd åt den som har blivit utsatt för sexualbrott

Jag har i det föregående understrukit vikten av att de som har blivit utsatta för sexualbrott erhåller en insiktsfull och hänsynsfull behandling i

samband med den rättsliga handläggningen. I praktiken gäller det mest kvinnor men vad som sägs i det följande kan även avse män eller barn som blivit offer för sexuella övergrepp.

Man måste vara medveten om att övergrep av detta slag ofta kan aktualisera konflikter, oavsett om de rättsvårdande instanserna agerar invändningsfritt från angivna utgångspunkter. Ofta kan naturligtvis kvinnans närmaste vara hennes stöd och hjälpa henne att bearbeta konflikten. I andra fall kan kvinnan vara i behov av stöd utifrån. Hur ett sådant stöd lämpligen bör utformas torde variera kraftigt bl. a. beroende på hur kvinnan upplevt övergreppet.

Eftersom de insatser som det här gäller alltså inte kan utformas lika för alla kvinnor synes övervägande skäl tala för att någon särskild vårdorganisation inte bör inrättas på området utan att samhällets reguljära organ bör tas i anspråk. Det kan exempelvis vara så att en våldtäkt aktualiserar en konflikt i kvinnans äktenskap. I ett sådant fall kan samhället erbjuda hjälp i form av familjerådgivning. I andra fall kan samhället behöva hjälpa till med en ny bostad. Händelser av aktuellt slag kan också för mycket unga flickor ge upphov till svåra störningar i relationen till föräldrarna. Listan på vilka hjälpbehov ett våldtäktsoffer kan ha kan göras lång. Om man bortser från fall då psykiatrisk hjälp eller annan läkarvård behövs, bör behovet av hjälp och stöd oftast tillgodoseas inom ramen för socialtjänsten.

Socialtjänsten skall tillgodose medborgarnas behov av stöd och hjälp på det sociala området. Det finns anledning att ta avstånd från vissa uttalanden som har gjorts bl. a. vid remissbehandlingen av sexualbrottskommitténs betänkande av innebörd att det skulle vara i en eller annan mening chikanerande för en kvinna som blivit utsatt för brott att ta socialtjänstens tjänster i anspråk. Sådana uttalanden – som hottnar i ett synsätt som jag trodde vi hade kommit bort från – grundas på en missuppfattning av den moderna socialtjänstens mål och metoder. Socialtjänsten är till för alla medborgare och har ett generellt uppdrag att på demokratins och solidaritetens grund främja bl. a. människors sociala trygghet.

En speciell svårighet i just detta sammanhang är att ge en kvinna som har varit utsatt för sexualbrott kunskap om den hjälp samhället kan ge. Kvinnan bör därför erbjudas kontakt med någon som har kunskap om vad man på den ort där kvinnan bor kan ge i form av stöd och hjälp. Liksom sexualbrottskommittén finner jag det angeläget att den befattningshavare inom polisen som leder ett förhör med en våldtagen kvinna känner till vilka psykiatriska öppenvårdsmottagningar, distriktsläkarmottagningar, vårdcentraler, ungdomsmottagningar, familjerådgivningsbyråer, socialbyråer, kvinnojourer, kvinnohus m. m. som finns och deras telefonnummer och öppettider.

Den våldtagna kvinnan bör i ett tidigt skede av förundersökningen ges en kort information om vilken hjälp hon kan få och om att det i den situation hon just då befinner sig är helt naturligt om hon är i behov av särskild

omsorg. Hon bör också informeras om möjligheten att hos socialtjänsten begära en kontaktperson (se 10 § socialtjänstlagen).

En särskild fråga gäller möjligheterna för ett brottsoffer att få hjälp eller stöd av det allmänna under själva rättegången. Såvitt avser juridiskt biträde är här i första hand reglerna i rättshjälpslagen (1972:429) av intresse. Enligt den lagen gäller med vissa undantag att rättshjälp kan beviljas personer som behöver sådant bistånd i rättsliga angelägenheter. Den enskilde skall erlägga en avgift som baserar sig på hans eller hennes ekonomiska förhållanden. Om den enskilde inte själv eller med hjälp av någon som på grund av tjänsteställning har att biträda honom eller henne kan ta tillvara sin rätt, kan inom ramen för rättshjälpen biträde förordnas.

En grundförutsättning för att rättshjälp skall kunna beviljas är sålunda att sökanden behöver hjälp i en rättslig angelägenhet. Den omständigheten att någon som målsägande eller vittne skall höras i en rättegång anses inte innebära att en rättslig angelägenhet i denna mening föreligger.

Om emellertid målsäganden – dvs. den som har blivit utsatt för brottet – framställer ett eget yrkande i rättegången, är grundförutsättningen för rättshjälp uppfylld. Ett sådant yrkande kan t. ex. gå ut på att målsäganden biträder åtalet och begär att gärningen skall rubriceras på annat sätt än vad åklagaren gjort. Om åklagaren beslutat att inte väcka talan eller att inte överklaga en frikännande dom, kan målsäganden vidare väcka enskilt åtal eller själv överklaga domen. Det är dock inte säkert att rättshjälp med biträdesförordnande för målsäganden beviljas i dessa situationer; det beror på omständigheterna i det särskilda fallet om så anses kunna ske.

Har målsäganden skadeståndsanspråk på grund av brottet, är åklagaren enligt 22 kap. 2 § RB skyldig att föra ersättningstalan för målsägandens räkning, om det kan ske utan olägenhet och under förutsättning att målsägandens anspråk inte är obefogat. Denna rätt för målsäganden att få åklagaren att utföra ersättningstalan anses normalt vara en fördel för målsäganden, eftersom det betyder att målsäganden inte behöver riskera få några egna rättegångskostnader. Om emellertid målsägandens skadeståndstalan inte utförs av åklagaren, kan allmän rättshjälp med biträdesförordnande beviljas målsäganden.

Möjligheterna för den som har varit utsatt för ett sexualbrott eller någon annan brottslig gärning att inom ramen för rättshjälpen få rättsligt biträde på det allmännas bekostnad är alltså rätt begränsade och knutna till specifika fall. När frågan har behandlats i den allmänna debatten och under remissbehandlingen av sexualbrottskommitténs betänkande har det inte heller varit behovet av juridiskt biträde för utformning av ansvars- eller skadeståndstalan som stått i förgrunden. Vad man snarare har pekat på är behovet för målsäganden att få personligt stöd i samband med de förhör som hon eller han måste undergå liksom under domstolsförandet i övrigt.

Jag har stor förståelse för dessa önskemål. Det är allmänt omvittnat att den som för första gången kommer i kontakt med ett rättegångsförfarande kan uppleva domstolsproceduren som påfrestande. Det formaliserade förfarandet, den främmande atmosfären och den tyvärr i viss mån kvardröjande benägenheten hos de i rättegången inblandade juristerna att använda svårbegripliga fackuttryck bidrar säkerligen härtill.

För den som är målsägande och alltså har blivit utsatt för det brott som rättegången gäller kan påfrestningen av flera skäl bli särskilt stark. Målsäganden upplever helt naturligt ofta situationen så att hon eller han har ett befogat krav på upprättelse och kompensation för det övergrepp eller den kränkning som har förekommit. I rättegången – där det måste klarläggas om åtalet är styrkt eller inte – tvingas emellertid målsäganden i stället att underkasta sig ofta detaljerade förhör och korsförhör. Detta blir naturligtvis särskilt besvärande när den tilltalade förnekar gärningen och dennes försvarare från sina utgångspunkter kanske därför söker ifrågasätta trovärdigheten av målsägandens uppgifter. Redan den omständigheten att målsäganden måste konfronteras med den som begått brottet innebär f.ö. säkerligen ofta i sig en svår påfrestning.

Vad som har sagts nu gäller för målsägande i allmänhet. Har målsäganden blivit utsatt för ett brott som innefattar en allvarlig personlig kränkning – såsom sexualbrott men även exempelvis vissa former av misshandel – måste situationen ofta vara särskilt obehaglig. Den speciella påfrestning som kvinnor erfarenhetsmässigt ofta har upplevt som målsägande i mål om våldtäkt och andra sexualbrott måste generellt sett minska, om mina förslag i det föregående genomförs. Att ett behov av personligt stöd för målsäganden under själva rättegången kommer att finnas kvar i en hel del av dessa fall står dock klart. Detsamma gäller för vissa andra situationer. Jag tänker här t. ex. på vissa rättegångar om kvinnomisshandel.

När det gäller frågan i vilka former detta behov skall tillgodoses finns det som nämnts förespråkare för att det bör ske genom att ett juridiskt biträde förordnas för målsäganden. Jag är medveten om att en sådan ordning förekommer i Danmark och Norge såvitt gäller våldtäktsmål.

Som jag ser det kan det på goda grunder ifrågasättas om just denna form av hjälp är mest adekvat annat än för fall då det är frågor av rent juridisk natur som målsäganden behöver hjälp med. Det gäller ju här inte att rättsligt styrka åtalet för det brott som är aktuellt; den uppgiften ankommer på åklagaren. F.ö. kan det som jag har antytt nyss inte sällan förhålla sig så att de i rättegången deltagande juristernas infallsvinklar på problemen bidrar till att göra en rättegång påfrestande för målsäganden.

Om den som blivit utsatt för sexualbrott, vid behov får en kontaktperson förordnad åt sig enligt socialtjänstlagen, förefaller det vidare opraktiskt att i ett senare skede koppla in en annan person på fallet. Detta gäller i synnerhet om kontaktpersonen har närvarit som förhörsvittne vid de förhör som hållits med målsäganden under förundersökningen.

Mera ändamålsenligt är då som jag ser det att bereda utrymme för den som i övrigt biträder målsäganden med personligt stöd att göra detta även i rättegången liksom att över huvud taget skapa utrymme för sådant biträde. F. n. saknas nämligen uttryckliga regler om rätt för en målsägande som med hänsyn till brottets karaktär eller eljest är i behov av personligt stöd under rättegången att ha någon vid sin sida för att hjälpa till i detta hänseende.

Jag anser detta vara en brist och förordar att saken rättas till genom en särskild regel i rättegångsbalken. En sådan regel bör naturligtvis inte ta sikte enbart på en kontaktperson som förordnats enligt socialtjänstlagen utan utformas generellt, så att även t. ex. företrädare för kvinnojourer eller kvinnohus eller närstående kan medverka på angivet sätt. Jag återkommer i specialmotiveringen till hur en sådan regel bör utformas.

Men det är inte bara i själva rättegången som en målsägande kan behöva personligt stöd. Erfarenheten visar att sådant stöd kan behövas redan vid polisanmälan om brottet. Detsamma gäller naturligtvis som jag nyss var inne på vid förhören under förundersökningen. Varken under förundersökningen eller rättegången är det fråga om uppgifter som i första hand kräver juridiska kunskaper. Vad som krävs är framför allt psykologiska och sociala insikter och erfarenheter. Jag anser att det personliga stöd som målsäganden behöver ges bäst av ett biträde som besitter sådana kvalifikationer.

Jag är emellertid medveten om att man kan se frågan om i vilken form målsäganden bör få biträde i här aktuella fall på olika sätt. Det är angeläget att uppmärksamt följa effekterna av den nya lagstiftningen i stort och av de former för hjälp åt framför allt kvinnor som varit utsatta för sexualbrott som jag här har förordat. Om det skulle visa sig behövas, är jag beredd att ta upp frågan om juridiskt biträde till omprövning.

Jag vill slutligen påpeka att jag är väl medveten om att ett sexualbrott – liksom kanske i ännu högre grad kvinnomisshandel i olika former – kan vara en utlösande faktor till att ett behov för målsäganden av juridisk hjälp uppkommer för skilda ändamål – det kan gälla försäkringsproblem, skilsmässosfrågor, bodelning etc. Här skall naturligtvis behovet av juristhjälp tillgodoses enligt allmänna regler.

3 Upprättade lagförslag

I enlighet med vad jag nu har anfört har inom justitiedepartementet upprättats förslag till

1. lag om ändring i brottsbalken,
2. lag om ändring rättegångsbalken,
3. lag om ändring i jordabalken,

4. lag om ändring i bostadsrättslagen (1971:479),

5. lag om ändring i sekretesslagen (1980:100).

Förslagen bör fogas till regeringsprotokollet i detta ärende som *bilaga 3*.

4 Specialmotivering

4.1 Förslaget till lag om ändring i brottsbalken

4 kap. 3 §

Den föreslagna ändringen är föranledd av att begreppet otukt genomgående avses bli utmönstrat ur brottsbalken. Någon ändring i sak beträffande paragrafens räckvidd är inte avsedd.

6 kap.

Kapitelrubriken

Det i den nuvarande rubriken använda begreppet "sedlighetsbrott" framstår språkligt som något föråldrat. Sexualbrottskommitténs förslag "Om sexuella övergrepp" synes av olika skäl – bl. a. med hänsyn till 5 § – inte fullt adekvat. Mitt förslag innebär i stället att kapitlet rubriceras "Om sexualbrott".

1 §

Första stycket

Förslaget innebär flera förändringar i förhållande till den nuvarande lydelsen av stycket. De allmänna övervägandena bakom förslaget redovisas i avsnitt 2.2.

En förändring hänger samman med att gällande rätt uppställer krav på samlag för att ett sexuellt övergrepp skall rubriceras som våldtäkt. Någon definition av begreppet samlag har inte lämnats. Klart är emellertid att enligt gällande rätt åsyftas endast sexuella handlingar mellan personer av olika kön. Av förarbetena framgår vidare att man inte kräver att samlaget skall ha lett till att mannen haft sädesavgång. Den vedertagna uppfattningen är att ansvar för fullbordad våldtäkt kan ådömas, om mannens och kvinnans blottade könsdelar har kommit i beröring med varandra.

Förslaget innebär en förändring i detta avseende. Ansvar för våldtäkt skall nämligen kunna komma i fråga också vid sådant sexuellt umgänge som är jämförligt med samlag. Med sexuellt umgänge avses detsamma som med gällande rätts uttryck "känsligt umgänge", dvs. handlingar vilka typiskt sett avser att tillfredsställa eller uppväcka bådars eller enderas sexuella drift. Exempel på beteenden som normalt bör kunna jämföras med samlag erbjuder fall då en man berör kvinnans analöppning med sin manslem eller tvingar kvinnan att suga på den (s. k. anala och orala samlag). Alla former av sexuellt umgänge kan emellertid inte anses jämför-

liga med samlag. Exempelvis kan det normalt inte jämföras med samlag att en man tvingar en kvinna att onanera åt honom.

En annan förändring består i att brottsbeskrivningen har gjorts könsneutral. Ett homosexuellt övergrepp liksom ett övergrepp av en kvinna mot en man blir sålunda att betrakta som våldtäkt, om förutsättningarna för detta i övrigt är uppfyllda.

Kravet på att handlingen skall ha föregåtts av våld eller hot som innebär trängande fara bibehålls. I överensstämmelse med vad som gäller beträffande rån (8 kap. 5 § BrB) har emellertid gjorts ett tillägg. Detta innebär att man med hot som innebär trängande fara skall likställa hot som för den hotade framstår som trängande fara.

Med hänsyn till att en särskild straffskala har införts för grov våldtäkt har straffmaximum för normalfallet av våldtäkt satts till fängelse i sex år. Minimum är som förut fängelse i två år. När det gäller att avgöra vilket straff inom skalan som skall tillämpas i det särskilda fallet blir våldets och hotets beskaffenhet liksom den sexuella kränkningens art av grundläggande betydelse. Härutöver gäller givetvis liksom i andra sammanhang att straffmätningen måste ske med utgångspunkt i en helhetsbild av den situation som föreligger till bedömning i det särskilda fallet. Jag får i detta avseende hänvisa till vad som har anförts i den allmänna motiveringen.

Andra stycket

Stycket ger möjlighet att döma till ett lindrigare straff än fängelse två år, om brottet med hänsyn till våldets eller hotets art och omständigheterna i övrigt framstår som mindre grovt. Av styckets avfattning följer att våldets eller hotets art alltid skall beaktas vid bedömningen av om brottet kan hänföras under denna regel. En helhetsbedömning av den åtalade gärningen måste dock alltid göras, varvid givetvis även den sexuella kränkningens art får betydelse. Till skillnad från gällande rätt innehåller lagtexten ingenting som hänser till förhållandet mellan offret och gärningsmannen. Detta saknar, liksom offrets beteende före övergreppet, över huvud taget betydelse när det gäller frågan om ett brott skall rubriceras som våldtäkt eller inte. Sådana faktorer avses också sakna självständig betydelse för frågan om ett brott skall hänföras under andra stycket, men ibland kan de naturligtvis liksom andra omständigheter utgöra en del av helhetsbilden. Generellt gäller emellertid att allmänna uppgifter om exempelvis offretsandel och levnadssätt måste anses sakna relevans för bedömningen. Här som eljest är det som sexualbrottskommittén har uttalat gärningsmannens handling och vad som har föranlett honom att utföra den som skall stå i centrum för den rättsliga bedömningen.

Tredje stycket

I stycket finns upptagen en särskild straffskala för grova fall av våldtäkt. Minimistraffet är angivet till fyra års fängelse och maximistraffet till tio års

fängelse. Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas om våldet var livsfarligt eller om det medförde allvarlig skada eller sjukdom eller om gärningsmannen på annat sätt visat särskild råhet. Som exempel på fall när våldtäkt normalt bör bedömas som grov kan nämnas situationer när gärningsmannen hotat med något livsfarligt vapen, t. ex. skjutvapen, eller övergreppet har varit förenat med långvarigt frihetsberövande. Sadistiska inslag i samband med övergreppet eller grovt förnedrande handlingar mot offret är andra exempel på omständigheter som bör föranleda att gärningen bedöms som grov våldtäkt. S. k. gruppvåldtäkter bör uppenbarligen många gånger bedömas som grova. Är offret ett barn, en invalid eller en på annat sätt hjälplös person får ofta anses att gärningsmannen visat särskild råhet. Hit hör också fall då offret utsatts för särskilt allvarlig misshandel liksom normalt också situationer då våldet eller hotet har skett med vapen, kniv eller annat farligt tillhygge.

2 och 3 §§

Det nuvarande brottet frihetskränkande otukt har delats upp på två brott, varav det ena, sexuellt tvång (2 § enligt förslaget) avser det fallet att någon genom olaga tvång förmår annan till sexuellt umgänge utan att fråga är om våldtäkt och det andra, sexuellt utnyttjande (förslagets 3 §), avser grovt missbruk av annans beroende ställning eller otillbörligt utnyttjande av annans hjälplösa tillstånd, psykiska sjukdom eller psykiska utvecklingsstörning.

I fråga om rekvisiten har endast språkliga ändringar gjorts i förhållande till 2 § i dess gällande lydelse, och kriminaliseringens räckvidd blir sålunda i princip densamma som tidigare. Med samlag jämförliga former av sexuellt umgänge har hänförts till 1 § för fall då våld eller hot som innebär trängande fara kommit till användning. De faller således utanför tillämpningsområdet för nya 2 §. Avgränsningen gentemot våldtäktsbrottet består i att sexuellt tvång tar sikte även på fall då annat olaga tvång än s. k. råntvång har kommit till användning och på fall där fråga har varit om annat sexuellt umgänge än sådant som kan jämföras med samlag.

Beträffande 3 § skall här endast påpekas att den nuvarande straffbestämmelsen i 4 § för fall då någon har sexuellt umgänge med en person under 18 år som står under hans tillsyn vid en skola eller annan inrättning saknar motsvarighet i förslaget. Sådana handlingar kan emellertid vara att hänföra under straffbestämmelsen om sexuellt utnyttjande, om fråga har varit om ett grovt missbruk av den andras beroende ställning. För att ett sådant fall skall anses vara för handen bör generellt sett krävas att handlingen framstår som ett maktövergrepp mot en svagare person.

4 §

Första stycket

De allmänna övervägandena bakom förslaget redovisas i avsnitt 2.4.

I stycket straffbeläggs som sexuellt utnyttjande av underårig till en början att någon har sexuellt umgänge med *egen avkomling* under 18 år. Med hänsyn till att paragrafens straffskala omfattar fängelse upp till fyra år innebär detta en straffskärpning för vissa sådana incestfall då en förälder utan del i vårdnaden har sexuellt umgänge med ett eget barn mellan 15 och 18 år. Enligt gällande rätt har i det fallet, om fråga inte har varit om frihetskränkande otukt, straff kunnat ådömas endast enligt 5 § för otukt med avkomling, varvid straffet varit maximerat till fängelse i två år.

Den som har sexuellt umgänge med någon som är underårig och *står under hans fostran* döms enligt stycket likaledes för sexuellt utnyttjande av underårig. Förbudet avser i första hand sexuellt umgänge mellan en underårig och hans eller hennes vårdnadshavare i de fall då vårdnadshavaren inte tillika är biologisk förälder. Fråga kan exempelvis vara om adoptivförhållande. Även en vuxen person som formellt inte har del i vårdnaden men som faktiskt intar en vårdnadsposition gentemot den unge omfattas av förbudet. Som exempel kan nämnas den som sammanbor eller är gift med den underåriges vårdnadshavare eller utan myndighets beslut tjänstgör som fosterförälder för den unge.

Bestämmelsen innebär vidare att den som *enligt myndighets beslut* har att svara för vård eller tillsyn av underåriga inte får ha sexuellt umgänge med den underåriga. Härmed avses sådana situationer då vård eller tillsyn av den unge anordnas enligt särskild lagstiftning. För den ålderskategori det här gäller är det i första hand fråga om vård enligt lagen (1980: 621) med särskilda bestämmelser om vård av unga med placering i enskilt hem eller hem för vård eller boende. Även behandling enligt lagen (1966: 293) om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall, enligt den s. k. omsorgslagen (1967: 940) eller inom kriminalvårdens ram omfattas av bestämmelsen. Detta betyder att vuxna personer, som enligt det beslut som har meddelats svarar för vård av eller tillsyn över den underåriga under inga omständigheter får ha sexuellt umgänge med honom eller henne, således inte ens om han eller hon helt frivilligt inlåter sig på den sexuella förbindelsen. I tillsyn inbegrips olika former av övervakning.

En särskilt förordnad förmyndare som av domstol anförtrotts vårdnaden om ett barn har ju också att enligt myndighets beslut svara för vård och tillsyn av barnet. En sådan förmyndare faller under straffbestämmelsen redan på den grunden att barnet *står under hans fostran*.

Stycket är tillämpligt på både hetero- och homosexuella handlingar. Det har i vissa hänseenden en snävare räckvidd än nuvarande 4 §. I förslaget saknas nämligen bl. a. direkt motsvarighet till det nuvarande kategoriska förbudet för en lärare att utöva sexuellt umgänge med en elev i åldern 15–17 år. Som förut har påpekats (avsnitt 2.4) gäller emellertid generellt

för fall av denna typ att den som har ett starkt inflytande över den unge och grovt missbrukar den unges beroendesituation till att skaffa sig sexuellt umgänge kan straffas enligt 3 §.

För sexuellt utnyttjande av underårig kan dömas till fängelse högst fyra år. Samma straffskala gäller i dag för otukt med ungdom.

Andra stycket

Enligt stycket föranleder grova fall av sexuellt utnyttjande av underårig fängelse inom latituden två till åtta år. Bestämmelsen är avsedd att i viss utsträckning ersätta nuvarande 6 kap. 3 § andra stycket BrB. Bestämmelsen innebär en straffskärpning för grova övergrepp mot ungdomar mellan 15 och 18 år.

Stycket tar bl. a. sikte på fall när en vårdnadshavare eller den som har del i den underåriges fostran utnyttjat denne sexuellt vid upprepade tillfällen. Vid bedömningen av om brottet är grovt skall hänsyn också tas till om barnet lidit psykisk eller fysisk skada av övergreppet.

Ett annat skäl till att brottet bör bedömas som grovt kan vara att det innefattar ett förfarande som avses i 2 eller 3 §. I ett sådant fall skall brottet enligt allmänna principer inte bestraffas även enligt någon av de paragraferna. Innefattar gärning sådant tvång till samlag eller motsvarande som avses i 1 § skall man också normalt döma enbart för grovt sexuellt utnyttjande av underårig. Detta gäller dock inte om gärningen är att hänföra till grov våldtäkt. Om i det fallet just den omständigheten att brottet innefattar sexuellt utnyttjande av underårig har beaktats när våldtäktsbrottet bedömts som grovt, skall gärningsmannen enligt vanliga principer för konkurrens dömas enbart för grov våldtäkt och alltså inte även för grovt sexuellt utnyttjande av underårig.

Ansvar skall enligt 11 § ådömas även den som inte insåg men hade skäligen anledning antaga att den unge inte hade uppnått 18 års ålder.

5 §

De allmänna övervägandena bakom förslaget redovisas i avsnitt 2.5.

Paragrafen motsvarar nuvarande 5 § utan någon egentlig ändring i sak. Med hänsyn till att begreppet otukt i övrigt genomgående har utmönstrats i förslaget har brottsbeteckningarna dock ändrats till "sexuellt umgänge med avkomling" resp. "sexuellt umgänge med syskon". I fortsättningen liksom nu inriktas emellertid kriminaliseringen endast på samlag.

Eftersom sexuellt umgänge med egen avkomling under 18 år alltid blir straffbart som sexuellt utnyttjande av underårig enligt 4 §, har fall som avses i 4 § uttryckligen undantagits från tillämpningsområdet för första stycket.

6 §

De allmänna övervägandena bakom förslaget redovisas i avsnitt 2.4.

Enligt paragrafen, som motsvarar nuvarande 3 § i kapitlet, straffas den som har sexuellt umgänge med barn som inte fyllt 15 år. Straffskyddet för barn under 15 år är ovillkorligt. Liksom tidigare kan åtal underlåtas då skillnaden i ålder mellan gärningsmannen och barnet är obetydlig. Om detta finns en regel i 13 §.

För att straff skall ifrågakomma räcker det med att ett sexuellt umgänge med barn under 15 år har förekommit. Beträffande innebörden av begreppet sexuellt umgänge hänvisas till vad som har anförts vid 1 §. För straffbarhet fordras också att gärningsmannen haft uppsåt, vilket bl. a. innebär att han i princip skall ha känt till att barnet inte har fyllt 15 år. I detta hänseende har emellertid i 11 § (nuvarande 9 §) en jämkning gjorts såtillvida att ansvar skall ådömas också den som inte insåg men hade skäligen anledning att anta att barnet inte hade fyllt 15 år.

Omständigheterna vid brottet kan naturligtvis variera mycket beroende på bl. a. barnets ålder och känslighet samt det sexuella övergreppets art. De allvarligaste sexuella övergreppen mot barn innefattar så gott som alltid moment som gör att gärningen inte skall hänföras till sexuellt umgänge med barn utan till något annat brott som regleras i 6 kap. BrB. Det kan t. ex. bli fråga om ansvar för våldtäkt, sexuellt tvång eller sexuellt utnyttjande av underårig. Liksom sexualbrottskommittén anser jag därför att en särskild straffskala för grova fall kan undvaras. Däremot har jag liksom bl. a. socialstyrelsen funnit anledning saknas att i enlighet med kommittéförslaget sänka straffskalan för normalfallet enligt nuvarande 3 §. Skalan omfattar alltså liksom tidigare fängelse i högst fyra år.

För att bedömningen av konkurrensfrågor skall förenklas anges i paragrafen uttryckligen att den skall tillämpas endast när gärningen inte faller under någon av de tidigare straffbestämmelserna i kapitlet.

7 §

De allmänna övervägandena bakom förslaget redovisas i avsnitt 2.6.

Första stycket

För sexuellt ofredande döms enligt förslaget när någon sexuellt berör barn under 15 år, utan att det kan anses som sexuellt umgänge. I denna del överensstämmer förslaget i sak med första stycket i gällande rätts straffbestämmelse mot otuktigt beteende (6 kap. 6 § BrB).

Vad som skall anses som sexuellt umgänge framgår av den allmänna motiveringen i avsnitt 2.1 och specialmotiveringen till 1 §. Alla beröringar med sexuell inriktning är sålunda inte att betrakta som sexuellt umgänge. Som exempel på en handling som utgör sexuellt ofredande men inte sexuellt umgänge kan tas det fallet att en vuxen person av sexuellt intresse mer flyktigt berör ett barns könsorgan.

Kriminaliseringen enligt förevarande stycke går emellertid längre än gällande rätt så till vida att den avser även gärningar som innebär att någon förmår ett barn att företa eller medverka i handlingar med sexuell innebörd. Det skall med andra ord röra sig om en handling som utan att innefatta beröring har en klar och för en vuxen person otvetydig sexuell prägel.

Ett typexempel på en sådan handling som avses här är att barnet utnyttjas som modell för framställning av pornografisk bild. Den som skildrar barn i en sådan bild kan i dag dömas för barnpornografibrott enligt 16 kap. 10 a § BrB. En förutsättning för ansvar enligt den bestämmelsen är dock att gärningsmannen har uppsåt att bilden sprids. I typfallet innebär detta att gärningsmannen har ett kommersiellt intresse av fotograferingen. Saknas spridningsuppsåt kan gärningen f. n. inte bestraffas. Enligt förevarande stycke blir framställandet av sådan bild straffbart även då spridningsuppsåt saknas, under förutsättning att bilden framställs efter levande modell. Stycket kommer därmed att omfatta bl. a. handlingar som innebär att någon framställer pornografiska bilder av barn för eget bruk.

Även i de fall ett barn förmås till sexuell posering utan samband med att det avbildas i pornografisk bild skall man döma för sexuellt ofredande av barn. Detta gäller också i fall då barnet inte utsatts för vare sig tvång eller annan otillbörlig påverkan för att medverka.

Det är viktigt att understryka att straff för sexuellt ofredande enligt förevarande stycke kan förekomma endast när den vuxnes handling har sexuell inriktning i den meningen att det är fråga om att söka reta eller tillfredsställa den vuxnes sexualerifft eller om att förmå barnet till handlingar med klar och otvetydig sexuell innebörd. Om sålunda, för att ta ett exempel, vuxna under lek med barn kommer att beröra barnets blottade könsorgan blir det inte fråga om straffansvar. Detsamma gäller självfallet om en vuxen person fotograferar ett naket barn utan att fotografiarrangemanget har sexuell innebörd.

Om de i detta stycke angivna rekvisiten är uppfyllda och brottet dessutom innebär att gärningsmannen har skildrat ett barn i pornografisk bild med uppsåt att sprida bilden blir även straffbestämmelsen i 16 kap. 10 a § BrB tillämplig. I detta fall torde normalt brottskonkurrens föreligga, vilket innebär att gärningsmannen skall dömas både för sexuellt ofredande och för barnpornografibrott.

Andra stycket

Stycket, som behandlar exhibitionistiska beteenden och uppenbart sedlighetssårande uppträdande mot annan, motsvarar nuvarande 6 § andra stycket med endast språkliga ändringar. Brottsbeteckningen blir enligt förslaget även här sexuellt ofredande.

8 §

De allmänna övervägandena bakom förslaget redovisas i avsnitt 2.8.

Första stycket

För koppleri döms enligt stycket den som främjar eller på ett otillbörligt sätt ekonomiskt utnyttjar att annan upptar tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning.

Med främjande avses detsamma som i den nu gällande koppleribestämmelsen. Främjandet kan ske på många olika sätt. Det kan exempelvis ske genom att någon lämnar anvisning på prostituerades adresser eller genom att någon håller en bordell. Även en psykisk påverkan på annan varigenom denne beslutar sig för prostitution kan utgöra ett främjande. I ett sådant fall får dock krävas att den psykiska påverkan inte är alltför obetydlig; den måste verksamt ha bidragit till den andres beslut att prostituera sig (jfr rättsfallet NJA 1982 s. 198). Det krävs inte att gärningsmannens åtgärd i det enskilda fallet lett till att annan haft prostitutionsförbindelser. Det är tillräckligt att övriga brottsrekvisit är uppfyllda och att gärningsmannen skapat möjlighet eller underlättat för annan att ha tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning.

Gällande rätts krav på att främjandet eller utnyttjandet skall ha skett vanemässigt eller för att bereda gärningsmannen vinning har slopats. Enligt förslaget blir främjande generellt straffbart medan det för ekonomiskt utnyttjande förutsätts för straffbarhet att utnyttjandet har skett på ett otillbörligt sätt. Sistnämnda rekvisit får som regel anses uppfyllt i och med att någon på annans verksamhet som prostituerad skaffar sig fördelar utan vederlag eller mot vederlag som står i missförhållande till vad han å sin sida presterat. Den typiska formen av koppleri där gärningsmannen inte aktivt främjar annans verksamhet som prostituerad men ändå utnyttjar verksamheten är ju när en man, som sammanbor eller är gift med prostituerad, låter sig underhållas av kvinnan. Även den som vid ett enstaka tillfälle ekonomiskt utnyttjar en prostituerad gör sig emellertid enligt förslaget skyldig till koppleri under förutsättning att utnyttjandet framstår som otillbörligt.

Däremot kan, som sexualbrottskommittén har anfört, straffbarheten inte anses omfatta fall då exempelvis en hyresvärd mot normal hyra upplåter en vanlig lägenhet som bostad åt en prostituerad. En sådan åtgärd kan inte anses innebära vare sig ett främjande eller ett otillbörligt utnyttjande.

Vad som skall främjas eller utnyttjas för att straffbarhet skall föreligga är enligt gällande rätt "annans otuktiga levnadssätt". Enligt förslaget byts uttrycket ut mot "att annan har tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning". Av uttryckssättet framgår att fråga måste vara om mer än en tillfällig sexuell förbindelse. Några vid remissbehandlingen särskilt nämnda fall som inte ansetts böra träffas av kriminaliseringen faller därmed utanför det straffbara området. Det gäller situationer då någon vid ett

enstaka tillfälle förmedlar kontakt med en prostituerad genom att t. ex. lämna över ett telefonnummer eller då en taxichaufför på begäran av en kund kör denne till en gata där han kan få kontakt med prostituerade.

Som förut har framgått innefattar uttrycket "främja" också vissa former av psykisk påverkan, främjandet kan – för att använda uttryckssättet i 23 kap. 4 § BrB – ske "med råd eller dåd". Med hänsyn härtill och till den utvidgning som har föreslagits för normalfallet av koppleri har den nuvarande särskilda bestämmelsen i 7 § första stycket för fall då någon förleder den som är under 20 år till otuktigt levnadssätt ansetts kunna undvaras.

Enligt gällande rätt är det straffbart att främja eller utnyttja annans otuktiga levnadssätt, dvs. vanemässiga utomäktenskapliga förbindelser av tillfällig natur. Förslaget däremot tar enbart sikte på åtgärder som främjar eller utnyttjar att annan har tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning. Till skillnad från sexualbrottskommittén avser jag då ersättning även i andra former än kontant betalning eller motsvarande. Att främja eller utnyttja andra sexuella kontakter än prostitutionskontakter blir emellertid inte straffbart som koppleri. I enlighet med denna inställning har också det särskilda brottet främjande av otukt – 6 kap. 7 § tredje stycket BrB – slopats. Förfaranden av det slag som avses då någon för att bereda sig särskild vinning främjar tillfällig könsförbindelse mellan andra blir emellertid straffbara som koppleri, så snart det är fråga om främjande av sexuella förbindelser mot ersättning.

Andra stycket

Tidigare har konstaterats att kriminaliseringen inte omfattar det fallet att en hyresvärd mot normal hyra upplåter en vanlig lägenhet som bostad åt en prostituerad. Om däremot en hyresvärd upplåter en lägenhet inte för bostadsändamål utan till att helt eller väsentligen användas för prostitutionsverksamhet – exempelvis under täckmantel av poseringsateljé e. d. – torde någon tvekan inte kunna råda om att han har främjat verksamheten på ett sådant sätt att han gjort sig skyldig till koppleri enligt första stycket. Detta förutsätter naturligtvis att han vid upplåtelsen hade uppsåt omfattande den avsedda användningen av lägenheten (jfr lagrådets yttrande beträffande en likartad fråga såvitt angår dobbleri; prop. 1979/80: 179 s. 110). Vad som har sagts nu gäller även när fråga är om upplåtelse av en lokal eller bostadslägenhet mot marknadsmässig hyra. Någon bestämmelse om detta torde inte behövas, och i själva verket kan det göras gällande att en uttrycklig föreskrift i ämnet skulle kunna föranleda till tillämpningsproblem genom att ge upphov till motsatsslut (jfr nyssnämnda yttrande av lagrådet).

I förevarande stycke regleras i stället det fallet att en hyresvärd först efter det att han med hyresrätt har upplåtit en lägenhet får kunskap om att lägenheten av hyresgästen inte används som bostad utan helt eller väsentligen för prostitutionsverksamhet.

I det följande föreslår jag en ändring i hyreslagen enligt vilken en hyresgäst skall anses ha förverkat hyresrätten till sin lägenhet, om den väsentligen används för prostitutionsverksamhet. Den nu ifrågavarande straffbestämmelsen har tillkommit för att lägga på hyresvärderna en rättslig skyldighet att begagna sig av hyreslagens möjlighet att säga upp hyresavtalet med den hyresgäst som använder lägenheten för prostitutionsverksamhet. Enligt bestämmelsen krävs att en hyresvärd för att undgå straffansvar skall antingen förmå hyresgästen att upphöra med prostitutionsverksamhet i den förhyrda lägenheten eller också göra vad som skäligen kan begäras för att få upplåtelsen att upphöra. För straffbarhet krävs vidare att hyresvärderna visas ha fått kunskap om vad lägenheten används till.

Tillägget i denna del ökar möjligheten att på ett effektivt sätt motverka poseringsateljéer och bordeller. När polisen eller de sociala myndigheterna får kännedom om att sådan verksamhet förekommer i en lägenhet, kan hyresvärderna underrättas om förhållandet. Hyresvärderna blir då – givetvis förutsatt att uppgifterna är riktiga – i princip skyldig att göra vad som skäligen kan begäras för att få bort hyresgästen från lägenheten, såvida han inte kan få garantier för att lägenheten inte längre kommer att användas på aktuellt sätt.

Vad som skäligen kan begäras av hyresvärderna är i första hand att han – under åberopande av den särskilda förverkandegrunden i hyreslagen – säger upp hyresavtalet och, om det behövs, begär handräckning för att få hyresgästen att avflytta.

För att med framgång kunna säga upp ett hyresavtal på den grund som avses nu måste hyresvärderna emellertid kunna bevisa att lägenheten väsentligen har använts för prostitutionsverksamhet. I annat fall löper han risk att förlora en efterföljande rättegång och att få betala kostnaderna i målet. Om det är fråga om en annan lägenhet än bostadslägenhet, kan hyresvärderna dessutom få betala skadestånd enligt 12 kap. 57 § jordabalken.

Dessa förhållanden måste hållas i minnet när man bedömer vad som skäligen kan begäras av hyresvärderna. Det är alltså inte meningen att han skall behöva göra någon mera omfattande egen utredning i saken. Någon skyldighet att säga upp ett hyresavtal föreligger naturligtvis inte heller, om han inte kan styrka förverkandegrunden. I klara fall bör emellertid skyldighet att säga upp avtalet föreligga.

Ett exempel erbjuder den situationen att det av en lagakraftvunnen brottmålsdom rörande koppleri framgår att lägenheten väsentligen har använts för prostitutionsverksamhet. I andra fall kan de socialarbetare som har varit inkopplade på frågan tänkas vara beredda att avlägga vittnesmål i en eventuell rättegång. Det kan ju också tänkas att hyresgästen inte förnekar förhållandet.

Har hyresvärderna kännedom om att lägenheten används för koppleri, bör det skäligen kunna begäras av hyresvärderna att han anmäler brottet till polis- eller åklagarmyndighet, om förundersökning inte redan har inletts.

Resulterar en sådan anmälan sedermera i en fällande dom, får hyresvärden möjlighet att fullfölja sitt agerande genom att säga upp hyresgästen, om det behövs för att fortsatt prostitutionsverksamhet skall kunna förhindras.

Vad jag nu har sagt om hyresförhållanden har motsvarande tillämplighet på bostadsrättsförhållanden. Jag föreslår i det följande att en ny förverkanderegulering av förut nämnt innehåll förs in även i bostadsrättslagen (1971: 479).

9 §

I paragrafen behandlas grova fall av koppleri. Bedömningen av i vilka fall koppleri är att anse som grovt skall ske enligt samma kriterier som enligt gällande rätt. Som exempel har i lagtexten angivits fall där koppleri-verksamheten haft stor omfattning eller där gärningsmannen hänsynslöst utnyttjat annan. Ett sätt att hänsynslöst utnyttja annan kan vara att begagna sig av eller åstadkomma drogberoende hos en kvinna för att förmå henne att prostituera sig till vinning för gärningsmannen. Ett annat sätt kan vara att utsätta henne för misshandel i syfte att få henne att inleda eller fortsätta en verksamhet som prostituerad.

Straffskalan för grovt koppleri är densamma som enligt gällande rätt.

10 §

Denna bestämmelse kriminaliserar prostitutionskontakter med den som är under 18 år. I likhet med vad som är fallet i gällande rätt är sådana förbindelser straffbara. I sak överensstämmer stadgandet helt med nuvarande 6 kap. 8 § BrB.

11 §

Denna bestämmelse motsvarar helt nuvarande 6 kap. 9 §.

12 §

Enligt paragrafen skall försök vara straffbart vid brott mot 1–4, 6, 8 och 9 §§. Detta innebär en utvidgning i förhållande till gällande rätt som straffbelägger försök enbart vid brott mot nuvarande 1, 3 och 4 §§ (våldtäkt eller våldförande, otukt med barn och otukt med ungdom). Den praktiska effekten blir främst att sådana gärningar som i dag skulle bedömas som försök till frihetskränkande otukt eller koppleri och i enlighet härmed är straffria fortsättningsvis blir kriminaliserade som försök till antingen sexuellt tvång, sexuellt utnyttjande eller koppleri.

Inga sedlighetsbrott är i dag straffbara på förberedelse- eller stämplingsstadiet. Enligt förevarande paragraf skall förberedelse och stämpling till brott vara straffbart vid brott mot 1 § samt mot 4 § andra stycket och 9 § (våldtäkt, grov våldtäkt, grovt sexuellt utnyttjande av underårig och grovt koppleri).

Handlingar som utgör förberedelse eller stämpling till brott utan att gärningsmannen uppnått försökspunkten kan tänkas förekomma i vissa

fall. Ett exempel kan vara att några män tillsammans planlägger en grupp-våldtäkt, utser ett offer, lyckas få offret till en från gärningsmännens synpunkt lämplig plats men ändå blir avbrutna innan något övergrepp har inletts. Det kan också röra sig om ett fall där någon eller några personer anskaffar lokaler för bordellverksamhet och söker knyta lämpliga kontakter med presumtiva kunder men där planerna på bordellverksamhet av någon oförutsedd anledning inte realiserar.

Mitt förslag i denna del, som överensstämmer med sexualbrottskommitténs, föranleds i första hand av den principiella uppfattningen att en kriminalisering på försöks- och förberedelsestadiet skall ske när det gäller så pass allvarliga brott som det här är fråga om. Det kan erinras om att försök till misshandel samt förberedelse och stämpling till grov misshandel utgör straffbelagda handlingar.

13 §

Paragrafen motsvarar tredje stycket av nuvarande 11 §. Första och andra styckena i sistnämnda paragraf har upphävts av skäl som har angetts i den allmänna motiveringen (avsnitt 2.7).

I paragrafen regleras möjligheten att underlåta åtal vid brott riktat mot den som är under 15 år.

I gällande rätt finns möjlighet för åklagare att underlåta åtal vid otukt med barn och otukt med ungdom samt försök till sådant brott när gärningsmannen är obetydligt äldre än målsäganden och åtal inte är påkallat ur allmän synpunkt.

Förslaget innebär vissa jämkningar i förhållande till gällande rätt.

Brottet sexuellt utnyttjande av underårig har betydligt snävare tillämpningsområde än gällande rätts bestämmelse om otukt med ungdom. Vid detta brott torde anledning att avstå från åtal i praktiken aldrig föreligga. Av denna anledning är paragrafen inte tillämplig vid brottet sexuellt utnyttjande av underårig.

De brott där åklagare i vissa fall skall underlåta åtal har i förslaget begränsats till sexuellt umgänge med barn och försök till sådant brott samt sexuellt ofredande av barn enligt 7 § första stycket. Dessa brott har sina närmaste motsvarigheter i gällande rätts bestämmelser rörande otukt med barn och otuktigt beteende enligt nuvarande 6 § första stycket. Sistnämnda brott omfattas inte av den nuvarande särskilda åtalsregeln. Åtalsregeln har i överensstämmelse med gällande rätt begränsats till fall då fråga är om sexuella handlingar mellan två tonåringar som skiljer sig obetydligt i ålder och utveckling.

Åtal skall emellertid väckas när det är påkallat ur allmän synpunkt. Som exempel på sådana fall kan nämnas att en 17-årig pojke använder en 14-årig flicka som modell för framställning av pornografisk bild utan att använda sig av tvång men i fullt medvetande om att hon hyser motvilja mot handlingarna.

Anledning saknas att i enlighet med kommittéförslaget uttryckligen ange att åtalsregeln även gäller när fråga är om medverkan till brott av här aktuellt slag.

Ikraftträdande

Några särskilda övergångsregler vid ikraftträdandet av den nya lydelsen av 6 kap. BrB föreslås inte. Därav följer att allmänna bestämmelser rörande införande av ny lag på straffrättens område blir att tillämpa. De bestämmelser som är av intresse i detta sammanhang är 5 och 7 §§ lagen (1964: 163) om införande av brottsbalken (BrP).

I 5 § andra stycket BrP föreskrivs som huvudregel att straff skall bestämmas efter den lag som gällde när gärningen företogs. Om annan lag gäller när domen meddelas, skall – bortsett från ett undantagsfall som här saknar aktualitet – den lagen tillämpas, om den leder till frihet från straff eller lindrigare straff. Det bör framhållas att lagrummet förutsätter att man vid bedömandet av om en ny lag leder till lindrigare straff skall göra en jämförelse mellan de resultat till vilka man kommer i det konkreta fallet genom tillämpning av äldre resp. ny lag. I vissa fall kan man emellertid generellt avgöra om ny eller äldre lag leder till det lindrigare straffet eller till att gärningen är straffri.

Mitt förslag innebär att den särskilda angivelsebestämmelsen och den därtill knutna preskriptionsbestämmelsen i nuvarande 6 kap. 11 § första och andra styckena skall upphävas. Beträffande gärningar begångna före ikraftträdandet som enligt äldre lag skall rubriceras som våldtäkt, våldförande eller försök till sådant brott eller som frihetskränkande otukt kommer dessa regler att gälla även efter den nya lagens ikraftträdande. Detta följer av 7 § BrP och den princip som kommer till uttryck i 12 § samma lag.

4.2 Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken

20 kap. 15 §

I det nya andra stycket, som berörts i avsnitt 2.9 i den allmänna motiveeringen, regleras målsägandens rätt att vid behov biträdas av en lämplig person som kan lämna henne eller honom personligt stöd under domstolsförhandlingen.

Bakgrunden till stycket är att det erfarenhetsmässigt inte sällan förhåller sig så att målsäganden upplever rättegången som en stark påfrestning. Detta gäller naturligtvis särskilt om brottet har inneburit en allvarlig personlig kränkning, som fallet är när det gäller våldtäkt och liknande sexualbrott. Detsamma kan givetvis gälla även andra brottstyper, t. ex. kvinnomisshandel. Målsäganden tvingas till konfrontation med den som begått brottet, och denne har regelmässigt en försvarare vid sin sida. Åklagaren har till uppgift att styrka åtalet under iakttagande av sin objektivitetsplikt, och det ingår ju inte direkt i åklagarens uppgift att lämna stöd åt målsägan-

den. I synnerhet när det gäller brott som inneburit en allvarlig personlig kränkning och dessutom kan ge upphov till starka psykiska reaktioner av skilda slag hos målsäganden — såsom vid våldtäkt och liknande sexualbrott — är det därför uppenbart att målsäganden kan vara i behov av särskilt stöd under rättegången.

Vid våldtäktsbrott och vid andra brott av här aktuellt slag — ett annat typexempel utgör kvinnomisshandel — har i den allmänna motiveringen pekats på möjligheten att en kontaktperson förordnas för målsäganden enligt socialtjänstlagen. I andra fall kan målsäganden tänkas få hjälp genom exempelvis närstående, kurator vid sjukhus eller skola eller företrädare för kvinnojour eller kvinnohus. I dessa fall är det ju som regel naturligt att den som biträder målsäganden på angivet sätt vid behov får vara närvarande vid förhören under förundersökningen enligt de regler som gäller om förhörsvittnen, se 23 kap. 10 § RB och 7 § förundersökningskungörelsen (1947:948). Detta kan ske redan nu, och några ändringar i de angivna reglerna har jag inte bedömt som nödvändiga.

Vad som däremot saknas i dag är en uttrycklig regel om rätt för den som biträder målsäganden med personligt stöd i anledning av brottet att fullgöra den uppgiften även under rättegången. Det förekommer säkerligen ofta att rätten ändå medverkar till en sådan ordning men stöd i någon uttrycklig föreskrift härom saknas.

I det nya andra stycket föreskrivs att en målsägande som hörs i anledning av åklagarens talan och som med hänsyn till brottets art eller eljest kan antas vara i behov av personligt stöd under rättegången i sådant hänseende får biträdas av någon lämplig person. Med "rättegången" förstås i detta sammanhang varje tillfälle då målsäganden hörs, dvs. — förutom huvudförhandlingen — även exempelvis häktningsförhandling, om målsäganden har inkallats till denna.

Biträdets uppgifter är begränsade till vad som faller inom ramen för beredande av personligt stöd. Biträdet bör uppenbarligen normalt anvisas plats bredvid målsäganden i rättssalen. Rättens ordförande bör kunna tillåta lågmält samtal mellan biträdet och målsäganden under förutsättning att rättegången inte störs, på samma sätt som vanligen sker när det gäller parter och ombud. Inom ramen för biträdets uppgifter får också anses ligga att för målsägandens räkning exempelvis framföra till rätten att målsäganden för tillfället inte orkar svara på flera frågor eller av annat skäl behöver en paus i förhandlingen. Det bör falla inom ramen för biträdets uppgifter att undantagsvis vid behov fästa rättens ordförandes uppmärksamhet på att en fråga till målsäganden kan bedömas vara av särskilt påfrestande art. Däremot har biträdet givetvis inte till uppgift att i egentlig mening medverka vid utredningen av ansvarsfrågan under domstolsförhandlingen.

Någon ersättning i särskild ordning av statsverket avses inte utgå till den som lämnar biträde enligt förevarande paragraf.

4.3 Förslaget till lag om ändring i jordabalken

12 kap. 42 §

Bestämmelsen har behandlats i avsnitt 2.8 i den allmänna motiveringen.

Punkt 8 innebär i gällande lydelse att hyresrätten till en lägenhet är förverkad och hyresvärden berättigad att säga upp avtalet, om lägenheten helt eller till väsentlig del används för näringsverksamhet eller därmed likartad verksamhet vilken utgör eller i vilken till ej oväsentlig del ingår brottsligt förfarande. Denna bestämmelse är regelmässigt tillämplig i fall då hyresrätten tillkommer en person som gjort sig skyldig till koppleri genom att upplåta lägenheten för prostitution (jfr prop. 1979/80: 179 s. 29). I den nya lydelsen blir emellertid punkten tillämplig även i andra fall då en lägenhet helt eller till väsentlig del används för tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning. Det gäller här i praktiken ofta fall då prostitutionsverksamheten sker under täckmantel av en poseringsateljé, ett massageinstitut e. d.

Används lägenheten till stadigvarande bostad av en prostituerad som dessutom tar emot kunder i lägenheten, kan förverkanderegeln i praktiken knappast bli tillämplig; kravet på att prostitutionsverksamheten skall utgöra hela eller den väsentliga användningen torde då inte kunna anses uppfyllt. Något uttryckligt undantag för detta fall har inte ansetts motiverat. Ofta är emellertid i denna situation annan förverkandegrund tillämplig (närmast någon av punkterna 3 och 5).

Enligt 43 § andra stycket skall uppsägning på förevarande grund ske senast två månader från det hyresvärden fick kännedom om förhållandet. För fall då fråga varit om brottslig verksamhet finns dock en särskild möjlighet till förlängning. (Jfr prop. 1979/80: 179 s. 30).

I fråga om ikraftträdandebestämmelsen får jag hänvisa till ovannämnda proposition s. 112.

4.4 Förslaget till lag om ändring i bostadsrättslagen (1971: 479)

Jag får i denna del hänvisa till vad jag har anfört i anslutning till 12 kap. 42 § jordabalken.

4.5 Förslaget till lag om ändring i sekretesslagen (1980: 100)

Ändringen är redaktionell.

5 Hemställan

Jag hemställer att lagrådets yttrande inhämtas över förslagen till

1. lag om ändring i brottsbalken,
2. lag om ändring i rättegångsbalken,
3. lag om ändring i jordabalken,
4. lag om ändring i bostadsrättslagen (1971: 479),
5. lag om ändring i sekretesslagen (1980: 100).

6 Beslut

Regeringen beslutar i enlighet med föredragandens hemställan.

LAGRÅDET

Utdrag
PROTOKOLL
vid sammanträde
1983-12-15

Närvarande: justitierådet Höglund, regeringsrådet Wahlgren, justitierådet Rydén.

Enligt utdrag av protokoll vid regeringssammanträde den 15 september 1983 har regeringen på hemställan av statsrådet Rainer beslutat inhämta lagrådets yttrande över förslag till

1. lag om ändring i brottsbalken,
2. lag om ändring i rättegångsbalken,
3. lag om ändring i jordabalken,
4. lag om ändring i bostadsrättslagen (1971: 479) och
5. lag om ändring i sekretesslagen (1980: 100).

Förslagen har inför lagrådet föredragits av hovrättsassessorn Anita Meyerson.

I ärendet har från före detta rådmannen Harald Ljungström i Vällingby till lagrådet inkommit fyra särskilda skrifter, dagtecknade den 20 september, den 8 och den 13 oktober samt den 29 november 1983, jämte vid skrifterna fogade handlingar, allt rörande förslaget till ändring i 6 kap. brottsbalken.

Förslagen föranleder följande yttrande av lagrådet:

Förslaget till lag om ändring i brottsbalken

4 kap.

3 §

Paragrafen har i det remitterade förslaget undergått en redaktionell ändring med anledning av att begreppet otukt avses bli utmönstrat ur brottsbalken. Sålunda har uttrycket "utnyttjad till otuktigt levnadssätt" ersatts med "sexuellt utnyttjad". Det senare uttrycket svarar dock inte helt mot det förra till innebörden. Bl. a. kan det omfatta även det fallet att mannen eller kvinnan blir sexuellt utnyttjad av endast en person såsom partner till denne. Dessutom leder det tanken till det i förslaget upptagna särskilda brottet sexuellt utnyttjande i 6 kap. 3 §, jfr även 4 §. Med det nuvarande uttrycket otuktigt levnadssätt åsyftas vanemässiga utomäktenskapliga förbindelser av tillfällig natur, i främsta rummet den mer eller mindre yrkesmässiga, kvinnliga eller manliga prostitutionen (se NJA II 1962 s. 189). För att den nya lydelsen skall bättre svara mot vad som avses

torde, med anknytning till uttryckssättet i 6 kap. 8 och 9 §§ i förslaget, väljas formuleringen "utnyttjad för tillfälliga sexuella förbindelser".

Även andra redaktionella jämkningar har vidtagits i paragrafen. Bl. a. ersätts ordet "eljest" i första meningen med uttrycket "i annat fall". Om det träffande ordet "eljest" måste bytas ut mot annat uttryck, bör detta med hänsyn till lydelsen av 4 kap. 2 § här vara "i annat fall än som avses i 1 eller 2 §".

6 kap.

1 §

Första stycket. Enligt gällande rätt krävs för att våldtäkt skall föreligga att övergreppet förövas av en man mot en kvinna och att kvinnan tvingas till samlag. Denna innebörd av våldtäkt har ansetts för snäv och även förmenats ge upphov till gränsdragningsproblem i rättstillämpningen. Kritik har sålunda anförts mot att brottsutredningarna måst inriktas på den svårutredda frågan, om handlingsförloppet kan anses ha inneburit samlag. I det remitterade förslaget utvidgas våldtäktsbegreppet till att omfatta även annat sexuellt övergrepp än påtvingat samlag. Också sexuella övergrepp av kvinnor mot män eller av homosexuell natur – mellan män eller mellan kvinnor – skall kunna hänföras under straffbestämmelsen för våldtäkt. Förslaget tar därmed i första hand sikte på den allvarliga kränkning av offrets personliga och sexuella integritet som gärningen innebär. Kränkningen anses vara av principiellt samma slag vare sig en man tvingar en kvinna till samlag eller han gör sig skyldig till allvarligt sexuellt övergrepp av annat slag. Exempel på hithörande allvarliga kränkningar anføres i kommittébetänkandet (s. 71 och 148) och i remissprotokollet (avsnitt 2.2 och 4.1).

Mot en utvidgning av våldtäktsbegreppet enligt de tankegångar som ligger bakom lagförslaget i denna del finner sig lagrådet inte böra rikta någon erinran. Däremot vill lagrådet till närmare prövning ta upp den teknik som valts för den nya straffbestämmelsens utformning.

För att ge uttryck åt den vidgade innebörden av våldtäktsbegreppet används i förslaget lydelsen "samlag eller därmed jämförligt sexuellt umgänge". Med en sådan bestämning avses också att vinna den fördelen att de rättsvårdande myndigheterna inte behöver undersöka i detalj hur övergreppet gick till. Av betänkandet och remissprotokollet framgår emellertid att inte allt sexuellt umgänge åsyftas. Som också lagtexten ger vid handen kommer endast sådant sexuellt umgänge i fråga som kan anses jämförligt med samlag. Annat sexuellt umgänge faller utanför straffbestämmelsen. Det kan i stället bli hänförligt under 2 § i förslaget. Även exempel på sexualhandlingar som inte är jämförliga med samlag anføres i betänkandet (s. 148) och i remissprotokollet (avsnitt 2.2 och 4.1).

Förslaget kan väl sägas upphäva de gränsdragningsproblem som gällande rätt medfört i praxis. Men i stället skapas nya liknande problem, i det att

förslaget drar en gräns mellan sådant sexuellt umgänge som är jämförligt med samlag och sådant sexuellt umgänge som inte är det. Av betänkandet och remissprotokollet att döma blir i många fall av betydelse vilken del av kroppen som berört eller berörts av den enas eller den andras könsorgan. Både utrednings- och bedömningssvårigheter uppkommer härmed, när det skall avgöras om handlingen är jämförlig med samlag eller inte. Delade meningar om den föreslagna utformningen har också kommit till uttryck under remissbehandlingen av kommittéförslaget. Gränsdragningen försvåras av att jämförelsen enligt den föreslagna lydelsen skall hänföra sig till själva den sexuella handlingen. Det ligger nämligen något främmande i att jämföra här ifrågakarande sexuella handlingar, som kan vara av vitt skilda slag, med samlag, som är uttryck för könsakten mellan man och kvinna i samförstånd. I remissprotokollet framhålls att det bör krävas att handlingen skall ha varit av klart samlagsliknande karaktär för att brottet skall bedömas som våldtäkt. Med detta synsätt kan svårligen till våldtäkt hänföras t. ex. sexuella övergrepp som består i att något främmande föremål förs in i kvinnan eller som har ett sadistiskt inslag och som kan vara väl så kränkande som ett påtvingat samlag. Om man vill utvidga våldtäktsbrottet till att omfatta allehanda sexuella övergrepp hellre än att belägga dessa med samma straff under annan beteckning, synes det vara riktigare att vid bedömningen av övergreppet ta sikte på den sexuella kränkningens natur i stället för själva sexualhandlingar som sådan. Jämförelsen bör med andra ord avse det sexuella övergreppet i fråga, å ena sidan, och det övergrepp som består i *påtvingat* samlag, å den andra. I sin framställning rörande innebörden av begreppet våldtäkt begagnar sig också kommittén av en jämförelse just med *påtvingat samlag* (bet. s. 71).

I enlighet med det anförda synes det vara att föredra att den grundläggande bestämmelsen om våldtäkt får utformas så att den i en första mening innehåller att den som tvingar annan till samlag genom våld eller genom hot som innebär eller för den hotade framstår som trängande fara, döms för våldtäkt till fängelse lägst två och högst sex år. I en andra mening torde få följa tilläggsbestämmelsen, att lika med våld anses att försätta den andra i vanmakt eller annat sådant tillstånd. Därefter torde i en tredje mening föreskrivas att för våldtäkt döms också när någon genom våld eller hot som nu sagts mot annan begår annat sexuellt övergrepp, vilket med hänsyn till kränkningens art och omständigheterna i övrigt är jämförligt med påtvingat samlag.

Andra stycket. Med hänsyn till den föreslagna utvidgningen av våldtäktsbegreppet föreslog sexualbrottskommittén en sänkning av minimistraffet för våldtäkt från två till ett års fängelse. Denna ändring fick inte, betonade kommittén, uppfattas som att kommittén allmänt ville se mildare på våldtäktsbrottet eller leda till mildare straffmätning än för närvarande. I remissprotokollet har föredragance statsrådet anslutit sig till kommitténs uppfattning och anfört att det snarare fanns fog för en skärpning av den

allmänna synen på denna sorts brottslighet. Med denna utgångspunkt har föredragande statsrådet förklarat sig ha svårt att godta kommitténs förslag till sänkning av minimistraftet. Som emellertid en del förfaranden, som nu hänförs till de lindrigare brotten frihetskränkande otukt eller våldförande, kommer att enligt förslaget bedömas som våldtäkt var det enligt föredragande statsrådet uppenbart att fängelse i två år skulle vara en alltför sträng påföljd för vissa sådana fall. Detta har i det remitterade förslaget beaktats på det sättet att i våldtäktsparagrafen tillfogats en särskild bestämmelse, som ett andra stycke, av innehåll att om brottet med hänsyn till våldets eller hotets art och omständigheterna i övrigt är mindre grovt gärningsmannen skall dömas till fängelse i högst fyra år.

Det föreslagna uttrycket "mindre grovt" är enligt lagrådets mening inte så lämpligt för avsedda fall med hänsyn till att paragrafen i det följande, i ett tredje stycke, upptar en särskild bestämmelse för brott som uttryckligen betecknas som grovt och som är förenat med förhöjt straff, fängelse lägst fyra och högst tio år. Andra styckets bestämmelse kan med hänsyn härtill läsas som om det avser brott som är "mindre grovt" i förhållande till tredje styckets grova brott. Lagrådet förordar därför den jämkningen att andra stycket får avse fall då brottet med hänsyn till våldets eller hotets art och omständigheterna i övrigt är att anse som "mindre allvarligt".

Meningen med den tillfogade bestämmelsen i andra stycket är av remissprotokollet att döma att för vissa fall skapa möjlighet att döma till lindrigare straff än det lägsta straffet för normalbrottet, fängelse två år. Bestämmelsen upptar emellertid en särskild straffskala, nämligen fängelse i högst fyra år. Denna sammanfaller som synes till en del med straffskalan för normalbrottet, vilken är fängelse lägst två och högst sex år. Detta i förening med bestämmelsens utformning i övrigt skapar intryck av att andra stycket avser ett särskilt brott med egen straffskala, låt vara att det inte fått egen beteckning utan skall rubriceras som våldtäkt. Därmed bevaras föreställningen om att det fortfarande skall finnas en särskild, lindrigare form av sexuellt övergrepp motsvarande det nuvarande brottet våldförande, något som man eljest velat komma ifrån i förslaget. Till undvikande av en sådan föreställning bör andra stycket utformas som en undantagsbestämmelse i fråga om straffmätningen och gå ut på att straffet i vissa fall kan sättas lägre än straffskalan för normalbrottet. Ett särskilt maximistraft är heller inte påkallat för hithörande fall. Lagrådet föreslår att bestämmelsen ges det innehållet att om brottet med hänsyn till våldets eller hotets art och omständigheterna i övrigt är att anse som mindre allvarligt får dömas till fängelse på kortare tid än som sägs i första stycket.

Med en sådan utformning vinnns också den fördelen i förhållande till det remitterade förslaget att domstolen aldrig behöver tveka om tillämpningen av första eller andra stycket i paragrafen. Anledning att åberopa andra stycket kommer i fråga endast i fall då straffet anses böra sättas under fängelse två år.

8 §

Det föreslagna andra stycket innehåller en ny bestämmelse av innebörd att den som med nyttjanderätt har upplåtit en lägenhet och som får vetskap om att lägenheten helt eller till väsentlig del används för tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning anses främja denna verksamhet, om den fortsätter eller återupptas i lägenheten och han underlåter att göra vad som skäligen kan begäras för att få upplåtelsen att upphöra. I anslutning härtill föreslås en ändring i bl. a. 12 kap. 42 § jordabalken (hyreslagen) av innehåll att en hyresgäst skall anses ha förverkat hyresrätten till sin lägenhet, om denna väsentligen används för prostitutionsverksamhet.

Förevarande straffbestämmelse i 6 kap. 8 § i förslaget har enligt motiven till syfte att ålägga hyresvärden en rättslig skyldighet att begagna sig av de i hyreslagen genom förslaget tillskapade möjligheterna att säga upp hyresavtalet med den hyresgäst som använder lägenheten för prostitutionsverksamhet. För att undgå straffansvar enligt bestämmelsen skall en hyresvärd, enligt vad som sägs i remissprotokollet, antingen förmå hyresgästen att upphöra med prostitutionsverksamhet i den förhyrda lägenheten eller också vad som skäligen kan begäras för att få upplåtelsen att upphöra. Såvitt uttalandet gäller skyldighet för hyresvärden att söka förmå hyresgästen att upphöra med prostitutionsverksamhet saknar det täckning i den föreslagna bestämmelsen. En sak för sig är att hyresvärden kan undgå den skyldighet att uppsäga hyresförhållandet som bestämmelsen föreskriver, om han förmår hyresgästen att upphöra med prostitutionsverksamheten.

I remissprotokollet anförs vidare bl. a. att, om hyresvärden har kännedom om att lägenheten används för koppleri, det skäligen bör kunna begäras av honom att han anmäler brottet till polis- eller åklagarmyndighet. Resulterar en sådan anmälan sedermera i en fällande dom, får hyresvärden — heter det vidare — möjlighet att fullfölja sitt agerande genom att säga upp hyresgästen, om det behövs för att fortsatt prostitutionsverksamhet skall kunna förhindras. Även detta uttalande synes alltför långtgående i den mån det avser att utsäga att hyresvärdens skyldighet enligt bestämmelsen omfattar anmälan till polis- eller åklagarmyndighet. Den skyldighet den föreslagna bestämmelsen ålägger upplåtaren sträcker sig inte längre än till åtgärder med avseende på själva upplåtelsen. Han skall sålunda vidta de åtgärder som krävs för att han skall få upplåtelsen att upphöra. Däremot ålägges den föreslagna bestämmelsen, sådan den är utformad, inte hyresvärden att vid straffansvar göra polisanmälan för att få till stånd en närmare utredning i saken. Bestämmelsen skiljer sig sålunda från bestämmelsen i 23 kap. 6 § brottsbalken om straffansvar för den som underlåter att avslöja brott. Denna senare bestämmelse tar sikte just på bl. a. anmälan av brott genom sin lydelse "Underlåter någon att i tid anmäla eller eljest avslöja brott . . ."

Det nyss återgivna uttalandet i remissprotokollet föranleder likväl viss tvekan om den föreslagna bestämmelsens innebörd. Bestämmelsen har sitt

mönster i den år 1980 antagna nya 18 § i 16 kap. brottsbalken angående straffansvar för hyresvärd, som inte vidtar åtgärder för att få hyresförhållandet att upphöra när lägenheten används för dobbleri. I motiven till den bestämmelsen sägs, att upplåtaren i princip skall handla så att han omedelbart eller längre fram kan bringa upplåtelsen att upphöra. Vidare anføres att den naturliga åtgärden, när en hyresvärd har fått veta att illegal spelverksamhet bedrivs i en lägenhet som tillhör honom, bör vara att ange brottet till åklagarmyndigheten eller polisen (NJA II 1980 s. 399). Dessa uttalanden i förening kan ge intryck av att bestämmelsen skulle innefatta skyldighet för hyresvärden att anmäla verksamheten till åklagarmyndigheten eller polisen. En sådan vidsträckt innebörd kan dock inte utläsas av den lydelse paragrafen fått. Detsamma måste anses gälla den nu föreslagna bestämmelsen. Men om meningen är att skyldigheten skall omfatta även andra åtgärder än sådana som hänför sig till själva upplåtelsen, t. ex. anmälan till åklagarmyndighet eller polis, bör bestämmelsen förtydligas i denna del.

Även i ett annat hänseende skiljer sig den nu föreslagna bestämmelsen från den i 23 kap. 6 § brottsbalken. Enligt den senare gäller det allmänna uppsåtsrekvisitet med avseende på det brott som är i fråga, dvs. att eventuellt uppsåt är tillräckligt. Uppsåtsrekvisitet anses med andra ord uppfyllt redan vid misstanke om att brott är å färde; om det kan hållas för visst att den som hyser misstanken skulle ha underlåtit att avslöja brottet även om han varit säker på att detta skulle begås därest han inte avslöjade det (se kommentaren till brottsbalken II, 5 uppl. 1982, s. 660). Den nu föreslagna bestämmelsen förutsätter däremot vetskap hos hyresvärden, vilket är ett starkare krav i fråga om det subjektiva rekvisitet. Bestämmelsen överensstämmer även på denna punkt med 16 kap. 18 § brottsbalken, och i motiven till denna bestämmelse anføres, att det i kravet på vetskap ligger en begränsning av ansvaret på så sätt att enbart misstanke om att dobbleri förekommer inte är tillräckligt för ansvar (NJA II 1980 s. 399). Det kvalificerade kravet på uppsåt enligt den föreslagna bestämmelsen får tydligen anses innebära, att hyresvärden skall ha sådan kännedom om verksamheten i lägenheten att han kan med framgång föra en uppsägnings-talan mot hyresgästen. Av det tidigare anförda framgår att bestämmelsen inte innebär skyldighet för hyresvärden att vid uppkommen misstanke göra polisanmälan för att den vägen skaffa sig visshet om verksamheten i lägenheten.

Att märka är slutligen den skillnad som föreligger mellan det fallet då lägenheten används för koppleri och det då den används för enbart prostitution. I det senare fallet kan aldrig uppkomma fråga om att skapa visshet genom polisanmälan eller liknande, eftersom verksamheten inte är brottslig.

I redaktionellt hänseende skiljer sig den föreslagna bestämmelsen från motsvarande bestämmelse i 16 kap. 18 § brottsbalken. Lagrådet vill förordna en lydelse som närmare ansluter sig till denna bestämmelse. I enlighet

härmed torde den nya bestämmelsen få lyda att, om den som med nyttjanderätt har upplåtit en lägenhet får vetskap om att lägenheten helt eller till väsentlig del används för tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning och han underlåter att göra vad som skäligen kan begäras för att få upplåtelsen att upphöra, han skall, om verksamheten fortsätter eller återupptas i lägenheten, anses ha främjat verksamheten och dömas till ansvar enligt första stycket. Genom den här förordade lydelsen blir det tydligt att – såsom i fråga om dobbleri – en brottsförutsättning är att verksamheten förekommer i lägenheten efter det att hyresvärden har underlåtit att vidta sådana åtgärder för att avbryta lägenhetsupplåtelsen som skäligen varit påkallade (se NJA II 1980 s. 399).

Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken

20 kap.

15 §

I lagstiftningsärendet har ägnats stor uppmärksamhet åt frågan, hur den som blivit utsatt för sexuellt övergrepp skall på lämpligaste sätt beredas hjälp under efterföljande förundersökning och rättegång. Lagrådsremissen innehåller redogörelse för förslag om att stöd i angivna hänseenden skall lämnas av sjukvårdens och socialtjänstens organ. Förslagen omfattar också att material för utbildning och information om det rättsliga förfarandet skall utarbetas. Dessa förslag föranleder inte någon erinran från lagrådets sida.

Kommittén har också tagit upp frågan, om det behövs särskilda bestämmelser om rätt för kvinnor som blivit utsatta för sexualbrott att få juridiskt biträde bl. a. i en påföljande rättegång. Enligt kommitténs mening saknas åtminstone för närvarande anledning att införa bestämmelser härom. Kvinnans behov av någon som ger henne stöd och hjälp kan enligt kommittén i stället tillgodoses genom att en person inom socialtjänstens ram förordnas att vara stödperson åt henne, såväl i rättegången som utanför denna.

Lagrådsremissen upptar inte något förslag till särskilda regler om juridiskt biträde åt målsäganden i mål angående sexualbrott. Däremot föreslås, som ett andra stycke i förevarande paragraf, en ny bestämmelse av innehåll att en målsägande, som hörs med anledning av åklagarens talan och som med hänsyn till brottets art eller annars kan antas vara i behov av personligt stöd under rättegången, i sådant hänseende får biträdas av någon lämplig person. Bestämmelsen gäller brottmål över huvud men är närmast avsedd för mål om ansvar för sexualbrott och kvinnomisshandel. I remissprotokollet framhålls särskilt att biträdets uppgifter är begränsade till vad som faller inom ramen för beredande av personligt stöd.

Lagrådet kan ansluta sig till de tankegångar som ligger bakom den föreslagna bestämmelsen. Denna ger emellertid upphov till vissa praktiska spörsmål som bör klarläggas. I anslutning härtill bör framhållas att, eftersom kommitténs betänkande inte upptog något motsvarande förslag, någon bestämmelse i ämnet inte varit föremål före remissbehandling. Det hade varit värdefullt med synpunkter från domar-, åklagar- och advokat-håll på det praktiska behovet och den närmare utformningen av en lagregel.

Enligt den föreslagna lagtexten får målsäganden under rättegången "biträdas" av någon lämplig person. I motiveringen till bestämmelsen talas också om "biträdet". Detta ger intryck av att fråga är om juridiskt biträde, dvs. en person som skall kunna medverka vid förhandlingen ungefär på samma sätt som sådant rättegångsbiträde som avses i 12 kap. 22 § rättegångsbalken (jfr 20 §, även 41 §, rättshjälpslagen och 10 kap. 13 § föräldrabalken). Som framgått är emellertid stödpersonens uppgift enligt förslaget inskränkt uteslutande till att ge målsäganden stöd på det personliga planet. Någon rättegångshandling äger stödpersonen sålunda inte företa. Han får t. ex. inte ställa frågor vid förhör med målsäganden, den tilltalade eller vittnen. Målsäganden får inte heller rådgöra med honom om hur frågor under målsägandeförhöret skall besvaras. Enligt remissprotokollet bör det falla inom biträdets uppgifter att vid behov fästa rättens uppmärksamhet på att en fråga till målsäganden kan bedömas vara särskilt påfrestande art. I anslutning härtill bör framhållas att det däremot ligger utanför den stödjande personens uppgifter att ta ställning till om en fråga till målsäganden är av betydelse för prövningen av åtalet eller förd skadeståndstalan. En sådan bedömning ankommer på parterna och deras ombud eller juridiska biträden samt, ytterst, på rätten (se 46 kap. 4 § rättegångsbalken).

Saken kommer självfallet i ett annat läge, om den person som åtföljer målsäganden vid förhandlingen gör detta i egenskap av rättegångsbiträde enligt reglerna i 12 kap. rättegångsbalken. Vid förhandlingens början måste därför, om målsäganden för egen talan, klargöras vilken ställning den medföljande personen avses skola inta i rättegången.

Ett spörsmål är om det åligger rätten att i förväg pröva huruvida det finns behov av stöd åt målsäganden vid en kommande förhandling och, om sådant behov anses föreligga, ta initiativ till att någon lämplig person infinner sig vid förhandlingen. Remissprotokollet ger ingen antydning om att en sådan aktivitet från rättens sida är avsedd. Som den föreslagna regleringen är utformad ligger det också närmast till hands att i princip överlåta åt målsäganden att, i samråd med de sociala organ som kan vara inkopplade, själv bedöma om stöd behövs.

En ytterligare fråga är om rätten skall utfärda kallelse på den som, enligt vad som har anmälts för rätten, skall tjänstgöra såsom stöd åt målsäganden vid förhandlingen. Det förefaller naturligt att rätten skickar underrättelse om förhandlingen till personen i fråga. I praktiken torde det emellertid i

allmänhet komma att gå till så, att stödpersonen utan några formaliteter infinner sig till förhandlingen vid målsägandens sida. En fråga som rätten kan få anledning att ta ställning till är, om avsaknaden av personligt stöd åt målsäganden skall anses utgöra hinder för huvudförhandling.

Några närmare kvalifikationskrav på den som skall tjänstgöra som stöd åt målsäganden har inte uppställts. Det krävs endast att han är lämplig. Någon särskild prövning av lämpligheten torde i normala fall inte behöva göras av rätten.

I mål om ansvar för sexualbrott är det ej ovanligt att huvudförhandlingen åtminstone till någon del hålls inom stängda dörrar. När så sker får det förutsättas att den som har följt med såsom stöd åt målsäganden äger närvara under förhandlingen i samma utsträckning som målsäganden.

Enligt förslaget skall ersättning av statsverket inte utgå till den som lämnar en målsägande stöd i enlighet med förevarande 15 §. Om målsäganden har fört ansvars- eller skadeståndstalan mot den tilltalade, kan det tänkas att målsäganden av denne vill begära ersättning för rättegångskostnad bestående i gottgörelse åt stödpersonen. Det synes tveksamt om sådan gottgörelse avses utgöra ersättningsgill rättegångskostnad (jfr 18 kap. 8 § och 31 kap. 11 § rättegångsbalken). Ett klagörande på denna punkt är önskvärt.

Mot bakgrund av de övriga förslag till stödåtgärder som berörts i det föregående ter det sig tveksamt, om det finns tillräckligt behov av en särskild bestämmelse i ämnet. Lagrådet vill dock inte motsätta sig att en bestämmelse införs.

Under hänvisning till vad som sagts förut får lagrådet, när det gäller lydelsen av den föreslagna regeln, föreslå att orden "i sådant hänseende biträdas av någon lämplig person" utbyts mot "åtföljas av lämplig person som sådant stöd".

Enligt det remitterade förslaget har bestämmelsen fått sin plats i 20 kap. 15 § andra stycket rättegångsbalken. Denna paragraf reglerar nu frågan om ersättning till målsägande för inställelse i rättegång. Den nya bestämmelsen har föga samband med denna regel. Den synes därför böra få sin plats i en särskilt paragraf i kapitlet, närmast efter 15 §.

Övriga lagförslag

Lagrådet lämnar förslagen utan erinran.

JUSTITIEDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
1984-02-02

Närvarande: statsministern Palme, ordförande, och statsråden I. Carlsson, Feldt, Sigurdsen, Gustafsson, Leijon, Hjelm-Wallén, Peterson, Boström, Bodström, Gradin, R. Carlsson, Holmberg, Hellström, Thunborg, Wickbom

Föredragande: statsrådet Wickbom

Proposition om ändring i brottsbalken m. m (sexualbrotten)

1 Anmälan av lagrådsyttrande

Föredraganden anmäler lagrådets yttrande¹ över förslag till

1. lag om ändring i brottsbalken,
 2. lag om ändring i rättegångsbalken,
 3. lag om ändring i jordabalken,
 4. lag om ändring i bostadsrättslagen (1971: 479)
- och
5. lag om ändring i sekretesslagen (1980: 100).

Föredraganden redogör för lagrådets yttrande och anför.

2 Förslaget till lag om ändring av brottsbalken

4 kap. 3 §

Jag godtar lagrådets förslag till justeringar beträffande denna paragraf.

6 kap. 1 §

Första stycket

Förslaget i lagrådsremissen innebär bl. a. att gärningsbeskrivningen för våldtäktsbrottet utvidgas på det sättet att ansvar för våldtäktsbrott skall kunna komma i fråga inte bara vid övergrepp som har innefattat samlag utan också när fråga har varit om därmed jämförligt sexuell umgänge.

¹ Beslut om lagrådsremiss fattat vid regeringssammanträde den 15 september 1983.

Lagrådet har sagt sig inte ha någon erinran mot en utvidgning av våldtäktsbegreppet enligt de tankegångar som ligger bakom förslaget i denna del. Enligt lagrådet kan förslaget sägas upphäva de gränsdragningsproblem som gällande rätt har medfört i praxis. Lagrådet har emellertid pekat på att nya liknande problem uppkommer. Med hänvisning bl. a. härtill har lagrådet förordat att regleringen utformas så att våldtäktsansvar skall kunna komma i fråga när någon mot annan begår ett övergrepp som med hänsyn till kränkningens art och omständigheterna i övrigt är jämförligt med *påtvingat* samlag. Jämförelsen kommer därmed att avse det sexuella övergreppet i fråga å ena sidan och det övergrepp som består i ett *påtvingat* samlag å den andra. Denna ordning synes enligt lagrådet riktigare, om man vill utvidga våldtäktsansvaret till att omfatta allehanda sexuella övergrepp hellre än att belägga dessa med samma straff under annan beteckning.

Med anledning av vad lagrådet sålunda har uttalat vill jag framhålla att förslaget i lagrådsremissen inte i första hand har förestavats av önskemålet att undvika gränsdragningsproblem – sådana torde kunna uppkomma oavsett hur regleringen utformas – utan av intresset att övergrepp som till sin natur är likartade blir föremål för samma rättsliga bedömning. Avsikten har däremot inte varit att låta våldtäktsparagrafen omfatta allehanda övergrepp med sexuell anknytning så snart fråga är om en allvarlig kränkning. Som jag ser det skulle en reglering efter dessa linjer ge alltför stort utrymme för subjektiva bedömningar. Rättsläget på området kan då bli osäkert.

Jag anser att man bör hålla fast vid vad som uttalats i remissprotokollet om att ett övergrepp skall ha haft klart samlagsliknande karaktär för att det rättsligt skall bedömas som våldtäkt. Olika övergrepp av sadistiskt slag med sexuell anknytning – som t. ex. det av lagrådet berörda fallet att något främmande föremål förs in i kvinnan – synes därför inte utan vidare böra bedömas som våldtäkt, även om en sådan bedömning naturligtvis kan vara rimlig i vissa fall med hänsyn till handlingens syfte och omständigheterna i övrigt. I de situationer där ett sådant övergrepp inte kan anses jämförligt med samlag kan i stället – beroende på förhållandena i det särskilda fallet – ansvar för sexuellt tvång eller grov misshandel bli aktuellt. Däremot får som konstaterats i lagrådsremissen samlagsliknande handlingar av oralt eller analt slag som regel anses vara jämförliga med samlag vare sig fråga är om ett heterosexuellt eller homosexuellt övergrepp.

Av det anförda framgår att jag på denna punkt vidhåller det remitterade förslaget.

Andra stycket

Förslaget i remissen innebär att, när ett våldtäktsbrott med hänsyn till våldets eller hotets art och omständigheterna i övrigt är att anse som mindre grovt, straffskalan blir fängelse i högst fyra år.

Jag biträder lagrådets förslag att uttrycket "mindre grovt" ersätts av uttrycket "mindre allvarligt".

Jag biträder lagrådets förslag att uttrycket "mindre grovt" ersätts av uttrycket "mindre allvarligt".

Lagrådet har beträffande detta stycke också föreslagit att något maximistraff för här avsedda fall inte skall sättas ut utan att stycket endast skall ge möjlighet att underskrida eljest gällande straffminimum. Denna lösning synes emellertid avvika från den lagstiftningsteknik som brukar användas i brottsbalken (se t. ex. 4 kap. 1–3 §§). Vidare får ett maximistraff anses vara ägnat att understryka brottets allvarliga karaktär även när det gäller de här avsedda fallen. Jag anser därför inte att det finns skäl att frångå remissförslaget i detta hänseende.

6 kap. 8 §

Det föreslagna andra stycket innehåller en ny bestämmelse av innebörd att den som med nyttjanderätt har upplåtit en lägenhet och som får vetskap om att lägenheten helt eller till väsentlig del används för tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning anses främja denna verksamhet, om den fortsätter eller återupptas i lägenheten och han underlåter att göra vad som skäligen kan begäras för att få upplåtelsen att upphöra. I anslutning härtill har min företrädare i remissprotokollet uttalat att en hyresvärd, för att i den aktuella situationen undgå straffansvar, antingen måste förmå hyresgästen att upphöra med prostitutionsverksamhet i lägenheten eller också göra vad som skäligen kan begäras för att få upplåtelsen att upphöra. Enligt lagrådet saknar detta uttalande täckning i bestämmelsen såvitt avser det första alternativet. Som lagrådet också har framhållit undgår emellertid hyresvärden den skyldighet att söka få upplåtelsen att upphöra som bestämmelsen föreskriver, om han förmår hyresgästen att upphöra med prostitutionsverksamheten. Det berörda uttalandet i remissprotokollet synes mig därför vara riktigt.

I remissprotokollet har vidare anförts bl. a. att, om hyresvärden har kännedom om att lägenheten används för koppleri, det i vissa fall skäligen bör kunna begäras av honom att han anmäler brottet till polis- eller åklagarmyndighet. Resulterar en sådan anmälan sedermera i en fällande dom, får hyresvärden nämligen möjlighet att fullfölja sitt agerande genom att säga upp hyresgästen, om det behövs för att fortsatt prostitutionsverksamhet skall kunna förhindras. Lagrådet har betecknat detta uttalande som alltför långtgående och framhållit att den föreslagna bestämmelsen, sådan den är utformad, inte ålägger hyresvärden att vid straffansvar göra polisanmälan för att få till stånd en närmare utredning i saken.

Uttalandet i remissprotokollet skall emellertid inte förstås så att hyresvärden har en direkt skyldighet att göra polisanmälan. Vad som avsetts är endast att peka på att, om hyresvärden vet att lägenheten används för koppleriverksamhet men saknar bevisning om detta, han kan ha möjlighet att få fram den utredning som behövs om verksamheten genom att göra polisanmälan. Han kan sålunda i här aktuella situationer inte utan vidare

frita sig från ansvar genom att förebära utredningssvårigheter. Kan han skaffa utredning på annat sätt än genom att göra polisanmälan och avvakta resultatet av denna, står det givetvis honom fritt.

Det förtjänar i anslutning härtill anmärkas att – som lagrådet har påpekat – bestämmelsen uppställer krav på kvalificerat uppsåt för hyresvärdens del: han skall ha *vetskap* om att prostitutionsverksamhet förekommer och enbart en misstanke är inte tillräcklig. Med anledning av vad lagrådet har uttalat i anslutning härtill vill jag emellertid framhålla att kravet på att hyresvärdens skall ha *vetskap* om verksamheten inte i sig avses inbegripa att han med framgång kan föra en uppsägningstalan mot hyresgästen. Det kan ju förhålla sig så att hyresvärdens är väl medveten om att lägenheten väsentligen används för koppleri men saknar bevisning om förhållandet. Det är just för sådana fall som det i remissprotokollet har pekats på möjligheten att få fram utredning via en polisanmälan och en efterföljande fällande dom av domstol. Det synes i normalfallet kunna skäligen begäras av hyresvärdens att han skaffar fram utredning på det sättet, om han inte kan åstadkomma bevisning på annat vis. Däremot instämmer jag i vad lagrådet anfört om att bestämmelsen inte ålägger hyresvärdens att redan vid misstanke från hans sida om koppleri göra polisanmälan enbart för att själv skaffa sig visshet om verksamheten i lägenheten.

Jag har inte någon erinran mot den redaktionella justering av paragrafen som lagrådet har föreslagit.

3 Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken

Det remitterade förslaget till ett nytt andra stycke i 20 kap. 15 § rättegångsbalken innebär att en målsägande, som hörs med anledning av åklagarens talan och som med hänsyn till brottets art eller annars kan antas vara i behov av personligt stöd under rättegången, i sådant hänseende får biträdas av någon lämplig person.

Lagrådet har anslutit sig till de tankegångar som ligger bakom den föreslagna bestämmelsen. Mot bakgrund av de övriga förslag till stödåtgärder som berörs i det föregående ter det sig emellertid enligt lagrådet tveksamt, om det finns tillräckliga behov av en särskild bestämmelse i ämnet. Lagrådet har dock inte motsatt sig förslaget.

Själv anser jag att förslaget tillgodoser ett angeläget behov inte bara när det gäller mål om ansvar för sexualbrott utan också för en del andra mål, t. ex. sådana som gäller kvinnomisshandel. I fråga om behovet av en bestämmelse i ämnet får jag hänvisa till vad min företrädare har anfört i remissprotokollet. Jag vill tillfoga att den omständigheten att en målsägande enligt förevarande paragraf vid behov kan åtföljas av någon för att få personligt stöd givetvis inte avses innebära någon inskränkning i målsägandens rätt enligt rättshjälpslagstiftningen att även få juridiskt biträde, för

det fall han eller hon för egen talan i målet. I de fallen finns erfarenhetsmässigt ofta ett mycket starkt behov av juridisk hjälp som naturligtvis måste tillgodoses inom ramen för gällande regler om rättshjälp. Detta gäller även om – vilket naturligtvis är tänkbart – stödpersonen skulle ha juridisk utbildning.

Som min företrädare anförde i remissprotokollet är det angeläget att man uppmärksammat följer effekterna av den nya lagstiftningen i stort och av de former för hjälp åt framför allt kvinnor som varit utsatta för sexualbrott som här har förordats. Min avsikt är att ta initiativ till en utvärdering av hur de nya reglerna har fungerat i praktiken sedan någon tid har förlutit efter ikraftträdandet. Om det skulle visa sig behövas, bör frågan om utvidgade möjligheter att ge målsäganden rätt till juridiskt biträde tas upp till omprövning.

Om en målsägande som åtföljs av någon för personligt stöd har fört ansvars- eller skadeståndstalan mot den tilltalade, kan det tänkas att målsäganden av denne vill begära ersättning för rättegångskostnad, bestående i gottgörelse åt stödpersonen. Lagrådet har funnit det tveksamt om en sådan gottgörelse avses utgöra ersättningsgill rättegångskostnad. I den mån målsäganden undantagsvis har ådragit sig betalningsskyldighet gentemot stödpersonen och kostnaden har varit skäligen påkallad för tillvaratagande av målsägandens rätt bör emellertid som jag ser det ersättningskyldighet kunna åläggas den tilltalade enligt allmänna regler.

Mot vad lagrådet i övrigt har anført om tillämpningen av den nya regeln har jag ingen erinran. Inte heller har jag någon erinran mot den redaktionella justering som lagrådet har föreslagit. Jag godtar också lagrådets förslag att den nya regeln tas upp i en särskild paragraf närmast efter 20 kap. 15 §.

4 Övriga frågor

Utöver vad jag nu har anført bör några ändringar av redaktionell natur göras i förhållande till det remitterade förslaget.

Ikraftträdandet bör flyttas till den 1 juli 1984.

Jag vill i detta sammanhang slutligen nämna att, om de ändringar som föreslagits i 6 kap. 8 § brottsbalken genomförs, detta möjliggör att Sverige kan tillträda FN-konventionen från år 1949 "for the Suppression of the Traffic in Persons and of the Exploitation of the Prostitution of Others".

5 Hemställan

Med hänvisning till vad jag nu har anført hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen att anta de av lagrådet granskade lagförslagen med vidtagna ändringar.

6 Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition föreslå riksdagen att anta de förslag som föredraganden har lagt fram.

Sammanfattning av sexualbrottskommitténs betänkande (SOU 1982: 61) Våldtäkt och andra sexuella övergrepp

Sexualbrottskommittén föreslår att brottsbalkens bestämmelser om sedlighetsbrott ändras. Syftet med förslaget är främst följande.

1. Att skärpa samhällets reaktion mot det allvarliga övergrepp som en våldtäkt innebär.

2. Att skydda barn och ungdomar mot sexuella övergrepp i och utom familjen.

3. Att minska prostitutionens skadeverkningar genom att utvidga straffansvaret för koppleri.

4. Att undvika ingripanden i det frivilliga sexuallivet mellan vuxna människor även om parterna skulle vara släkt med varandra.

Kommittén föreslår att terminologin moderniseras. Rubriken till 6 kap. brottsbalken (BrB) föreslås erhålla lydelsen "Om sexuella övergrepp".

Kapitlet inleds med bestämmelser rörande gärningar som innebär att någon med våld eller hot tvingar sig till sexuellt umgänge. Brottet indelas i tre svårhetsgrader. För normalbrottet och den grövre brottstypen bibehålls gällande rätts brottsbeteckning, *våldtäkt*. Den nuvarande bestämmelsen rörande våldförande avskaffas.

Till normalbrottet våldtäkt hänförs de sexuella övergrepp som är vanligast. Hit hör gärningar då någon med våld eller allvarligt hot tvingar annan till samlag eller därmed jämförligt sexuellt umgänge. Som exempel på sexuellt umgänge som är jämförligt med samlag kan nämnas analt eller oralt samlag. Något krav på visst kön hos offer eller gärningsman finns inte i kommitténs förslag. Även homosexuella övergrepp kan därför bli att betrakta som våldtäkt.

För särskilt grova fall av våldtäkt föreslås benämningen grov våldtäkt. Som grova brott bör enligt kommittén betraktas fall där våldet var livsfarligt eller medförde allvarlig skada eller sjukdom eller då gärningsmannen på annat sätt visat särskild råhet. Särskild råhet kan innebära t. ex. för offret starkt förnedrande handlingar eller att hon utsätts för en gruppvåldtäkt.

Den lindrigare brottstypen, *sexuellt tvång*, är avpassad främst för fall då något våld inte har förekommit utan samlag eller därmed jämförligt sexuellt umgänge kommit till stånd efter mindre allvarliga hotelser från gärningsmannens sida. Det är således fråga om fall där gärningsmannen inte använt vare sig våld eller hot som innebär trängande fara men ändå tvingat offret till sexuellt umgänge t. ex. genom att hota att ange offret för brott. För sexuellt tvång skall även enligt förslaget dömas då våld eller allvarligt hot kommit till användning men då det sexuella umgänget inte varit samlag eller därmed jämförligt sexuellt umgänge.

Förslaget innebär straffskärpningar beträffande vissa gärningar, främst då de gärningar som enligt gällande rätt bedöms som våldförande och i dag kan föranleda straff på fängelse 14 dagar–fyra år. Våldförande kommer nämligen enligt förslaget att bedömas som våldtäkt och föranleda straff på fängelse ett–sex år. Vidare här-förs till våldtäkt – och därmed till en strängare straffskala – en del handlingar som i dag utgör frihetskränkande otukt, t. ex. homosexuella våldtäkter och fall då en person tvingas att delta i orala eller anala samlag.

Sådana fall där någon begagnar sig av sitt överläge för att förmå annan till sexuellt umgänge utan att använda våld eller hot behandlas i kommitténs förslag i 3–4 §§. Brotten benämns *sexuellt utnyttjande*, *sexuellt utnyttjande av underårig* och *grovt sexuellt utnyttjande av underårig*.

Till *sexuellt utnyttjande* hänförs fall där någon genom att grovt missbruka annans beroende ställning eller genom att otillbörligt utnyttja att annan på grund av psykisk sjukdom, utvecklingsstörning eller annan orsak befinner sig i hjälplöst tillstånd skaffar sig sexuellt umgänge med den andre. Gärningar av denna typ rubriceras i gällande rätt som frihetskränkande otukt, som har samma straffskala som den som föreslås gälla för sexuellt utnyttjande.

Förslagets 4 § tar sikte på att skydda *underåriga* mot att bli sexuellt utnyttjade. Vissa personer åläggs ett absolut förbud mot sexuella kontakter med vissa underåriga. Detta absoluta förbud gäller för föräldrar i förhållande till sina barn. Förbudet gäller även för styvförälder eller adoptivförälder i förhållande till styvbarn eller adoptivbarn och fosterföräldrar i förhållande till fosterbarn. Vidare förbjuds den som på grund av myndighets beslut om den underåriges omhändertagande eller om övervakning eller tillsyn har att svara för en underårigs övervakning eller tillsyn att ha sexuellt umgänge med den underåriga.

Straffskalan överensstämmer med vad som i dag gäller för otukt med ungdom. Antalet straffbara relationer har dock inskränkts. För närvarande finns ett absolut förbud för lärare att ha sexuellt umgänge med elever under 18 år. Detta absoluta förbud avskaffas enligt förslaget. Skulle emellertid en lärare utnyttja sitt överläge till att förmå en elev till sexuellt umgänge kan enligt förslaget gärningen straffas som sexuellt utnyttjande.

För vissa *grova fall av sexuellt utnyttjande av underårig* föreslås en särskild brottsbeteckning – grovt sexuellt utnyttjande av underårig – med en straffskala på fängelse lägst två år och högst åtta år. Straffskalan motsvarar vad som i dag gäller för grov otukt med barn. Enligt förslaget föreligger grovt sexuellt utnyttjande av underårig då gärningsmannen handlat särskilt hänsynslöst eller då brottet eljest är grovt. Som exempel på vad som bör anses vara grovt brott är upprepade fall av sexuellt umgänge mellan far och underårig dotter eller styvfar och underårig styvdotter. För sådana handlingar kommer den föreslagna straffskalan att leda till en preskriptionstid om tio år.

Att minimistrafvet för detta brott satts så högt som fängelse två år visar att kommittén ser lika allvarligt på dessa handlingar som på grov våldtäkt.

Sexuellt umgänge med barn utgör ett viktigt avsnitt i betänkandet. Den nuvarande 15-årsgränsen bibehålls, dvs. det generella förbudet för den som själv fyllt 15 år att ha sexuellt umgänge med den som inte uppnått denna ålder bör enligt kommittén finnas kvar. I likhet med vad som är fallet enligt gällande rätt ges i förslaget möjlighet för åklagare att i vissa fall underlåta åtal. Det gäller fall där ålderskillnaden mellan kontrahenterna är liten och fall där det sexuella umgänget utgör ett led i en fastare förbindelse.

Den särskilda bestämmelsen rörande sexuellt umgänge med barn är avsedd att tillämpas enbart i fall där tvång eller utnyttjande inte har förelegat och det inte heller är fråga om någon familjrelation. Har gärningsmannen däremot använt sig av tvång eller grovt missbrukat barnets beroende ställning skall enligt förslaget dömas för våldtäkt, sexuellt tvång eller sexuellt utnyttjande. Har gärningsmannen missbrukat sin ställning som barnets fostrare eller sin tillsynsställning i anledning av beslut om omhändertagande av barnet skall han dömas för sexuellt utnyttjande av underårig eller i vissa fall grovt sexuellt utnyttjande av underårig.

För att skydda barnen är det emellertid enligt kommitténs mening inte tillräckligt att förbjuda sexuellt umgänge med minderåriga. Man måste även skydda barnen mot sexuella handlingar av mindre ingripande natur. Kommittén har därför föreslagit ett särskilt stadgande rörande *sexuellt ofredande av barn* med en straffskala som överensstämmer med vad som i dag gäller för otuktigt beteende. Den som i sexuellt syfte berör ett barn sexuellt eller som i sådant syfte blottar sig inför barnet skall enligt förslaget straffas för sexuellt ofredande av barn. Även den som utan att röra vid barnet eller blotta sig för barnet förmår barnet att företa eller medverka i handling med sexuell innebörd skall straffas. Som exempel på den sistnämnda typen av handlingar kan nämnas s. k. posering.

Kommittén föreslår också vissa *avkriminaliseringar*. Det skall inte längre enligt förslaget vara straffbart som sexuellt övergrepp att blotta sig inför den som fyllt 15 år. Däremot kan en sådan handling straffas som förgelseväckande beteende.

Frivilliga sexuella förbindelser mellan vuxna individer skall vidare enligt kommitténs förslag aldrig kunna utgöra en straffbar handling för någondera parten, inte ens när kontrahenterna är nära släkt med varandra. Kommittén har tidigare i ett delbetänkande (Ds Ju 1977:7) föreslagit en sådan avkriminalisering. I samband med detta uppstod ett missförstånd. Många trodde antagligen att kommitténs förslag skulle leda till att sexuella förbindelser mellan vuxna och barn/ungdomar i en familj skulle tillåtas. Detta var en beklaglig missuppfattning. Enligt kommitténs förslag kommer dessa förbindelser att bestraffas som sexuellt utnyttjande av underårig eller grovt sexuellt utnyttjande av underårig. Förslaget innebär också att straff in-

träder om en fader har sexuell förbindelse med sin vuxna dotter om förbindelsen kommer till stånd genom att fadern otillbörligt utnyttjar det emotionella övertag han har i förhållande till dottern. Om en fader under längre tid haft sexuell förbindelse med sin underåriga dotter blir alltså inte förfarandet staffritt bara därför att dottern fyllt 18 år, utan kommer att straffas som sexuellt utnyttjande.

För närvarande gäller särskilda processuella bestämmelser för våldtäkt och andra sexuella övergrepp mot vuxna. Offret måste göra anivelse senast sex månader från det att hon utsattes för brottet. I annat fall har åklagaren små möjligheter att väcka åtal. Kommitténs förslag upptar inte några sådana processuella regler. Det kommer därför inte att krävas någon målsägandeangivelse för att åklagaren skall kunna åtala. Inte heller kommer någon speciell preskriptionstid att gälla för denna typ av brott utan i stället kommer de generella reglerna rörande preskription att gälla. Enligt dessa generella regler kommer möjligheten att döma för t. ex. våldtäkt att försvinna först tio år efter att brottet begicks och för grov våldtäkt femton år efter att brottet begicks.

Kommittén har övervägt hur samhället skall *hjälpa dem som blir offer för sexuella övergrepp*. Sådan hjälp bör enligt kommitténs mening komma till stånd enligt följande riktlinjer.

- Personal inom rättsvårdande myndigheter och sjukvårdsinrättningar bör genom upplysning och utbildning göras bättre rustade att möta den som utsatts för ett sexuellt övergrepp.
- Hos de myndigheter som vanligtvis först kommer i kontakt med ett våldtäktsoffer bör särskilda rutiner komma till stånd för att förmedla upplysning om vilka hjälpmöjligheter samhället kan erbjuda.
- I fall där så behövs bör möjligheten att förordna kontaktperson enligt socialtjänstens regler tas till vara.

En väsentlig del av kommitténs uppdrag har varit att överväga vilka straffbestämmelser som bör finnas för att förhindra att människor utnyttjas i *prostitutionsverksamhet*. I dag är det straffbart att skaffa sig en prostitutionsförbindelse med den som är under 18 år. Kommittén har stannat för att inte föreslå någon utökad kriminalisering för den som tar kontakt med en prostituerad i syfte att skaffa sexuell umgänge. Denna ståndpunkt baserar sig på inställningen att en sådan kriminalisering skulle driva prostitutionen under jorden och därmed motverka möjligheterna att finna och hjälpa dem som ägnar sig åt prostitution.

Den som främjar eller utnyttjar annans prostitution kommer emellertid enligt kommitténs förslag att i vidare omfattning än i dag göra sig skyldig till straffbar handling. Gällande rätt intar den ståndpunkten att ansvar för *koppleri* kan komma i fråga endast för den som vanemässigt eller för att bereda sig vinning främjar eller utnyttjar annans otuktiga levnadssätt. Kommittén föreslår att den som främjar annans prostitution skall dömas till ansvar även om främjandet inte sker vanemässigt. Vidare skall den som

på ett otillbörligt sätt ekonomiskt utnyttjar annans prostitution dömas för koppleri. Kommittén utvidgar även straffansvaret för den som förleder annan till prostitution på det sättet att straff skall inträda oberoende av den förleddes ålder.

En viktig nyhet i kommitténs förslag är att hyresvärd skall kunna dömas för koppleri om han tillåter annan att bedriva prostitutionsverksamhet i en förhurd lägenhet. Straffansvar i dessa fall skall inträda oberoende av om hyresvärdens betingar sig extra ersättning utöver normal hyra. Förslaget bör göra det lättare att komma åt bordellverksamhet och poseringsateljéer.

Samtidigt som kommittén utökar kriminaliseringen för främjande och utnyttjande av annans prostitution inskränks straffbarheten i ett annat avseende. Kommitténs förslag till koppleri blir tillämpligt enbart på handlingar i anslutning till prostitution. Den som främjar att annan har andra typer av tillfälliga utomäktenskapliga sexuella kontakter kan enligt kommitténs förslag inte dömas för koppleri. I linje härmed upptar förslaget ingen straffbestämmelse om främjande av otukt.

Sammanfattningsvis kommer kommitténs förslag i denna del att leda till en viss utvidgning av straffbarheten för den som främjar annans prostitution. Vidare kommer straffbarhet att inträda för dessa handlingar redan på försöksstadiet och — när det gäller grovt koppleri — även för förberedelse och stämpling till brott.

Sexualbrottskommitténs lagförslag

Förslag till

Lag om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrivs i fråga om brottsbalken att 4 kap. 3 § samt 6 kap. skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

4 kap. Om brott mot frihet och frid

3 §

Den som *eljest, medelst* olaga tvång eller vilseledande, föranleder att någon kommer i krigs- eller arbetstjänst eller annat *dylikt* tvångstillstånd eller förmår någon att begiva sig till eller kvarstanna å utrikes ort, där han kan befaras bli utsatt för förföljelse eller utnyttjad *till otuktigt levnadssätt* eller på annat sätt råka i nödläge, dömes för **försättande i nödläge** till fängelse, lägst ett och högst tio år.

Den som *i annat fall, genom* olaga tvång eller vilseledande, föranleder att någon kommer i krigs- eller arbetstjänst eller annat *sådant* tvångstillstånd eller förmår någon att *bege* sig till eller *stanna kvar på* utrikes ort, där han kan befaras *bli* utsatt för förföljelse eller utnyttjad *för tillfälliga sexuella förbindelser mot betalning* eller på annat sätt råka i nödläge, dömes för **försättande i nödläge** till fängelse, lägst ett och högst tio år.

Är brottet mindre grovt, dömes till böter eller fängelse i högst två år.

6 kap.

Om sedlighetsbrott

Om sexuella övergrepp

1 §

Tvingar man kvinna till samlag genom våld *å henne eller genom* hot som innebär trängande fara, dömes för **våldtäkt** till fängelse, lägst *två* och högst tio år. *Lika med våld anses att försätta kvinnan i* **våldtäkt** *vanmakt eller annat sådant tillstånd.*

Den som tvingar annan till samlag eller därmed *jämförligt* **sexuellt umgänge** genom att bruka våld, framställa hot, som innebär eller för den hotade framstår som trängande fara, eller genom att försätta den andra i *vanmakt eller annat sådant tillstånd*, dömes för **våldtäkt** till fängelse, lägst *ett* och högst *sex* år.

Är brottet *med hänsyn till kvinnans förhållande till mannen eller eljest att anse som mindre grovt*, dömes för **våldförande** till fängelse i högst fyra år.

Är brottet grovt, dömes för **grovt våldtäkt** till fängelse, lägst *två* och högst tio år. *Vid bedömandet av om brottet är grovt skall särskilt beaktas, om våldet var livsfarligt eller om det medförde allvarlig skada eller sjukdom eller om gärningsmannen på annat sätt visat särskild råhet.*

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 §

Den som, i annat fall än i 1 § sägs, förmår någon till *samlag eller annat könsligt umgänge medelst olaga tvång eller genom grovt missbruk av dennes beroende ställning eller övar könsligt umgänge med någon under otillbörligt utnyttjande av att denne befinner sig i vanmakt eller annat hjälplöst tillstånd eller är sinnessjuk eller sinnesslö*, dömes för **frihetskränkande otukt** till fängelse i högst fyra år.

Den som, i annat fall än *som avses i 1 §*, genom olaga tvång förmår någon till **sexuellt umgänge**, dömes för **sexuellt tvång** till fängelse i högst fyra år.

3 §

Den som förmår annan till **sexuellt umgänge** genom att grovt missbruka den andras beroende ställning eller genom att otillbörligt utnyttja att den andra till följd av psykisk sjukdom, utvecklingsstörning eller annan orsak befinner sig i hjälplöst tillstånd, dömes för **sexuellt utnyttjande till fängelse** i högst fyra år.

3 §

Har någon *könsligt umgänge med barn under femton år* dömes för **otukt med barn** till fängelse i högst fyra år.

4 §

Har någon *sexuellt umgänge med den som är under arton år och som står under hans fostran eller för vars vård, övervakning eller tillsyn han har att svara på grund av myndighets beslut om den underåriges omhändertagande eller om övervakning eller tillsyn av den underåriga dömes, om gärningen inte är belagd med straff enligt 1–3 §§*, för **sexuellt utnyttjande av underårig** till fängelse i högst fyra år.

Om gärningsmannen *förgripit sig särskilt hänsynslöst mot barnet eller brottet eljest* är att anse som grovt, skall dömas till fängelse, lägst två och högst åtta år.

Om gärningsmannen *handlat särskilt hänsynslöst mot den underåriga eller om brottet i annat fall är att anse som grovt*, skall dömas för **grovt sexuellt utnyttjande av underårig** till fängelse, lägst två och högst åtta år, även om gärningen är belagd med straff enligt 1 § första stycket, 2 § eller 3 §.

Nuvarande lydelse

4 §

Har någon könsligt umgänge med den som är under aderton år och som står under hans tillsyn vid skola, anstalt eller annan inrättning eller som eljest står under hans övervakning, vård eller lydnad eller sker det under utnyttjande i annat fall av den underäriges beroende ställning, dömes för **otukt med ungdom** till fängelse i högst fyra år.

5 §

Har någon samlag med eget barn eller dess avkomling dömes för **otukt med avkomling** till fängelse i högst två år.

Den som har samlag med sitt hellsyskon, dömes för **otukt med syskon** till fängelse i högst ett år.

Vad i denna paragraf sägs gäller ej den som förmåtts till gärningen medelst olaga tvång eller på annat otillbörligt sätt.

6 §

Den som berör barn under femton år på *sedlighetssårande* sätt, dömes, om gärningen ej är belagd med straff enligt vad förut i detta kapitel är sagt, för **otuktigt beteende** till böter eller fängelse i högst ett år.

Detsamma skall gälla, om någon blottar sig för annan på sätt som är ägnat att väcka anstöt eller eljest genom ord eller handling som uppenbart sårar tukt och sedlighet uppträder anstötligt mot annan.

7 §

Om någon vanemässigt eller för att bereda sig vinning främjar eller utnyttjar annans otuktiga levnads-sätt eller om någon förleder den som är under tjugo år till sådant levnadssätt, dömes för **koppleri** till fängelse i högst fyra år.

Föreslagen lydelse

5 §

Har någon, i annat fall än som avses förut i detta kapitel, **sexuellt** umgänge med barn under femton år, dömes för **sexuellt umgänge med barn** till fängelse i högst två år.

Den som **sexuellt** berör barn under femton år eller som förmär barnet att företa eller medverka i handling med **sexuell** innebörd eller som i **sexuellt** syfte blottar sig inför barnet, dömes för **sexuellt ofredande av barn** till böter eller fängelse i högst ett år.

Den som främjar eller på ett otillbörligt sätt ekonomiskt utnyttjar att annan har tillfällig **sexuell** förbindelse mot betalning dömes för **koppleri** till fängelse i högst fyra år. Detsamma gäller om någon förleder annan att mot betalning ha tillfällig **sexuell** förbindelse med en tredje person.

Nuvarande lydelse

Är brottet grovt, skall dömas till fängelse, lägst två och högst sex år. Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om gärningsmannen främjat otuktigt levnadssätt i större omfattning eller hänsynslöst utnyttjat annan.

Om någon för att bereda sig särskild vinning främjar tillfällig könsförbindelse mellan andra, dömes för främjande av otukt till böter eller fängelse i högst sex månader.

8 §

Den som genom att utlova eller giva ersättning skaffar eller söker skaffa sig tillfällig könsförbindelse med någon som är under aderton år, dömes för förförelse av ungdom till böter eller fängelse i högst sex månader.

9 §

Ansvar som i detta kapitel är stadgat för gärning som begås mot någon under viss ålder skall ådömas även den som icke insåg men hade skälig anledning antaga att den andre ej uppnått sådan ålder.

10 §

För försök till våldtäkt, våldförande, otukt med barn eller otukt med ungdom dömes till ansvar enligt vad i 23 kap. stadgas.

Föreslagen lydelse

Får den som med nyttjanderätt har upplåtit en lägenhet vetskap om att lägenheten väsentligen används för prostitution, anses han främja tillfälliga sexuella förbindelser mot betalning om prostitutionsverksamheten fortsätter eller återupptas och han underlåter att göra vad som skäligen kan begäras för att få upplåtelsen att upphöra.

8 §

Är brott som avses i 7 § grovt, dömes för grovt koppleri till fängelse, lägst två och högst sex år.

Vid bedömande av om brottet är grovt skall särskilt beaktas, om gärningsmannen främjat tillfälliga sexuella förbindelser mot betalning i större omfattning eller hänsynslöst utnyttjat annan.

9 §

Den som genom att utlova eller ge ersättning skaffar eller söker skaffa sig tillfälligt sexuellt umgänge med någon som är under arton år, dömes för förförelse av ungdom till böter eller fängelse i sex månader.

10 §

Ansvar som i detta kapitel är föreskrivet för gärning som begås mot någon under viss ålder skall ådömas även den som icke insåg men hade skälig anledning antaga att den andre ej uppnått sådan ålder.

11 §

För försök till våldtäkt, grovt våldtäkt, sexuellt tvång, sexuellt utnyttjande, sexuellt utnyttjande av underårig, grovt sexuellt utnyttjande av underårig, sexuellt umgänge med barn, koppleri och grovt kop-

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

pleri dömes till ansvar enligt vad som föreskrivs i 23 kap. Detsamma gäller i fråga om förberedelse och stämpling till våldtäkt, grov våldtäkt, grovt sexuellt utnyttjande av underårig och grovt koppleri.

11 §

Våldtäkt eller våldförande eller försök till sådant brott, så ock frihetskränkande otukt må åtalas av åklagare allenast om målsägande angiver brottet till åtal eller åtal finnes påkallat ur allmän synpunkt.

Sedan sex månader förflutit efter det brottet begicks må åklagare ej väcka åtal, med mindre angivelse skett före utgången av sagda tid eller laga förfall för angivelse visas hava förelegat eller ock åtal finnes påkallat ur allmän synpunkt. Efter utgången av nämnda tid må ej heller målsägande väcka åtal för brottet, om ej laga förfall visas hava förelegat.

Är vid otukt med barn eller otukt med ungdom eller vid försök till sådant brott ringa skillnad i ålder och utveckling mellan gärningsmannen och den mot vilken gärningen förövats, må åtal ej väckas av åklagare, med mindre åtal finnes påkallat ur allmän synpunkt.

12 §

Sexuellt umgänge med barn, försök eller medverkan till sådant umgänge, sexuellt ofredande av barn och medverkan till sådant brott får inte åtalas av åklagare om

1. skillnaden i ålder mellan gärningsmannen och barnet är obetydligt, eller

2. gärningen utgör ett led i en fastare förbindelse mellan gärningsmannen och barnet.

Utan hinder av första stycket skall åtal väckas om åtal är påkallat ur allmän synpunkt.

Denna lag träder i kraft den

Förslag till**Lag om ändring i jordabalken**

Härigenom föreskrivs att 12 kap. 42 § jordabalken skall ha följande lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagna lydelse*

42 §

Hyresrätten är förverkad och hyresvärden således berättigad att uppsäga avtalet.

1. om hyresgästen dröjer med betalning av hyra som utgår i pengar utöver två vardagar efter förfallodagen och annat ej följer av 53 §, dock, i fall då hyran skall betalas i förskott för längre tid än en månad, endast om hyresgästen dröjer med betalning av den på en kalendermånad belöpande hyran utöver två vardagar efter månadens början eller, såvitt angår hyran för första kalendermånaden under hyresförhållandet, efter förfallodagen.

2. om hyresgästen utan behövt samtycke eller tillstånd överlåter hyresrätten eller eljest sätter annan i sitt ställe eller upplåter lägenheten i andra hand och ej efter tillsägelse vidtager rättelse utan dröjsmål,

3. om lägenheten användes i strid med 23 eller 41 § och hyresgästen icke efter tillsägelse vidtager rättelse utan dröjsmål,

4. om hyresgästen eller annan, till vilken hyresrätten överlåtits eller lägenheten upplåtits, genom vårdslöshet är vållande till att ohyra förekommer i lägenheten eller genom underlåtenhet att underrätta hyresvärden därom bidrager till att ohyran sprides i fastigheten,

5. om lägenheten på annat sätt vanvårdas eller om hyresgästen eller annan, till vilken hyresrätten överlåtits eller lägenheten upplåtits, åsidosätter något av vad som enligt 25 § skall iakttagas vid lägenhetens begagnande eller brister i den tillsyn som enligt nämnda paragraf åligger hyresgäst och rättelse icke utan dröjsmål sker efter tillsägelse.

6. om i strid med 26 § tillträde till lägenhet vägras och hyresgästen ej kan visa giltig ursäkt,

7. om hyresgästen åsidosätter avtalsenlig skyldighet, som går utöver hans åligganden enligt detta kapitel, och det måste anses vara av synnerlig vikt för hyresvärden att skyldigheten fullgöres,

8. om lägenheten helt eller till väsentlig del nyttjas för näringsverksamhet eller därmed likartad verksamhet, vilken utgör eller i vilken till ej oväsentlig del ingår brottsligt förfarande.

9. om lägenheten helt eller väsentligen nyttjas för prostitutionsverksamhet.

Hyresrätten är icke förverkad, om det som ligger hyresgästen till last är av ringa betydelse.

Uppsäges avtalet, har hyresvärden rätt till ersättning för skada.

Denna lag träder i kraft den

Förslag till

Lag om ändring i sekretesslagen (1980: 100)

Härigenom föreskrivs att 9 kap. 16 § sekretesslagen (1980: 100) skall ha följande lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

9 kap.

16 §

Sekretess gäller hos domstol i mål om ansvar för *sedlighetsbrott*, utpressning, brytande av post- eller telehemlighet, intrång i förvar eller olovlig avlyssning samt i mål om ersättning för skada med anledning av sådant brott, för uppgift om enskilds personliga eller ekonomiska förhållanden, om det kan antas att den enskilde eller någon honom närstående lider skada eller men om uppgiften röjs. Sekretessen gäller dock inte för uppgift om vem som är tilltalad eller svarande i målet.

Sekretess gäller hos domstol i mål om ansvar för *sexuella övergrepp*, utpressning, brytande av post- eller telehemlighet, intrång i förvar eller olovlig avlyssning samt i mål om ersättning för skada med anledning av sådant brott, för uppgift om enskilds personliga eller ekonomiska förhållanden, om det kan antas att den enskilde eller någon honom närstående lider skada eller men om uppgiften röjs. Sekretessen gäller dock inte för uppgift om vem som är tilltalad eller svarande i målet.

I fråga om uppgift i allmän handling gäller sekretessen i högst sjuttio år.

Denna lag träder i kraft den

Lagrådsremissens lagförslag

1 Förslag till

Lag om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrivs i fråga om brottsbalken att 4 kap. 3 § samt 6 kap. brottsbalken skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

4 kap.

3 §

Den som *eljest*, medelst olaga tvång eller vilseledande, föranleder att någon kommer i krigs- eller arbetstjänst eller annat *dylikt* tvångstillstånd eller förmår någon att *begiva* sig till eller *kvarstanna* å utrikes ort, där han kan befaras *bliva* utsatt för förföljelse eller *utnyttjad till otuktigt levnadssätt* eller på annat sätt råka i nödläge *dömes* för **försättande i nödläge** till fängelse, lägst ett och högst tio år.

Den som *i annat fall*, genom olaga tvång eller vilseledande, föranleder att någon kommer i krigs- eller arbetstjänst eller annat *sådant* tvångstillstånd eller förmår någon att *bege* sig till eller *stanna kvar på* utrikes ort, där han kan befaras *bli* utsatt för förföljelse eller *sexuellt utnyttjad* eller på annat sätt råka i nödläge *döms* för **försättande i nödläge** till fängelse, lägst ett och högst tio år.

Är brottet mindre grovt, dömes till böter eller fängelse i högst två år.

6 kap.

Om sedlighetsbrott

Om sexualbrott

1 §

Tvingar *man* *kvinn*a till samlag genom våld *å henne* eller genom hot som innebär trängande fara, *dömes* för **våldtäkt** till fängelse, lägst två och högst *tio* år. Lika med våld anses att försätta *kvinnan* i vanmakt eller annat sådant tillstånd.

Är brottet med hänsyn till *kvinnans förhållande till mannen* eller *eljest* att anse som mindre grovt, *dömes* för **våldförande** till fängelse i högst fyra år.

Den som tvingar *annan* till samlag eller *därmed jämförligt sexuellt umgänge* genom våld eller genom hot, som innebär *eller för den hotade framstår som* trängande fara, *döms* för **våldtäkt** till fängelse, lägst två och högst *sex* år. Lika med våld anses att försätta *den andra* i vanmakt eller annat sådant tillstånd.

Är brottet med hänsyn till *våldets eller hotets art och omständigheterna* i övrigt att anse som mindre grovt, *döms* till fängelse i högst fyra år.

Är brottet grovt, *döms* för **grovt våldtäkt** till fängelse, lägst fyra och högst *tio* år. Vid bedömande av om brottet är grovt skall särskilt beaktas, om våldet var livsfarligt eller om det medförde allvarlig skada eller sjukdom eller om gärningsmannen på annat sätt visat särskild råhet.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 §

Den som, i annat fall än i 1 § sägs, förmår någon till samlag eller annat könsligt umgänge medelst olaga tvång eller genom grovt missbruk av dennes beroende ställning eller övar könsligt umgänge med någon under otillbörligt utnyttjande av att denne befinner sig i vanmakt eller annat hjälplöst tillstånd eller är sinnessjuk eller sinnesslö, döms för frihetskränkande otukt till fängelse i högst fyra år.

Den som, i annat fall än som avses i 1 §, genom olaga tvång förmår någon till sexuell umgänge, döms för **sexuellt tvång** till fängelse i högst fyra år.

3 §

Den som förmår annan till sexuell umgänge genom att grovt missbruka den andras beroende ställning eller genom att otillbörligt utnyttja att den andra befinner sig i vanmakt eller annat hjälplöst tillstånd eller är psykiskt sjuk eller utvecklingsstörd, döms för **sexuellt utnyttjande** till fängelse i högst fyra år.

3 §

Har någon könsligt umgänge med barn under femton år, döms för **otukt med barn** till fängelse i högst fyra år.

Om gärningsmannen förgripit sig särskilt hänsynslöst mot barnet eller brottet *eljest* är att anse som grovt, skall dömas till fängelse, lägst två och högst åtta år.

4 §

Har någon **sexuellt** umgänge med den som är under arton år och som är hans avkomling eller står under hans fostran eller för vars vård eller tillsyn han har att svara på grund av myndighets beslut, döms för **sexuellt utnyttjande av underårig** till fängelse i högst fyra år.

Om gärningsmannen har handlat särskilt hänsynslöst mot den underårige eller om brottet i annat fall är att anse som grovt, skall han dömas för **grovt sexuell utnyttjande av underårig** till fängelse, lägst två och högst åtta år.

4 §¹

Har någon könsligt umgänge med den som är under aderton år och som står under hans tillsyn vid skola, anstalt eller annan inrätt-

¹ Senaste lydelse 1978: 103.

Nuvarande lydelse

ning eller som eljest står under hans övervakning, vård eller lyd-
nad eller sker det under utnyttjande
i annat fall av den underåriges be-
roende ställning, dömes för **otukt
med ungdom till fängelse i högst
fyra år.**

5 §²

Har någon samlag med eget barn
eller dess avkomling, dömes för
otukt med avkomling till fängelse i
högst två år.

Den som har samlag med sitt hel-
syskon, dömes för **otukt med sys-
kon** till fängelse i högst ett år.

Vad i denna paragraf sägs gäller ej den som förmåtts till gärningen
medelst olaga tvång eller på annat otillbörlig sätt.

6 §

Den som berör barn under fem-
ton år på *sedlighetssärande* sätt,
dömes, om gärningen ej är belagd
med straff enligt vad förut i detta
kapitel är sagt, för **otuktigt beteende**
till böter eller fängelse i högst ett
år.

Detsamma skall gälla, om någon
blottar sig för annan på sätt som är
ägnat att väcka anstöt eller eljest
genom ord eller handling som up-
penbart sårar tukt och *sedlighet*
uppträder anstötligt mot annan.

7 §³

Om någon vanemässigt eller för
att bereda sig vinning främjar eller
utnyttjar *annans otuktiga levnads-*

Föreslagen lydelse

Har någon, i annat fall än som
avses i 4 §, samlag med eget barn
eller dess avkomling, döms för
sexuellt umgänge med avkomling till
fängelse i högst två år.

Den som har samlag med sitt hel-
syskon, döms för **sexuellt umgänge
med syskon** till fängelse i högst ett
år.

6 §

Har någon, i annat fall än som
avses förut i detta kapitel, *sexuellt
umgänge med barn under femton
år*, döms för **sexuellt umgänge med
barn till fängelse i högst fyra år.**

7 §

Den som, i annat fall än som
avses förut i detta kapitel, *sexuellt*
berör barn under femton år eller
förmår barnet att företa eller med-
verka i någon handling med *sexuell
innebörd*, döms för **sexuellt ofredande**
till böter eller fängelse i högst
ett år.

Detsamma skall gälla, om någon
blottar sig för annan på sätt som är
ägnat att väcka anstöt eller eljest
genom ord eller handling på ett up-
penbart *sedlighetssärande* sätt
uppträder anstötligt mot annan.

8 §

Den som främjar eller på ett otill-
börligt sätt ekonomiskt utnyttjar att
annan har tillfälliga *sexuella för-*

² Senaste lydelse 1973: 648.

³ Senaste lydelse 1969: 162.

Nuvarande lydelse

sätt eller om någon förleder den som är under tjugo år till sådant levnadssätt, dömes för **koppleri** till fängelse i högst fyra år.

Är brottet grovt, skall dömas till fängelse, lägst två och högst sex år. Vid bedömande *huruvida* brottet är grovt skall särskilt beaktas, om gärningsmannen främjat *otuktigt levnadssätt* i större omfattning eller hänsynslöst utnyttjat annan.

Om någon för att bereda sig särskild vinning främjar tillfällig könsförbindelse mellan andra, dömes för främjande av otukt till böter eller fängelse i högst sex månader.

8 §⁴

Den som genom att utlova eller giva ersättning skaffar eller söker skaffa sig tillfällig könsförbindelse med någon som är under *aderton* år, dömes för förförelse av ungdom till böter eller fängelse i högst sex månader.

9 §

Ansvar som i detta kapitel är stadgat för gärning som begås mot någon under viss ålder skall ådömas även den som *icke* insåg men hade skälig anledning antaga att den andre ej uppnått sådan ålder.

Föreslagen lydelse

bindelser mot ersättning, döms för **koppleri** till fängelse i högst fyra år.

Får den som med nyttjanderätt har upplåtit en lägenhet med vetskap om att lägenheten helt eller till väsentlig del används för tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning, anses han främja denna verksamhet, om den fortsätter eller återupptas i lägenheten och han underlåter att göra vad som skäli- gen kan begäras för att få upplåtelsen att upphöra.

9 §

Är brott som avses i 8 § grovt, skall dömas för **grovt koppleri** till fängelse, lägst två och högst sex år.

Vid bedömande av om brottet är grovt skall särskilt beaktas, om gärningsmannen främjat tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning i större omfattning eller hänsynslöst utnyttjat annan.

10 §

Den som genom att utlova eller ge ersättning skaffar eller söker skaffa sig tillfälligt *sexuellt umgänge* med någon som är under *arton* år, döms för förförelse av ungdom till böter eller fängelse i högst sex månader.

11 §

Ansvar som i detta kapitel är föreskrivet för gärning som begås mot någon under viss ålder skall ådömas även den som *inte* insåg men hade skälig anledning anta att den andre ej uppnått sådan ålder.

⁴ Senaste lydelse 1978: 103.

Nuvarande lydelse

10 §

För försök till våldtäkt, våldförande, otukt med barn eller otukt med ungdom dömes till ansvar enligt vad i 23 kap. stadgas.

11 §

Våldtäkt eller våldförande eller försök till sådant brott, så ock frihetskränkande otukt må åtalas av åklagare allenast om målsägande angiver brottet till åtal eller åtal finnes påkallat ur allmän synpunkt.

Sedan sex månader förflutit efter det brottet begicks må åklagare ej väcka åtal, med mindre angivelse skett före utgången av sagda tid eller laga förfall för angivelse visas hava förelegat eller ock åtal finnes påkallat ur allmän synpunkt. Efter utgången av nämnda tid må ej heller målsägande väcka åtal för brottet, om ej laga förfall visas hava förelegat.

Är vid otukt med barn eller otukt med ungdom eller vid försök till sådant brott ringa skillnad i ålder och utveckling mellan gärningsmannen och den mot vilken gärningen förövats, må åtal ej väckas av åklagare, med mindre åtal finnes påkallat ur allmän synpunkt.

Föreslagen lydelse

12 §

För försök till våldtäkt, grov våldtäkt, sexuellt tvång, sexuellt utnyttjande, sexuellt utnyttjande av underårig, grovt sexuellt utnyttjande av underårig, sexuellt umgänge med barn, koppleri och grovt koppleri döms till ansvar enligt vad som föreskrivs i 23 kap. Detsamma gäller i fråga om förberedelse och stämpling till våldtäkt, grov våldtäkt, grovt sexuellt utnyttjande av underårig och grovt koppleri.

13 §

Är vid sexuellt umgänge med barn eller försök till sådant brott eller vid sexuellt ofredande enligt 7 § första stycket skillnaden i ålder och utveckling mellan gärningsmannen och barnet ringa, får åtal väckas av åklagaren endast om åtal är påkallat ur allmän synpunkt.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1984.

2 Förslag till Lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs att 20 kap. 15 § rättegångsbalken skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

15 §¹

Höres målsäganden i anledning av åklagarens talan, äge han rätt till ersättning och förskott enligt vad om vittne är stadgat.

Målsägande som höres med anledning av åklagarens talan och som med hänsyn till brottets art eller annars kan antas vara i behov av personligt stöd under rättegången, får i sådant hänseende biträdas av någon lämplig person.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1984.

3 Förslag till Lag om ändring i jordabalken

Härigenom föreskrivs att 12 kap. 42 § jordabalken¹ skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

12 kap.
42 §²

Hyresrätten är förverkad och hyresvärden således berättigad att uppsäga avtalet,

1. om hyresgästen dröjer med betalning av hyra som utgår i pengar utöver två vardagar efter förfallodagen och annat ej följer av 53 §, dock, i fall då hyran skall betalas i förskott för längre tid än en månad, endast om hyresgästen dröjer med betalning av den på en kalendermånad belöpande hyran utöver två vardagar efter månadens början eller, såvitt angår hyran för första kalendermånaden under hyresförhållandet, efter förfallodagen,

2. om hyresgästen utan behövligt samtycke eller tillstånd överlåter hyresrätten eller eljest sätter annan i sitt ställe eller upplåter lägenheten i andra hand och ej efter tillsägelse vidtager rättelse utan dröjsmål,

3. om lägenheten användes i strid med 23 eller 41 § och hyresgästen icke efter tillsägelse vidtager rättelse utan dröjsmål.

¹ Senaste lydelse 1954: 432.

¹ Omtryckt 1971: 1209, 12 kap. omtryckt 1979: 252.

² Senaste lydelse 1980: 893.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

4. om hyresgästen eller annan, till vilken hyresrätten överlåtits eller lägenheten upplåtits, genom vårdslöshet är vållande till att ohyra förekommer i lägenheten eller genom underlåtenhet att underrätta hyresvärden därom bidrager till att ohyran sprides i fastigheten.

5. om lägenheten på annat sätt vanvårdas eller om hyresgästen eller annan, till vilken hyresrätten överlåtits eller lägenheten upplåtits, åsidosätter något av vad som enligt 25 § skall iakttagas vid lägenhetens begagnande eller brister i den tillsyn som enligt nämnda paragraf åligger hyresgäst och rättelse icke utan dröjsmål sker efter tillsägelse.

6. om i strid med 26 § tillträde till lägenhet vägras och hyresgästen ej kan visa giltig ursäkt.

7. om hyresgästen åsidosätter avtalsenlig skyldighet, som går utöver hans åligganden enligt detta kapitel, och det måste anses vara av synnerlig vikt för hyresvärden att skyldigheten fullgöres.

8. om lägenheten helt eller till väsentlig del nyttjas för näringsverksamhet eller därmed likartad verksamhet, vilken utgör eller i vilken till ej oväsentlig del ingår brottsligt förfarande.

8. om lägenheten helt eller till väsentlig del nyttjas för näringsverksamhet eller därmed likartad verksamhet, vilken utgör eller i vilken till ej oväsentlig del ingår brottsligt förfarande, eller för tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning.

Hyresrätten är icke förverkad, om det som ligger hyresgästen till last är av ringa betydelse.

Uppsåges avtalet har hyresvärden rätt till ersättning för skada.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1984 och tillämpas även på avtal som har slutits före lagens ikraftträdande. Till grund för förverkande enligt första stycket 8 i dess nya lydelse får läggas endast förfarande efter lagens ikraftträdande.

4 Förslag till**Lag om ändring i bostadsrättslagen (1971: 479)**

Härigenom föreskrivs att 33 § bostadsrättslagen (1971: 479)¹ skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

33 §

Nyttjanderätten till lägenhet som innehas med bostadsrätt och som tillträts är förverkad och föreningen således berättigad att uppsäga bostadsrättshavaren till avflyttning.

1. om bostadsrättshavaren dröjer med betalning av grundavgift eller upplåtelseavgift utöver två veckor eller den längre tid som kan vara be-

¹ Omtryckt 1982: 353.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

stämd i stadgarna från det att föreningen efter förfallodagen anmanat honom att fullgöra sin betalningsskyldighet eller om bostadsrättshavaren dröjer med betalning av årsavgift utöver två vardagar efter förfallodagen.

2. om bostadsrättshavaren utan behövtligt samtycke eller tillstånd upplåter lägenheten i andra hand,

3. om lägenheten användes i strid med 25 eller 31 §,

4. om bostadsrättshavaren eller den, till vilken lägenheten upplåtits i andra hand, genom vårdslöshet är vållande till att ohyra förekommer i lägenheten eller om bostadsrättshavaren genom underlåtenhet att utan oskäligt dröjsmål underrätta styrelsen om förekomst av ohyra i lägenheten bidrager till att ohyran sprides i fastigheten.

5. om lägenheten på annat sätt vanvårdas eller om bostadsrättshavaren eller den, till vilken lägenheten upplåtits i andra hand, åsidosätter något av vad som enligt 28 § skall iakttagas vid lägenhetens begagnande eller brister i den tillsyn som enligt nämnda paragraf åligger bostadsrättshavare,

6. om i strid med 29 § tillträde till lägenheten vägras och bostadsrättshavaren ej kan visa giltig ursäkt.

7. om bostadsrättshavaren åsidosätter skyldighet, som går utöver hans åligganden enligt denna lag, och det måste anses vara av synnerlig vikt för föreningen att skyldigheten fullgöres; dock kan skyldighet för bostadsrättshavaren att inneha anställning i visst företag eller liknande skyldighet ej åberopas som grund för förverkande,

8. om lägenheten helt eller till väsentlig del nyttjas för näringsverksamhet eller därmed likartad verksamhet, vilken utgör eller i vilken till ej oväsentlig del ingår brottsligt förfarande.

8. om lägenheten helt eller till väsentlig del nyttjas för näringsverksamhet eller därmed likartad verksamhet, vilken utgör eller i vilken till ej oväsentlig del ingår brottsligt förfarande, *eller för tillfälliga sexuella förbindelser mot ersättning.*

Nyttjanderätten är icke förverkad, om det som ligger bostadsrättshavaren till last är av ringa betydelse. Inte heller är nyttjanderätten till en bostadslägenhet förverkad på grund av att en skyldighet som avses i första stycket 7 åsidosätts, om bostadsrättshavaren är en kommun och skyldigheten inte kan fullgöras av en kommun.

Uppsägning på grund av förhållande som avses i första stycket 2, 3 eller 5-7 får ske endast om bostadsrättshavaren underlåter att på tillsägelse vidtaga rättelse utan dröjsmål.

Uppsäges bostadsrättshavaren till avflyttning, har föreningen rätt till ersättning för skada.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1984 och tillämpas även på avtal som har slutits före lagens ikraftträdande. Till grund för förverkande enligt första stycket 8 i dess nya lydelse får läggas endast förfarande efter lagens ikraftträdande.

5 Förslag till

Lag om ändring i sekretesslagen (1980: 100)

Härigenom föreskrivs att 9 kap. 16 § sekretesslagen (1980: 100)¹ skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Sekretess gäller hos domstol i mål om ansvar för *sedlighetsbrott*, utpressning, brytande av post- eller telehemlighet, intrång i förvar eller olovlig avlyssning samt i mål om ersättning för skada med anledning av sådant brott, för uppgift om enskilds personliga eller ekonomiska förhållanden, om det kan antas att den enskilde eller någon honom närstående lider skada eller men om uppgiften röjs. Sekretessen gäller dock inte för uppgift om vem som är tilltalad eller svarande i målet.

Föreslagen lydelse

9 kap.

16 §

Sekretess gäller hos domstol i mål om ansvar för *sexualbrott*, utpressning, brytande av post- eller telehemlighet, intrång i förvar eller olovlig avlyssning samt i mål om ersättning för skada med anledning av sådant brott, för uppgift om enskilds personliga eller ekonomiska förhållanden, om det kan antas att den enskilde eller någon honom närstående lider skada eller men om uppgiften röjs. Sekretessen gäller dock inte för uppgift om vem som är tilltalad eller svarande i målet.

I fråga om uppgift i allmän handling gäller sekretessen i högst sjuttio år.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1984.

¹ Omtryckt 1982: 1106.

Innehåll

	<i>Sid.</i>
Propositionens huvudsakliga innehåll	1
Propositionens lagförslag	
1. Förslag till lag om ändring i brottsbalken	3
2. Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken	8
3. Förslag till lag om ändring i jordabalken	8
4. Förslag till lag om ändring i bostadsrättslagen	9
5. Förslag till lag om ändring i sekretesslagen	11
Utdrag av protokoll vid regeringssammanträde den 15 september 1983.	
1 Inledning	12
2 Allmän motivering	14
2.1 Bakgrund	14
2.2 Våldtäkt och sexuellt tvång	16
2.3 Sexuellt utnyttjande	25
2.4 Sexuella övergrepp mot barn och ungdom	27
2.5 Incest	33
2.6 Sexuellt ofredande	34
2.7 Angivelse- och preskriptionsreglerna	36
2.8 Koppleri m. m.	37
2.9 Stöd och hjälp åt våldtäktsoffer under rättegång m. m.	43
3 Upprättande lagförslag	49
4 Specialmotivering	50
4.1 Förslaget till lag om ändring i brottsbalken	50
4.2 Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken	62
4.3 Förslaget till lag om ändring i jordabalken	64
4.4 Förslaget till lag om ändring i bostadsrättslagen	64
4.5 Förslaget till lag om ändring i sekretesslagen	64
5 Hemställan	65
6 Beslut	65
Utdrag av lagrådets protokoll den 15 december 1983	66
Utdrag av protokoll vid regeringssammanträde den 2 februari 1984 ..	75
1 Anmälan av lagrådsyttrande	75
2 Förslaget till lag om ändring i brottsbalken	75
3 Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken	78
4 Övriga frågor	79
5 Hemställan	79
6 Beslut	80
Bilaga 1 Sammanfattning av sexualbrottskommitténs betänkande ..	81
Bilaga 2 Sexualbrottskommitténs lagförslag	86
Bilaga 3 Lagrådsremissens lagförslag	93